

•

Hunera kurd

•

Abdusamet Yîgît

.
. .
. .
. .

Hunera kurd
Hûnera kurd@Abdusamet yigit
@Abdusamet yigit

.
1.Tîrmeha 2012

.
ISBN 978-3-940996-34-6

Hunera kurd

Çand û ankû demokrasî bi gotinî ku mirov wan hilde li dest wê, mejuyek wan ya pîrr demdirêj wê hebê. Çand wê, weke hemû serborî û jîyankirin û nivîsandinên mirov ên di jîyane xwe de ku ew dijê wê, di xwe de wê bihawênê. Bi gotinî ku mirov wê hilde li dest wê, di serî de wê, giring ku mirov wê fahmbikê ku wê, gotin û salixkirina wan wê, weke aliyekê giring wê, xwe bide dîyarkirin. Di rewşa fahmkirinê de wê, di roja me de wê, gotinên weke 'demokrasîyê', 'çanda demokratîk' û hwd wê, pîrr zêde wê, werina li ser ziman û bi lêvkin. Serdema me ku wê were pênasekirin wê weke demek û serdemek ku wê di wê de wê pêşketina demokratîkî dibê jî wê, were dîtin. Lê li vir di aslê xwe de wê pêşketina demokrasîyê ku mirov wê, ji aliyekê ve wê, weke rewş û pîrgirêkek çandî jî wê, hilde li dest wê, di destpêkê de wê, têgînê wê bide me. Li vir wê weke aliyekê giring wê, têgîna demokrasîyê wê, di serî de wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê, werênê li ser ziman ku wê, di çerçoveya rêgez û restên ku ew bi wan dihê ser ziman ên weke 'wekhevî', 'maf û azadî' û hwd re wê, çerçoveyek têgînî ku mirov dikarê wê bi gotina çandê jî wê şîrovebikê û wê bîrê li ser ziman wê bide dîyarkirin.

Li vir di serî de em wê bêjin ku wê, di serî de wê, salixkirina gotinan wê, weke aliyekê giring wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Di roja me de wê, hinek gotinên ku ew ji temen ve wê, pêşketinê wê bidina dîyarkirin gotinên weke 'ramyarîyê', 'destûrê' û hwd wê, derkevina li pêş. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê bahse destûrê wê bikê wê, weke binetereka nivîskî ku wê di wê de wê 'sînore pêşketina mirov' wê bide dîyarkirin jî wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Destûr wê, di aslê xwe de wê, weke mijareka ku wê, di roja me de wê, li ser pêşketinên bi wê re ku ew hatina kirin re ew, hê jî bi awayekê bi tamî ji hevdû ne hatîya derxistin. Di rewşa fahmkirina destûrê de wê, çerçoveya têgîna desthilatdarî a rêveberî wê, were esas girtin. Lê li vir ku civakek ku ew dijî hebê wê demê ku mirov dikarê wê, di serî de wê li berçav bigirê û wê bikê ku wê fahmbikê bê. Di rewşên fahmkirina destûrî de wê, li vir wê, di roja me de wê, gotinên weke 'ewlehiyê' û 'maf û azadiyê' wê bi zêdeyî wê weke gotinna ku wê werina hemberî hevdû û wê bi wan wê hevdû werina qarakterîze kirin. Ev jî wê, weke aliyekê giring ku mirov wê, wê werênê li ser ziman ku wê, desthilatdarîyên ku ew li ser ezwarîya mirov re ku wê vegerihiya hinek hêstên ajoyî ên rêveberîyê ên bi serdestî jî wê,

di wê rewşê de wê, sînorê wê bide dîyarkirin. Di zane min de heta ku mirov desthilatdarîyê bi rêveberîyên wê re ji hevdû dernexê û wê baş fahm nekê û wê derbas nekê wê, pêşketinek rast a demokratîk jî wê, xwe nedê dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, dema ku wê bahsa çandak demokratîk wê were kirin weê, heta roja me jî wê, li ti deverên cihanê wê bi awayekê safî û zelalî wê, pêşketineka bi wê rengê a ku mirov bi tamî di wê çerçoveyê de wê, hilde li dest wê, nebê. Wê tenê wê, weke gotin û hizrekê wê bi zêdeyî wê, di ser û hişê mirov de wê hebê.

Di rewşên pêşketina nava sînorê welatan de wê, ji hevdû cûdatir û bi awayekê ku ew xwe li ser hevdû re pênase diikin û bi wê pênasekirinê çêtirîya xwe dibînin wê hebê. Ev jî wê, ne sînoekê mirovî bê.

Pirsgirêkên mirovî ku wê di roja me de wê bijîn wê zêdetirî wê, di temenê wan de wê, nebûna fahmkirineka rast a demokratîkî bi çandî wê hebê. Di wê warê de wê, dema ku mirov gotina 'çandê' wê dênê li pêşîya ya demokrasîyê û wê şîrovebikê û wê werênê li ser ziman wê, di serî de wê, gotina çandê wê, divê ku mirov wê hinekî bi mejuya wê re wê, hilde li dest û wê, fahmbikê. Wê, ev wê, weke aliyekê giring wê, xwe bide dîyarkirin. Çand wê, dema ku mirov wê, şîrovebikê wê, weke têgînek 'şûbje' wê, xwe bi rengê fahmkirina me re wê, karibê bigihênê li têgihîştinekê. Lê li vir wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, ya ku ew hatî jînkirin wê, ew weke kirdeyek obje jî wê karibê bibê xwediyê kifşkirinekê di rewşa kirin û gavavêtinên mirov de. Kirinên mirov ên ku weke bi awayekê hatina bernemakirin wê, hinekî jî wê, li ser fêrbûn û alimandinên çandî û hwd re bê. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê, werênê li ser ziman ku wê têgîna çandê wê, bi awayekê têgînî wê, hertimî wê, xwe bide dîyarkirin. Çand wê, weke gotineka ku ew hemû serboriyên mirovî ên jîyanî ku ew dihilde li nava xwe bê. Ber vê yekê mirov dikarê wê, dênê li pêşîya pirranîya gotinên weke ku ew werina aqilê me ên weke yên demokrasîyê. Lê di wê rewşê de wê, dema ku ew hat danîn li pêşîyê wê mirov çawa wê fahmbikê û ankû mirov çawa wê divê ku wê fahmbikê wê, weke aliyekê wê ye din wê mirov dikarê wê hilde li dest bê.

Fahmkirina çandî wê, dema ku mirov wê hilde li dest wê, mirov dikarê ji du aliyên ve wê hilde li dest. Aliyek wê li ser aliyê bûyî û rûdayî re wê, bi awayekê 'objeyî' ku mirov wê karibê wê werênê li ser ziman bê. Aliyê din jî wê, weke alî û awayekê din ê ku mirov wê, dikarê wê, weke aliyekê din ê giring jî wê di serî de bi têgînek 'şûbje' wê werênê li ser

ziman. 'obje-şûbjeya çandî' wê, di serî de wê, dema ku mirov wê li wê bihizirê wê, di serî de wê, çerçoveyek têgînî wê bide me.

Di nava jîyanê de mirov her roj dijî, dixwe û divexwe, di rabê û dirûnihê. Welhasil hemû kirinên mirov wê, di wê çerçoveyê de wê, weke kirinna pênasekirî û ankû hatina bi hişkirî ku mirov wan dikê bê. Dema ku mirov wê weke têgîneka çandî a objeyî wê hilde li dest wê, weke têgîhiştinek û hişmendiyek salixkirî wê, dema ku mirov wê bikê weke wê bikê wê, ew hebê. Mirov wê dema ku wê bahsa 'orf û adetên jîyanî' bikê wê, di serî de wê, restna jîyanê ên destûrî ku mirov li gorî wan dijî wê, werina berbîra me. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê, çand obje wê, xwe bi wê re wê, biawayekê wê bide dîyarkirin. Çanda obje wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê ku mirov wê, jîyankirîya bê. Wê, di serî de wê, rêgezên jîyanî ên weke bi kevneşopîkî ku mirov wan dijî wê, di serî de wê, werina ser ziman. Di wê warê de wê, bê mînaqek baş ku mirov wê werênê li ser ziman ku wê, di nava civake kurd de wê, zaroyek ku ew mazin dibê heta ku ew mazin bû wê, orf û adetên ku ew li gorî wan bijî û mazin bibê wê hebin. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, di roja me de wê, civakên ku ew hena kê m zêde wê bi wan re jî wê, ev rewş wê hebin. Di roja me de wê, afirandina çanda civakê wê, zêdetirî wê, bi pêşketina aqil re wê zêdetirî wê derkeve li pêş. Mirov di roja me de di hizirê û bi wê dihênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê rengên jîyanên ku ew bûna û ankû ku ew serborîyên ku ew hatina jînkirin wê, di wê rewşê de wê, weke aliyekê giring ê ku mirov dikarê wan di serî de werênê li ser ziman bê.

Aqil û çand wê, di roja me de wê, weke dîyerdeyna demkî wê di afirandina hevdû de wê, zêdetirî wê bi jîyane mirov re wê li pêş bin. Mirov wê, dikarê bi gotina çandê re wê werênê li ser ziman ku wê, heta ku mirov dijî û li jîyanê jîyan heya wê, afirîna çandê jî wê, bi wê re wê, weke aliyekê wê yê şûbjeyî bi têgînî wê biafirê û wê hebê. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê wê yê giring wê mirov dikarê wê, fahmbikê û wê werênê li ser ziman.

Di fahmkirina çandî de wê, di serî de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, dema ku mirov li gorî têgînekê, destûrekê û ankû aqilekê ku ew berê hatî ser ziman ku mirov bijî wê, ew wê hingî wê, bê ser ziman. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê ew aqil, destûr û têgîn wê sînor û çerçoveya wê, kirinên mirov jî wê bide dîyarkirin. Sînorîya bi kirinê re wê, hinekî jî wê, ji vê aliyê ve wê, mirov dikarê wê, bi wê re wê, werênê li ser ziman.

Rewşên çandî, têgînî û hwd ên bi wê rengê wê, weke mal û ankû jîngeha mirov ku ew xwe di wê de bi sitar û ewle dibînê jî bê. Di wê rewşê de wê, di xwediyê derûnîyekê bê ku ew çendê ku ew bi wê bijî ew rast a û di nava wê de wê, xwe bi rehet û ewle wê hîs bikê. Di wê rewşê de wê, ew bê temenê bawerîyekê û vînekê ku ew bi wê bijî jî bê. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê weke aliyekê çandî ê têgînî jî wê, werênê li ser ziman. Çerçoveya civakî a ku ew heya wê, bo kesên ku ew di nava wê de dijîn wê çerçoveyek çandî a bi vê rengê jî wê bi xwe re wê biafirênin. Di wê rengê de wê, di serî de wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê, werênê li ser ziman. Di vê rewşê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, çanda civakê wê, di wê rewşê de wê, weke gotineka razber bê. Lê wê bi hebûna wê re wê, bo yek bi yek mirovên ku ew di nava wê de dijîn jî wê, weke aliyekê şenber jî wê, karibê xwe bide dîyarkirin. Ji aliyekê din jî ve wê, rewşên weke ziman û hwd jî wê, weke aliyna din ên ku wê çerçoveyê bi sînorê wê re didina dîyarkirin jî bin. Ziman û çand wê, ji aliyekê ve wê, dema ku mirov wan bi hevdu re wan, werênê li ser ziman wê, di rewşên hizirkirinên bi gotinî ên zimanî re wê, çerçoveya wê ya çandî a zimanî wê, biafirênê ku mirov wê, werênê li ser ziman bê.

Di çerçoveya gotina çandê de ku mirov ziman hilde li dest wê, li vir wê, mirov wê karibê ji wê têgînên giring ên ku ew hatina pêşxistin wan bigirê. Minaq wê, dema ku ez diçima herêma kurdistanê a botanê ku wê weke herêmekê bi dîrokî û kevn û navenda kurdên gûtîyî jî wê were dîtin li dora cizira bota wê, li vir wê, mirov rastî gelek wateyên ku ew bi heman gotinê dihên vegotin were. Li deverna wê wateyek weke minaq bi gotinekê wê, were li ser ziman. Lê wê, gelek caran ku min bixwe jî bihîstîya wê bêjin ku bi heman gotinê li herêmên ên serhadê wê, bi wateyên cûda wê heman gotin wê, were li ser ziman. Di wê rengê de wê, mirov karibê rastî wê were. Ev hemû wê, li ser gotinê re wê, weke wateyên arkolojikî bin ku mirov wan fahm bikê û hilde li dest bê.

Mirov divê wê jî wê werênê li ser ziman ku wê, bi heman gotinê hanîna li ser ziman a pirrwateyan wê, di serî de wê, di wê rengê de wê, di warê têgînên kevneşopîkî de jî wê, hin wateyên wan ên çandî wê hebin. Di wê rengê de wê, gotin wê, di nava wan pirrwateyan de wê, weke stûnek objeyî wê xwe li ser lingan bigirê û wê bi xwe re wê wan wateyan jî wê li ser lingan wê bigirê. Çand û ziman wê, darêjkên jîyanî ên ku ew hena û ankû afirîna wê li ser wan re wê, xwediyê rewşên ku wê, bi wan re wê, werênina li ser ziman bin. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke

aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, di wê rewşê de wê, ev wê, weke aliyekê giring wê, mirov karibê wê, werênê li ser ziman bê.

Ziman wê, temenê têkilidanînên û pêşxistina têgin û têgihîştinan bê. Di wê rewşê de wê, weke binetereka parastinê a têgînê jî bê. Di wê rengê de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê dema ku mirov xwedî ziman bê wê mirov têkiliyê bi hevdû re dênê, tiştan ji hevdû re wê werênê li ser ziman û wê, ji hevdû re û ankû bi hevdû re wê biaxivê. Wê, dema ku mirov, ev çalakî bi kirinê bi hevdû re kirin wê, her kirin wê, bi gotinê û ankû zimanî wê, naqş bikê. Ziman û hebûna mirov a xêvî ya biolojîkî wê, bi hevdû re wê di ahengekê de wê têkiliyekê wê dênê û ew wê rewşê bi parêzê. Wê, di wê rewşê de wê, li ser wê re wê dema ku mirov çî bi lêvkir wê, ew di hiş de wê bimênê. Piştî ku dem bi ser ve çû jî wê, were li bîra mirov. Mirov wê, bi wê rengê wê, vegotin, çîrok û dîrokan wê biafirênê û wê werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, ziman û çand wê, di rewşeka ku wê hevdû bi afirênin de bin.

Rewşên zimanî ên bi wateyî ku ew hatina pêşxistin wê, ziman jî wê, bi wan re wê, pêşkeve. Ziman wê xitebete wê pêşbixê. Wê têkiliyê wê bi wê re wê mirov wê bihevdû re wê dênê. Wê, bi wê re wê her tişta ku kir wê, weke naqşeka li jîyanê wê, li holê wê bimênê. Pêşîyên kurdan bi wê bawer dikirin ku mirov çî gotin bilêvkir û deng da wê, ew wê winda nebê. Wê di valahiya fezeyê de wê, bimênê. Piştî ku mirov bi laşê xwe mir û pê de wê, ew deng wê, li gîyane mirov vegehin. Deng wê, weke rewşna aqil wê, hebin. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, dema ku mirov aqilê wî pêşket û pê de wê, bi demê re wê, hin bi hin wê pêşbixê. Bi wê pêşxistina xwe re wê kirinên xwe yên jîyanî wê zêdetir wê pêşbixê û wê li wan wê bihiş bê. Wê hin bi hin wê, çendî ku wê gelek kirinan wê pêşbixê û wê bi demê re wê, bigihijê wê hişmendiyê ku wê, ji kirinekê wê bikê gelek rengên hişmendî jî pêşbixê. Di wê rewşê de bi awayekê pîrr dîmenê li kirinê nerîn wê bi hiş re wê bi demê re wê pêşkeve. Her rewşên ku ew hatina pêşxistin jî wê, weke rewşna ku ew rûdayîna bi aqil û hiş in wê bibin. Her tişta ku bû jî wê, weke mîreteyek kirinê a jîyane mirov wê, mirov karibê wê, weke rewşek çandî jî bi heman rengê bi reng û dîmenekê din wê bixwênê û wê werênê li ser ziman.

Gotin wê, dema ku mirov wê hilde li dest wê di çerçoveya fahmkirina bi wateyê re wê, darêjkekê wê bi xwe re wê bi rewşê û ankû bi têgînê wê bide dîyarkirin. Bi dîmen û ankû wênekirina wateyê di mejî de û ankû

şibandina wê ya li tişt û an jî li rewşekê û an jî kû bi wê re hatina li bîrê tiştî rewş û kirin û hwd wê, di wê rewşê de wê, rewşa darêjkê a ji kirinê afirînîya wê bide dîyarkirin. Wê, ev rewş wê bi xwe re wê, bidê dîyarkirin ku wê her darêjk wê, têgîneka wê ya arkolojikî a li şûn wê ku ew bi wê afirîya wê hebê. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê wê yê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Ew rewşa darêjkî a wateyî ya bi gotinê re wê, mirov wê, weke têgîneka objeyî wê, di mejî de wê salixbikê û wê li ser wê re wê, rewşên têgînî û ankû hişmendî wê bi wê re wê pêşbixê. Gotin û kirin wê, bêgûman wê, têkiliya wan ya bi hevdu re ku ew dihê danîn wê têkiliyeka bihişmendî û têgihiştinî bê. Her têgîn ne ji wê rewşa ku ew ji wê hatîya pêşxistîya afirîya û ankû vajî wê, her rewş ku ew bi gotinekê dihê li ser ziman wê, ew newê wê wateyê ku ew gotin bi wê hatîya pêşxistin. Di wê rewşê de wê, gotin û fahma wê, berê wê hebin. Wê, şibîna li nava wê fahmê û rewşên kirinî ên jîyanî de wê, temenê wê afrînerîya wê ya bi lêkerî wê bibê.

Li vir di aslê xwe de wê jî mirov dikarê wê, weke aliyekê din jî wê, werênê li ser ziman ku wê, rewşa wateyê û gotinê wê, bi demê re wê, aliyekê wan ê din jî wê hebê. Ew jî wê, weke aliyekê ku ew divê ku were bi hişkirin bê. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê bêjê ku wê, rewşa wateya ku ew hatî lê kirin ji kirinekê û ew hatî salixkirin û piştî weke fahmekê ji wê gotinê ku ew dihê fahmkirin wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê têgînî ê dîtbar bê. Ew gotin ku wê fahmê di mejiyê kesekê ji deverekê bide mirov wê, kesekê ji devereka din heman gotin wê karibê fahmeka din bi rengekê din û têgiheka din bidîyê de. Di wê rewşê de wê, ev rewş wê, weke aliyekê bi hişmendî ê teybet ê bi gotinê re bê.

Gotin û fahm, bêje û wate, wate û kirde wê, di wê rewşê de wê, weke aliyna din ên ku mirov wan dikarê di dewama hevdû de weke rengna din ên hişmendî ku wan fahmbikê bin. Di dewama wê de mirov dikarê wê jî wê, weke aliyekê din wê di serî de wê, werênê li ser ziman ku wê, gotin û fahm wê, di serî de wê, dema ku mirov wê, bi kevneşopîkî wê hilde li dest wê, rewşek têgînî bê. Têgihiştina arkolojikî wê, hertimî wê dema ku mirov li wê dihizirê û ankû li wê dikolê wê, bi wê re wê mirov bigihijê têgîn û têgihiştinên nû bi hişmendî. Minaq wê dema ku wê dengbêjekê kurd wê helbestek dirêj ku ew ji ber dixwênê wê, bi wateyî ku wî levhanîya wê, bi wê re wê, di ahengekê de wê, werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, dema ku kesên ku lê hisandin wê ew jî wê, ji wî di mejiyê xwe de wê bihişmendî wê bigihijina hizrên cûr bi cûr Carna wê tiştîna din ên ku wan jînkirina wê bi biriqin di mejiyê wan de li hiş. Carna

wê rewşna din ên ku wan bihîstina wê bi biriqin li mejiyê wan li hiş. Di wê rewşê de wê her tiştê ku ew hata bîra wan wê, weke têgînekê wê bimênê. Ew levkirina wateyî a bi gotinê wê, weke têgîneka dîtbar a şenber wê wereli berçav. Lê li vir wê dema ku mirov bahsa wateyê û ankû watelêkirinê bi gotinê re bikê wê, bi wê re wê, karibin hizrên cûr bi cûr wê, bibin. Di wê rengê de wê, sînorê hizirkirinê wê nebê.

Her hizirkirin wê, bi xwe re wê, rewşên nû wê werênê li holê. Wê, têgînên nû wê bide dîyarkirin. Wê bi wê re wê mirov wê, di wê rewşê de wê, kirinan wê bi tevgerî bê û ankû bi rewşên weke bi çêkerî ên bi destî bê wê, biafirênê û wê, werênê li holê. Ev wê, hemû wê, weke rewşna bi aqilî bin. Dema ku mirov kevçiyek dît û mirov hizirkir ku mirov darekê bikê destê xwe û wê bi qawêrê û ji wê kevçiyekê weke ya ku mirov hizirkir û ankû dît derxê li holê wê, hingî wê, ew wê weke kirinîyeka ku wê li gorî wê hizrê wê, were pêşxistin bê. Di wê rewşê de wê, rewş wê, weke rewşna têgînî ên aqilî bin.

Rewşên weke yên bi aqilî ku mirov wan li wan hizirî wê, bi wan re wê, mirov wê pêşbixê. Têkiliya kirin û hiş ku mirov wê dênê wê, di wê rewşê de wê, ji aliyekê ve weke biriqandina ji hevdû bê. Lê ji aliyekê din ve jî wê, weke rewşeka ku mirov wê, afrînerîyê wê, bi çalaki pêşbixê bê. Rewşên hizirkirinê wê, di wê rewşê de wê dema ku ew bûn û ku ew hatina xistin li kirinê wê, êdî ewê weke rewşna ku ew bûyîna bin. Di wê rewşê de wê, mirov karibê bahsa çandaka hizirkirin û afirandinê bi hiş li ser wê re bikê. Di wê rewşê de wê, çanda hizirkirinê ku ew pêşdikeve wê, bi wê re wê, temenê wê afrînerîya bi aqil a di jîyane mirov de jî bê. Mirov wê, dema ku wê pêşketinên bi aqil wan hilde li dest wê, di wê rewşê de wê, bigihijê têgihîştinên kûr. Lê li vir rewşa aqil û hizirkirinê bi serê xwe wê bi wê re wê rewşna çandî û ankû hûnerî ên ku mirov wan kifşbikê wê hebin. Minaq wê, darêjka ku mirov wê, bi wê hizirîya wê ku mirov wê li wê bihizirê ji aliyekê din ve weke aqilekê bi hiş wê, ew wê, weke rewşek çandî a ku mirov wê, di serî de wê li vir wê kifşbikê jî bê. Aqil wê, rewşên wê yên darêjkî wê dîtbar bin. Wê bi aqilê me bin. Lê rewşên bi aqilê me jî wê ji kirin û rewşên dîtbar ên ku me dîtina bin.

Di rewşa çanda bi aqil afirandinê de wê mirov dikarê di dewama wê de wê, werênê li ser ziman ku wê darêjk wê weke têgîneka bi hişî a navendî bê. Wê, darêjk wê weke rewşek ku wê mirov dikarê wê weke bi lêkerî wê fahmbikê. Lêkerîya ku ew li darêjkê hat kirin ku mirov wê ji wê bi hiş dûr bikê û wê darêjkê weke ku tiştêk lê nehatî kirin wê, hizirbikê wê çî li holê wê bimênê? Wê ew darêjk bi aqilê xwe yê ku ew bi wê heya wê

hebê. Ev jî wê nîşanaka aqil û rewşa wê ya afrîner a bi gotinî re wê, bide dîyarkirin. Her tişt a ku me bi gotin kir wê, di bi gotin hanîna li ser ziman wê, di aslê xwe de wê ji wê zêdetirî wê, bi wê re wê hebê. Lê tenê bi hiş em ne di farqe wê de na. Minaq wê, dema ku ez gotinekê dimejiyê xwe de bi afirênim û bêjim ku 'ew çû malê'. Wê bi wê gotinê re wê, rewşek çûyina li malê wê bi bi hişmendî wê hebê. Lê ev gotin wê karibin bi hebûnên xwe re wateyna din jî bidina me. Minaq 'ew' weke kes dikarê bibê herkes. 'Çû' weke têgîneka kirinî dikarê bi wê re her çûyina bi kirinî were li ser ziman. 'Mal' dikarê bi wê re ne tenê malek, lê gelek mal werina li ser ziman. Di wê rewşê de wê demê wê ew aqilê me yê bi gotina çûyîna malê wê, weke rewşek hişmendî teybet wê li holê wê bimênê. Wê weke lêkerîyek teybet wê li holê wê bimênê. Di rewşên darêjkî de wê dema ku mirov li tevgerêkê bihizirê wê, ew bi kirinî wê karibê ji wê gelek rengên hizirkirinê werina derhanîn. Ev derhanîn jî wê, weke rewşek hûnerî jî wê karibê têgîneka giştî û teybet a çandî bi xwe re bide me.

Dema ku mirov, bi saixkirina wê ya klasîk têgîna çandê wê hilde li dest wê, hemû serborî, bîrhanîn, ziman, orf û adet, kevneşopî û hwd wê, bi wê re wê, werina li ser ziman. Hemû rewşên jîyanî û çêkeriyên ku mirov di her demê de di jîyane xwe de çêkirina wê karibê bi wê re werênê li ser ziman. Lê em li wê zêde bikin û bêjin ku wê ti tişt wê tenê bi rengekê û wateyekê wê nebê ku ew bi wê rengê li berçav weke ku were dîtin jî bê.

Çand wê, dema ku mirov bi hizirkirina wê re bihizirê wê demê mirov wê dikarê wê, weke têgîneka kirinî a hizirî a afrîner a li ser wê re jî wê, bîrhanîn li ser ziman. Bi wê re jî wê çand wê hemû dîtin, fahmkirin û rengê nerîna mirov a ji jîyanê û li jîyanê jî bê. Bi gotineka din mirov diikarê çerçoveya çandê weke çerçoveya xêvî a giştî a civakî jî wê, hilde li dest û wê **fahmbikê**. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, bi têgîneka zêhnî wê, di wê rengê û awayê de wê mirov diikarê wê, werênê li ser ziman. Mirov wê dema ku wê dîroka wan ya li şûn xwe hiştina ku mirov li wê bihizirê wê, biwê re wê, karibê gelek tiştan bi wê re wê kifşbikê. Mirovê pêşî ew ku ew di şikeftan de dijî ku li ser hêtên şikeftê xîzkirin dikir wê, ew xîzkirinên wî weke rewşna darêjkî ên di mejîyê wî de ku wê bi aqil wê hin bi hin wê biafirin bin. Wan rewşên ji du aliyan ve mirov dikarê hilde li dest. Aliyekê weke bi dagerî di rewşa rengê têgînî ê weke yê kirinîya jîyanî de wê hilde li dest. Aliyê din jî wê, weke têgîneka mejiyî a darêjkî wê, bîrhanîn li ser ziman. Bi demê re wê, ew darêjk û ankû dager wê bina

temenê hizirkirinên cûr bi cûr ku mirov wê li ser wan re wê bikê. Wê gotinên ku ew li ser wan re dikê wê bi demê re wê hertimî wê hinekî li wan zêde bikê. Pêşî dikarî bi hiş bi wê rengê bi darêjk bikê. Piştî karî gotinê li ser bêjê. Piştî wê re jî karî wê gotinê weke bi vegotinî wê, li dûv hevdû weke serborî û hwd wê werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, dema ku wê bi wê re wê, bihizirê wê, gelek fektorên xwezayî û yên kirinî wê bi hevdû re wê di wê de wê xwediyê bandûrê bin.

Di aslê xwe de wê jî mirov dikarê wê bêjê ku mirov wê kifşdikê. Di rewşa fahmkirina têngîna xwezayî de wê, aqilê mirov wê, bi wê rengê wê, pêşketinê wê bi xwe re wê, bide çêkirin. Aqil çêkerîya wê ya bi hizirkirinê wê hin bi hin wê pêşkeve. Wê, bi wê re wê, biafirênê. Ew tiştên ku mirov wê bidemê re wê çêbikê û wê, biwan bijî wê, hemû wê, weke rewşna têngînî û çandî ên encama wê hizirkirinê bin. Çand wê weke têngînekê wê, di wê rewşê de wê weke rewşek afrîner wê karibê mirov wê werênê li ser ziman. Ku mirov têngîna çandî bi têngîneka afrîner wê karibê wê werênê li ser ziman wê demê wê, mirov karibê wê, temenê pêşxistin û gûharînên di jîyanê de jî wê, bikê. Gûharîn wateya wê li vir çi ya? Wê wateya wê ew bê ku mirov wê, di rewşên salixkirî de ku mirov li ser wê re salixkirinê wê, pêşbixê û wê, armanca fahmkirinê a di wê de wê, dewlemend bikê. Di wê rewşê de wê, ew wê karibê weke aliyekê wê yê ku mirov wê fahmbikê hilde li dest û wê têbigihê bê.

Li vir mirov dikarê wê jî wê, werênê li ser ziman ku wê dema ku mirov dîroka aqil wê hilde li dest wê, bi wê re wê, darêjkên aqilî ên ku ew hin bi hin bi aqil pêşdikevin ku wê çawa wê, di jîyanê de wê bina temenê afrînerîyên nû wê mirov dikarê wê, ji vê aliyê ve jî wê, werênê li ser ziman. Her darêjk wê, ne tenê bi rengê hişmendîya ku ew bi wê hatî salixkirin re wê were fahmkirin, bi hişkirin û têngihiştin. Wê, bi demê re wê, dema ku wê, di demekê de wê, darêjkek aqilî wê were pêşxistin ku ew bi hişekê û ankû çend hişan were dîtin û fahmkirin jî lê wê, di demên piştî wê, bi aqilên nû ên ku wê pêşkevin re wê, mirov dikarê wê jî aliyekê din ve jî wê, ji nû ve bi rengên hişên nû wê, bi wate û salixbikê. Ev wê, weke aliyekê din ê ku mirov bi wê fahmbikê bê. Her rewşa bi wê rengê a darêjkî wê, weke têngîneka çandî a hişî jî wê, di wê rengê de wê mirov dikarê wê fahmbikê û wê, werênê li ser ziman. Darêjkên hizirkirî ên demên berê wê, di demên piştî wê karibin bi rengna din ên aqil re ew werina fahmkirin. Wê, di wê rewşê de jî wê, ew rengê pêşî ê hişî ku ew bi wê hatîya hizirkirin wê weke têngînek arkolojikî a hişî û ankû hişmendî

wê, li şûn bimênê. Di wê rewşê de wê, ew têngîn wê, di derbarê rengê hizirkirina demê a bûhûrî de wê karibê bi xwe re têngihîştinekê bide me.

Di wê rewşê de wê, dema ku mirov bi rengê têngîna darêjkê li rewşê binerê mirov wê karibê wê fahmbikê wê, her rewş, tevger, gavavêtin û tişt wê karibê weke rewşek hişmendî were bi çerçovekirin. Çûn û hatinek ku ew hat kirin wê, dema ku piştî wê, çûn û hatinê mirov wê bibîrbikê wê, ew bibîrkirina wê weke bi hişkirina wê jî wê, di reng û awayekê de wê were li holê. Di rewşên tîyatroyî, film û ankû rewşên din ên weke wan de wê, rewşên serborîyî ku ew dihên bi wêne û dîmenkirin li berçav wê, bi wê rengê wê, ew bi têngînekê ku ew têngînek hişî ji wê wre fahmkirin û girtin wê were danîşandin. Dîtina wê, rewşa tîyatroyî wê, dema ku ew çend nerîn li wê binerîn wê, ew nerîn her yekê wê ji aliyê xwe ve wê karibê xwe bigihênê li têngînekê bi wê rewşê re. Ev wê weke rewşek afrîner a darêjkî ku mirov wê, di wê rewşê de wê karibê wê, werênê li ser ziman bê.

Di rewşên çandî de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê her çandek cûda cûreyek bi rêgezîkirina taybetmendiyên pergaliyê wê re heye. Her çand darêjk(form)a xwe, avahiya xweya xwe, îfadeya sedemiyê, sêwirana xwe ya cihanî, xeyaleya xwe ya dem û rengê fahmkirina xwe heya. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê her rewşên çandî ên civatî wê, dema ku mirov li wan binerê wan, divê ku mirov her yekê bi serê xwe wê hilde li dest û wê fahmbikê. Wê dema ku mirov wê kir wê, hingî wê, têngîna wê ya afrîner û hilberîner wê, di rewşa wê de wê, mirov karibê wê, baştirin wê fahmbikê. Çand, rewîst, mîtoloji û hwd wê, rewşna darêjkî ên ku mirov wan dikarê bihemam rengê di rewşên wan ên teybet de wan hilde li dest û fahmbikê bê.

Dema ku mirov wê hanî li ser ziman wê, hingî wê, hingî wê, karîgerîya wê, bi awayekê wê temenê afrînerîya wê bê. Dema ku zanîn hat ser ziman wê, hingî wê, ew wê, were bi erkîkirin. Wê, ew jî wê, di rengê bi têngîna armancê a ku ew bi wê hat ser ziman re wê were dîtîn. Têngîna armancê wê, weke têngînek hişmendî wê dîtibar bê. Dikarê ji kes li kes ew gûharîna wê bibê. Di wê rewşê de wê, rewşên ku ew hatina li ser ziman wê, weke dîyardeyna jîyanî wê, rewşna 'rastî' rewş bigirin û awa bidina nîşandin li berçav. Wê, bi wê re wê, mirov diikarê wê, di serî de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê, di serî de wê, fahmbikê û wê, werênê li ser ziman ku wê zanîn û çand wê, çandî bikarhanîna wê bû wê

ew wê, bi wê re wê, zêdetirî wê, bi awayekê pêşketinê re wê, bide dîyarkirin.

Di rewşa fahmkirina rewşan de wê, weke ku mirov wê karibê ji aliyekê ve wê fahmbikê wê, dagerên ku ew dibin wê, bi wan re wê bibê. Her tişt û rewş wê, bi tevgerî wê, xwediyê rewşna dagerî bê. Dager(simge) wê, dema ku ew hat li ser ziman wê, karibê bi xwe re dagerên din jî bi kirpênê û wan bi xwe re wan werênê li ser ziman. Kirpandina dagerê wê, di serî de wê, weke aliyekê din ê afrîner ê zanînê jî bê. Di serî de wê, bi wê re wê, rewşên darêjkî ên afrînerî wê bi wê re wê, karibê zêdetir bikê. Aliyê dagerî û ankû simgeyî wê, di rewşên fahmkirinê de wê, bi rewşên têtîna ên ku ew bi wan bi hişmendî hatina salixkirin re wê, mirov karibê wê, fahmbikê bê. Di wê, rengê û awayê de wê, di serî de wê, weke aliyekê din ê giring ê fahmkirinê wê mirov dikaerê wê fahmbikê. Dager û ankû simge wê ji aliyekê temenê fahmkirinê û salixkirinê bi fahmkirinê re bin. Her wusa zimanê laş û hwd wê, pêşxistina wê, bi hişkirina tevgeran li ser wê re û ji wê pêşxistina dageran wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê li ser têtîna zanînê re wê li vir bibîrbikê bê.

Di rewşa têtîna fahmkirinê de wê tevger û rengê salixkirina wan a li ser hiş re wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê li ser wê bisekinê bê. Li vir di aslê xwe de wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê werêmnê li ser ziman ku wê têtîna têtîna fahmkirinê wê, her timî wê di jîyanê de wê, dageran û ankû simgeyan wê bikar bînin. Di nava fahmkirinê de wê, dema ku wê dagerek hat bikarhanîn wê ew wê, weke têtîneka wê ya 'rastî' a ku wê, bi wê karibê were fahmkirin bê. Di wê rewşa fahmkirinê de wê, têtîna fahmkirinê wê, dema ku wê xwe bide dîyarkirin wê, bi wê rengê darêjkan bikarbînin. Her tevger, tişt û rewş wê, weke rastîyna darêjkî ên ku mirov wan di serî de li vir bikirpênê, fahmbikê û werênê li ser ziman bin.

Darêjk, dager û ankû simgeyên salixkirî û bi wên û awakirî bin. Di wê rengê de wê, her tişt wê dema ku mirov li wê binerê wê, weke aliyekê wê yê darêjkî ê bi hebûna wê re wê hebê. Di wê rewşê de wê, weke aliyekê giring ê wê mirov dikarê wê, di serî de wê, werênê li ser ziman.

Darêjk wê, di aslê xwe de wê, di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê fahmbikê wê, dagerên çandî û hwd wê, karibin bi darêjkî temenekê baş ê fahmkirinê bi xwe re ji me re bidina çêkirin. Teybetîya têtîna çandê wê, di wê rewşê de wê, weke aliyekê giring wê, bi darêjkî wê xwe bide dîyarkirin. Xosletên darêjkî wê, li gorî rewşên dagerî û ankû simgeyî ku ew dibin û ankû hatina pêşxistin bin. Têtîna çandê wê, di wê rewşê de

wê, dema ku mirov wê li wê bihizirê wê, bêgûman wê weke mijareka pîrr zêde kûr ku mirov wê, çendî ku wê fahmbikê wê, hertimî wê bi hizirî û zanînî wê zêdetirî wê bi fahmkirinê re wê derxê li pêş bê. Di wê rewşê de wê têngîna çandê wê di serî de wê, weke aliyekê giring wê darêjkî wê mirov hilde li dest û wê fahmbikê.

Di rewşa fahmkirinê de wê, her rewşên ku mirov dikarê wan yek bi yek weke rewşna darêjkî wan werênê li ser ziman wê weke rewşna zanînî mirov wê karibê wan hilde li dest bê. Ev wê ji aliyekê ve wê temenê pêşketina mirov a bi zanînî bin. Lê her darêjk wê, çendî ku mirov wê karibê bi rengên hişên nû wan nû û nû bixwênê jî wê, bi heman rengê têkiliya nava wan darêjkan û her wusa dageran û ankû simgeyan wê, weke aliyekê din ê ku mirov wê, werênê li ser ziman. Berî têngiştina bi hiş wê, ew darêjk wê, hebê. Di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman. Biriqîna tiştê wê, bi serê xwe wê, weke aliyekê giring wê di ser de mirov dikarê wê, di wê çerçoveyê de wê, fahmbikê.

Tenê zanînê weke biriqînê mirov hilde li dest wê têrê nekê ku mirov fahmbikê. Bi wê re bandûr û rewşên weke yên têkiliyî û hwd jî mirov dikarê wan li vir bibîrbixê. Wê di wê rewşê de wê, ev rewş wê hemû bi hevdû re wê di çerçoveyekê ahengî a heyînî de wê, were li holê. Dema ku mirov di çerçoveya tiştê de wê, hilde li dest wê, li vir wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê tişt wê, weke rewşek sazûmanî a bi darêjk û pêşketî bê. Di wê rewşê de wê, li ser fahmkirinê re wê, weke rewşekê wê hebê.

Di aslê xwe de wê her tişt wê, ji aliyekê ve wê çendî ku wê bi rengê fahmkirina me ya di derbarê wê de wê, weke 'şenber' jî bê lê wê wilqasî jî wê, razber bê. Di wê rewşê de wê, rewşa fahmkirinê a bi gotinên ziman re wê razberîyê wê, ji aliyekê ve wê, weke asteka fahmkirina me ya bi ziman re wê, bikê temenê fahmkirinên nû ên ku mirov wê ji jîyanê bigirê û ankû pêşbixê jî. Di wê rewşê de wê, ev jî wê, weke aliyekê wê yê giring ê bi zimanî ê fahmkirinê bê. Di aslê xwe de asta gihiştinê a bi zimanî a razberî wê, mirov dikarê weke aliyekê astî a pêşketina bi zimanê me re jî wê, fahmbikê. Lê wê, her tişt wê hem wê, ji aliyekê ve wê hem şenber bê û hem jî wê razber bê. Wê, di serî de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, mirov dikarê wê, li vir wê werênê li ser ziman. Ti tişt wê bi serê xwe wê, ne şenber bê û ne jî wê razber bê. Wê bi hevdû re wê, di ahengekê de wê hevdû temem bikin bi wê rewşa razberî û şenberîyê a di rewşa hebûna darêjkî a tiştî de.

Tabîi, dema ku mirov bahsa razberîyê bikê wê mirov dikarê wê, li ser her rewşê re jî wê, bikê ku wê fahmbikê. Li vir filosofên serdema kevnar ên weke de Platon û berî demokrat jî wê, di awayekê de wê werênina li ser ziman ku wê her tişta ku ew bi çav dihê dîtin wê ne weke wê tişta ku ew dihê dîtin bê. Di wê rengê de wê, hizrên xwe wê li ser dîtbarîyê re wê bînina li ser ziman. Lê ev hizir wê, ji aliyekê din ve jî wê karibin tiştêkê bidina me. Minaq wê, dema ku mirov têgînekê wê fahm dikê wê, ew fahmkirin bi reng û hişekê bê. Lê dema ku em li wê bihizirin emê ji wê derxin ji hevdû ku wê, weke kirdeyna vêşarî wê, têgîn û rewşên darêjkî ên din jî wê hebin. Me li ser bahsa gotinekê kir ku wê bi wateya ku ew lê dihê kirin ku ew dihê fahmkirin lê ji aliyekê din ve jî wê bi wateya xwe kirdeyî ku ew di wê de salixkirîya jî wê were dîtin û fahmkirin. Em dema ku çerçoveuya vegotîneka çîrokî li wê bihisênin em ji wê hûnandina wê tiştêkê weke bi çerçoveyî wê fahmbikin. Lê hevok bi hevok ku em wê li wê bihizirin û dahûr bikin wê, karibê li ser wê re têgînên nû ên din jî cûda werina fahmkirin. Her wusa li ser gotin û bêjeyê re jî mirov dikarê wê bêjê. Vegotin, çîrok û ankû destan wê, aliyekê wan ê bi gotinî wê hebê. Lê aliyekê wan ê têgînî weke bi aqilekê giştî ê mîtîkî wê hebê. Wê jî di serî de wê, weke aliyekê têgînî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Lê li vir ku em di çerçoveyek giştî wê hildina li dest wê hemû têgîn, vegotin û zanîn wê armanca wan ya bi vegotin û dana fahmkirinê re wê bi hiş hebê. Di wê rewşê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, di nava zanîne û pêşxistina wê de wê, aliyê ku wê weke rengê hiş wê, bide dîyarkirin wê aliyekê armanca zanîne ku ew bi wê dihê ser ziman bê. Minaq ku mirov bi armancakê û têgihîştînekê zanînekê biafirênê û wê werênê li ser ziman û ku mirov wê, zanîne piştê di demek din de bi zanîn, armanc û têgihîştîneka din li wê binerê wê, têgîna din ên cûda wê karibin ew ji wê werina fahmkirin. Heta ku wê, weke ku wê mirov nivîseka din dixwênê de jî wê, di awayekê de wê karibê dîmenekê wê bide me. Li vir wê ji vê rastiye wê çî wê were fahmkirin? Ya ku ew divê ku ew were fahmkirin wê ew bê ku wê, ne tenê wê, ew zanîna li ber me a nivîskî wê karibê rengê fahmkirina me bide dîyarkirin. Wê bi wê re rengê hiş û zanîna me, armanc, xêv û hwd wê weke hinek ji wan aliyên din ku miriv dikarê wan ji vê aliyê ve di temen de fahmbikê bê. Fahmkirina zanînekê wê du alî bê. Aliyê pêşî wê bi tişta ku ew dihê fahmkirin bê. Aliyê din jî wê, bi hişmendîya me ya xêvî a ku ew bi me re heya, xiyalkirinên me, sawêr û dîtinên me yên ku me berê girtina jî wê di wê de wê bandûrker bin.

Di rewşên weke yê derûnîyî de wê dema ku mirov li vir hinekî wan bi bîrbixê wê, bi wê re wê ew wê were dîtin. Têgînek ku wê ti alaqa wê weke ku ew bi wê re tûneyî wê tiştêkê din wê werênê bîra mirov. Ew bîrkin wê ji wê hizra ku mirov dixwênê û ankû tenê ji wê rewşa ku mirov di wê kêlîkê de dijî bê? Bêgûman wê ne tenê ji wê bê. Wê bi wê re wê ji rewşên jîyanî ên weke serborî ku mirov di xêva xwe de girtina jî bin. Mirov wê temenê hizirkirina wî ne tenê dîtina wî ya li derve û ankû hebûnên derveyî ên ku ew dibîne bê Di wê rewşê de wê temenê wê di serî de wê bi xêva wî ya ku ew pêşketîya re wê hebê. Wê ew hem temenê hizirkirinê wê biafirênê û hem jî temenê pêşxistina zanînê jî wê ji aliyekê ve wê biafirênê. Di wê rewşê de wê, zanînek ku ew dihê afirandin û ankû pêşxistin wê, ew xêva me jî wê, di temenê wê de wê hebê. Xêv wê, hebûneka fîzyolojîkî a ku wê temenê hiş li jîyanê û fahmkirina ji wê jî wê biafirênê. Pêvajoyên pêşketina xêvê ku mirov wan fahmbikê û dahûrbikê wê, bêgûman wê gelek tiştan wê ji vê aliyê ve wê ji me re wê karibin bêjin. Xêv û hebûna makanismaya parastina biolojîkî a laş wê, du aliyên ku wê karibin hebûnê li ser lingan bigirin bin. Ya ku wê, bi neronan wê, muskulaturên mirov dikê tevgerê de wê, agahiyên ku wê bi fermanî wê ji meji bigrê jî bê. Di wê rewşê de wê mirovekê ku ew xêva xwe winda dikê wê weke ku wê ne tenê wê fahmkirina xwe wê windabikê wê gelek funksiyonên xwe yê fîzîkî jî wê bi wê re wê windabikê. Di wê rewşê de wê demê mirov dikarê bîne ser ziman ku wê zanîn wê aliyekê hebûnî wê biafirênê. Zanînê mirov dikarê wê bi du aliyên wê fahmbikê. Aliyekê li ser ya fahmkirî re wê weke bi gotinên ziman re ku ew dihê li ser ziman bê. Aliyê din jî wê, bi rewşa mirov a şîyar a bi hiş re ku wê hertimî wê bi xêvî wê, hebûna mirov re wê hebê bê. Di wê aliyê duyem de wê, gelek rewşên fîzîkî wê li ser tûrên newrojîkî û hwd re wê, bi wê re wê hebin ku mirov wan fahmbikê û wan werênê li ser ziman.

Rewşên fahmkirinê wê, bi demê re wê mirov wê bidest bixê. Hemû rewşên ku mirov girtina wê, ji aliyekê ve wê, biriqîna jîyankirinên mirov bin. Di wê rewşê de wê, rewşa mirov a fîzîkî ku mirov di farqê de bê û ne di farqê de wê, her gavên mirov jî wê, ji wan wê darêjkên ku wê piştre mirov bi hiş wê karibê wan dûbare û dûbare fahmbikê wê, bigirê. Di wê rewşê de wê, hinek rewşên ku mirov dihizirê ku mirov wan nejiya û mirov wan dizanê jî wê, di wê rewşê de wê, ev aliyên xêvî û hişmendîya fîzîkî wê di temenê wan de wê hebê.

Di aslê xwe de wê dema ku mirov bi wê rengê li ser têtîna çandê û darêjkê re dikê ku wê fahmkirinê û têtîhiştinê bigihijiyê de wê mirov kifş

dikê ku wê, çand wê weke çerçoveyek dagerî, simgê û imgeyî bi darêjkî wê awayekê bi dagerêkirin(sembolizekirin)a rewş, tişt û tevgeran re wê bide nîşandin. Di wê şewayê de wê, çand wê, weke rewşek ku wê temenê hişmendiyê wê bi xwe re wê, bide pêxistin.

Hûner û pêşketina wê ya bi têgihîştinê

Me li jor hinekî di çerçoveya gotina çandê û têgîna wê ya bi hişmendî û darêjkîya wê ya çêker de wê hilda li dest. Emê di wê çerçoveya xwe ya hanîna li ser ziman de bidomênin. Hê gotinên weke 'hûnerê' û hwd jî em divê ku weke têgihna çêkerî ên di hundirê gotina çandê de wê, hildina li dest û wê werênina li ser ziman. Di wê rewşê de wê, hingî wê rastîya wê baştirin wê were fahmkirin. Di aslê xwe de hûner û fahma wê, weke aliyna ku mirov wê karibê di dewama wê de hilde li dest bê. Têgînên hûnerî ku em hildina li dest wê, di rewşên weke çêkerîya bi destî û hûnera ji dest a ku ew dihê dayîn pêxistin û nîşandin wê, li ser wê re wê, xwediyê wateyekê bê. Gotina 'hûnerê' wê di kurdî de wê bi renegê «hûnerê» dihê bilêvkin hanîn li ser ziman. Di wê rewşê de wê, weke aliyekê di serî de mirov dikarê wê, bi têgîn û wateya wê re wê fahmbikê. Hûner wê, weke çerçoveyeka têgînî a demên hemdem wê bi wê re wê were li ser ziman. BI teybetî piştî demên ronansansê wê, zêdetirî wê, bi çêkerîyên destî ên weke ji demên 'barokê' û hwd re wê, were li ser ziman. Piştî wê, ev wê, zêdetirî wê, bi çêkerîyên weke nîgarî wê, were domandin.

Wê ji aliyekê ve wê hûner wê di çerçoveyek têgînî a weke xêzkirinê de wê, were li ser ziman. Ku mirov di wê rengê de wê, fahmbikê wê, mirov karibê dîroka xêzkirinê heta demên mirovên şikeftê ku wan li hêtên wê çêdikirin wê, bibê. Piştî jî wê, ev rewş wê, bi çêkirina tiştan û xêzkirina li ser hêt û tiştan weke bi naqşkirinê û hwd re wê, were bitêgihkirin. Di roja me de wê, têgînên hûnerî ên weke ekspresyonîsm û hwd wê, weke têgîna hûnerî wê pêşkevin û wê hebin. Wê mantiqê wê li ser çêkerîyeka ku ew ji mirov dihêt û mirov dikarê wê bikê bê. Di çêkerîya hûnerî de wê, bi awayekê wê weke mînaqên xwezayê wê lêgerîna wan wê dibê. Lê bi têgîhên bi wê rengê re wê, li ser pêxistinê re wê, çendî ku wê giringîyê wê bide pêxistin lê wê, weke rastîyeka xwezayî û hema weke wê hanîna li holê wê, ne bi derfet ku wê li wê binerê wê, werênê li ser ziman.

Wê weke rewşên çêkirina nîgaran wê weke rewşna hûnerî bin. Hûner wê, di wê rewşê de wê, weke rewşeka xêzkirinê wê were dîtî û hanîn li

ser ziman. Gelek nîgarvan ên weke Michelangelo, Leonardo da Vinci û hwd ku wê weke kesna nîgarvan ên dema ronansansê ên navdar bin. Di rewşa çêkirina nîgaran de wê, minaq nîgaran weke bi navê 'mona-lîsa' nîgara da Vinci û ankû piştê wê nîgarvanên weke **Edward Munch** ku wê bi nîgarên xwe yê weke bi navê «qêrîn»ê wê nav bidin wê derkevina li holê. Di wê rewşê de wê, ev wê weke rewşna nîgarî ên ku wê weke hûnerê jî wê, bênina li ser ziman bin. Rewşên hûnerî ku mirov dikarê weke bi çêkirina weke naqşkirina keviran û hwd wê, di serdemên kevnera de wê, weke bi navê «dor», «karant» û «îyon» wê derkevina li pêş. Di demên piştê ên serdemên navîn û ronansansê û heta dema barokê de wê, çêkirina 'motîfên' nû wê werina pêşxistin. Di wê rewşê de wê, rewşên weke çêkirina bi hûnerî wê, ev rewş wê, bi zêdeyî wê, derkevina li pêş. Ji destê jinên kurd ku wê weke rewşek pirr zêde dîyarker û navdar bê naqşên destî, teşîyên wan ên hûnandinê û rewşên weke çêkirina gora, kenze, kûlav, ber, marş û mahfûrên ku wan çêdikirin wê, di her demê de wê ji xwe bidina bahskirin. Ber, marş û mahfûrên ji destên jinên kurd derdiketin wê ne kêmi «mona-lîsa» Da Vincî û «qêrîna» Munch wê navdar bin di ser demên xwe de. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring ê pêşketina çanda civakî jî wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman li kurdistanê.

Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê, di serî de wê weke aliyekê din ê giring wê werênê li ser ziman ku wê, rewşên bi wê rengê ên weke bi naqşkirinê ku wê, b inavê «xalîçe» ku wê jinên kurd wê çêbikin wê, bi tamî û tama wê weke nîgarên ku ew bi hetên hundûr ve wê dalaqênin bo xweşiknişandinê wê, werina çêkirin. Bi wê re wê, keviyên lihêf û balgihan wê, hertimî wê, bi naqşî weke her cûre tiştên xweşik ku wê werina hizirkirin û bi darêjkkirin di mejî de wê, werina çêkirin. Di wê rewşê de wê, di aslê xwe wê, rewşa çêkerîya ji destê jinên kurd mirov dikarê weke şahaşereka sanatî a çandî a ji destî ku ew di herdemê de ew dihat çêkirin wê bi navbikê û wê werênê li ser ziman. Wê piştê wê, ew motîfên ku wan bi destî ew amûr çêdikirin wê werina kopîkirin û wê weke wan wê, ew tiştên ku wan çê dikirin wê di serdemên sedsale 20an de wê ji aliyê rejimên herêmê ên weke rejima îranê, tirkiya , îraqê û sûrî bêt ku ew navê wan bi wê werênina li ser ziman wê derxina li firotinê. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku ev rewşên weke çêkirina wan amûrên destî ku wê werina çêkirin wê, ew wê, di aslê xwe de wê, weke amûrna ku wê, bi

wan wê, di her demê de wê, levkirin û xweşikdayîn nîşandin ku wê di malan de wê werina pêşxistin bin.

Li kurdistanê ev rewş wê, weke rewşna «xwezayî» ên ku ew dihatina pêşxistin jî bin. Di wê rewşê de wê, ev rewşên çandî ên weke hûnera destî ku wê, werina pêşxistin wê fêrkirina wan wê ji zaroktiyê wê di nava malan de wê li zaroyan ji aliyê dê û bav ve wê were kirin. Wê, di wê rewşê de wê, ew fêrkirin û li ser wê fêrkirinê de bi hûner û çalakkirina mirovan wê, weke aliyekê civakî jî wê, were dîtin. Di wê rewşê de wê, di serî de mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, ew amûrên destî wê, çendî ku wê, di demên xwe de wê, weke çêkerîyna malî wê werina dîtin û wê di malan de wê, werina bikarhanîn jî lê wê, her motif û rewşên naqşî wî werina fêrkirin. Di wê rewşê de wê, piştî wê wan kesên ku ew fêrkirina wê amûr û ankû berhemên weke wan wê werina derxistin. Mirov dikarê wê fêrkirinê wê, weke fêrkirina bi darêjkî a bi hiş ku ew dihat zanîn jî wê, werênê li ser ziman.

Di aslê xwe de wê, rewşên çêkerîya hûnerî wê, di wê warê de wê, weke karekê destî ê mejuya wê pîrr zêde wê kevn herê. Wê dema ku mirov wê tenê dîroka herêmê lêbikolê û ji vê aliyê hilde li dest wê, mirov wê, rastî dîrokek pîrr zêde kevn werê. Peykelên ku ew hatina çêkirin û motîfên ku ew dihatina çêkirin li ser derî, hêt û serdorên malan û kirmanan wê, bi serê xwe wê weke berhemna ku mirov dikarê bi wê re bi navbikê û wan werênê li ser ziman bê. Di aslê xwe de wê, ev aliyê aqilî wê, li kurdistanê di nava civakê de wê di her demê de wê bi awayekê pêşketî li pêş bê. Ber vê yekê wê, kesekê ji herêmê wê, di cih de wê ew wê bala wan bikişênê. Li vir wê, di dewama wê de mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, rewşa çêkerîya bi rewşa çêkerîya destî wê, weke aliyekê pêşketina mirov jî wê, were dîtin. Î ro jî ku em li herêmên kurdistanê dinerin ji demên gûtî, qasît, hûrî, mîtanî û med mirov rastî çêkerîyên bi wê rengê ên weke bi naqşî, peykelî û hwd wê, werê. Di wê rewşê de rewşên ku wan çêkirina wê, dema ku mirov di wê çerçoveyê de wê, karibê bicih bikê û wê werênê li ser ziman? Di mejiyê xwe de wê, rewşa ku wê bihizirin wê peykelekê wê çêbikin wê ew bi teybetî wê, weke darêjkeka ku wan hizir fikir wê car bi car wê çêbikin. Carna jî wê dema ku wê çêbikin wê bikin ku weke tişt û ankû kesê ku ew heya wê çêbikin. Minaq î ro hinek peykel weke ku ew serê wan serê eylo, ankû laşê wan yê şêr lê serî yê mirov a û hwd mirov rastî wan dihê. Ev jî wê, weke aliyê çêkerî ên bi destî ku wan çê fikir. Minaq ku heta roja me jî wê, wek weke mona-lîsa kurdan ku mirov dikarê wê, bi nav bikê 'şahmaran' wê, bi teybetî wê, bi hebûna

wê çekerîya wê re wê xwediyê dîrokek pirr zêde demdirêj û kevn bê. Di serî de wê, weke aliyekê mirov dikarê wê bîrê li ser ziman ku wê bi çî rengê û çawa wê were çêkirin û wû li kûderê wê çî wê were bikarhanîn ew hemû wê weke xal û nûqtayêna ku ew hatibûbûna jiberkirin ji aliyê kesên ku ew wan ew çêkerî ji xwe re dikar kar.

Weke aliyekê din jî wê, dema ku mirov bahsa **hûnera kurdan** bikê wê, di dewama wê de wê gelek aliyên ku mirov wê gelek aliyên din jî wê karibê kifşbikê û werênê li ser ziman bi çêkerîyên wan ên destî re. Hûnera kurdan wê hê li bendî xwe naskirin, pênasakirin û fahmkirina xwe bê. Ji van aliyan ve wê, dema ku mirov wê, hilde li dest û wê, rewşa wê ya civakî ku ew hê li ser xêva mirov re dijî lê ku ew hê zêde ne hatîya rijandin li ser rûpala wê, mirov wê ji gelek aliyan ve wê fahmbikê. Li vir di aslê xwe de wê, çerçoveya hûnerî a kurdan ku mirov wê, di serî de wê, fahmbikê wê, mirov wê çerçoveya hizirkirina wan û pêşketina wan jî bi wê re wê kifşbikê. Di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Ev aliyê kurdan ê weke fahmkirina hûnera wan ew hê ne hatîya ser ziman. Yan jî mirov dikarê wê, di serî de wê, werênê li ser ziman ku ew ne hatîya ser ziman. Hûnera kurdan wê bi motif û temenê xwe yê jîyanî, civakî û dîrokî re wê pirr zêde wê xort û geş bê. Wê, xwediyê afrînerîyeka bênavber a bi dîroka xwe ya ji demên kevnara û heta roja me jî bê. Di wê rewşê de wê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, gelek kesên ku wan ji wê karê naqşkirinê fahm dikir wê, di wê çekerîya xwe bi destî de wê hêst û ramanên xwe jî wê bi hanîyan li ser ziman. Di wê rewşê de wê, weke rewşek civakî a pirr zêde ku wê were zanîn bê ku wê, zarok wê hê di piçûkatîya wan de wê, biheta perwerdekirin ji wan aliyên ve. Wê dema ku ew zaro hinekî mazin bû wê, heta ku ew bi zewîciya wê, tiştên naqşî wê çêkiriban û wê, bi xwe re biriban mala xwe û wê bi wê mala xwe bi xamilandan û rayixistiban. Di wê rewşê de wê jî wê, weke aliyekê din jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, bi teybetî wê keç zaro wê weke hûnermend civakî ên herî ciwan ban di wê warê de ba.

Ji aliyê hebûn û pêşxistina wê ve wê hûnera kurdan wê, ji aliyê minaqên kirmanî ve wê hinek minaqên giring ên ku mirov dikarê werênê li ser ziman. Weke minaqna hemdem kelehên li dora herêmên sserhad û çolemergê, medreseya sor, sûra amedê, heskîf, birca belek û hwd wê tenê çend ji wan minaqên wan bin ku mirov dikarê li vir bi navbikê. Weke wan gelek aliyên din ên li deverên cûr bi cûr ku hena mirov dikarê bahsa wan bikê û wan werênê li ser ziman. Li vir wê dema ku mirov bahsa van

rewşan û rewşên weke wan bikê wê, di serî de wê, gelek minaqên weke van ku em dikarin bi gotina hûnera kurd re werênina li ser ziman wê xwe bidina dîyarkirin. Ji aliyekê din ve jî wê, dem bi dem wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Hûnera kurdan a dema gûtîyan, dema qasîtîyan, dema hûrîyan, dema mîtanîyan, dema med û hwd heta ku wê were dema şadadî, merwanî û eyûbîyan mirov dikarê wê bahsa wan bi demên wan re bikê û werênê li ser ziman. Li dora li herêmên li dora afrînê ên weke keleha ayndarê û hwd wê heta ku wê bigihijê li dora amedê û qamişlo wê gelek minaqên bi vê rengê wê hebin. Li bakûrê kurdistanê bermenhiyên li herêma Samsûr û adîyamanê wê weke peykelê nemrût û hwd wê, mirov karibê werênê li ser ziman. Ev tenê wê çend minaqên ku ew tenê gelek rûxandinan jî ku ew heta roja me hatina bin.

Wekî din mirov dikarê wê jî di dewama wê de wê, werênê li ser ziman ku wê, ev minaqên sanatî ên ku me bi minaqên wan re hanî li ser ziman wê, weke minaqên simset û li berçav bin. Di wê rewşê de wê hûner wê, di serî de wê, mirov dikarê wê bi wê rengê wê werênê li ser ziman. Ji aliyekê din ve jî ku wê li kurdistanê ta ji dema gûtîyan wê mabê kirmana lipît îştar bi xêzkirinên li ser wê re wê, weke bermehiyek çandî a bêhempa bê. Di wê rewşê de wê, di serî de mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Ji aliyekê din ve jî wê, weke van gelek elementên hûnerî ên hûnera kurd ku mirov dikarê wan kifşbikê wê hebin. Lê bi wê re jî wê, weke elementna pîrr zêde kevn wê, rewşa weke çêkirinên weke peykelên şêr, key û rewşên weke yên kesên bi serê eylo, ankû bi laşê şêr û hwd wê, weke wan gelek minaq wê hebin ku wê, di derbarê çanda kurd a kevn de wê, têgînekê wê bigina me bin. Em î ro jî ji nava rûpelên pirtûkên dîrokî dixwênin ku wê, qasîtî wê, di warê çêkirina van hûnerên destî de wê pîrr pêşketî bin. Heta ku wê, di demên xwe de wê, navand babilonê wê, ew wê, bi naqşên weke bi peykel û tiştên din re wê bixamilênin. Di wê rewşê de wê, gelek minaqên ku em dikarin wan di serî de werênina li ser ziman wê hebin. Di dema mîtanîyan de wê, dema ku wê, tefsîrkirina mîtra ku wê mar li tihêleka wî û şêr li tihêla wê ya din wê, bimeşê wê, weke tefsîreka ku ew hertimî hatî bi wênekirin bê. Di wê rewşê de wê mirov dikarê di serî de wê, weke têgîneka hûnerî jî wê, werênê li ser ziman bê. Ankû tefsîra wî ya ku ew li ser çokên xwe sekinîya û 'kêrê dide sûkra ga' bi peykelî wê, rewşek teybet a hûnerî a wê demê û demên piştê jî ku wê bi bandûr bikê bê. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, di serî de wê, bînek li ser ziman.

Di rewşa hûnera kurd de wê, dema ku mirov dikê ku wê werênê li ser ziman wê, bi rastî jî ku mirov hinekî jî bê wê rewşa wê ya civakî bi mejuya wê re zanibê wê, li dûv hevdû ku mirov wê nikaribê pêşîya wê bigirê wê, rewşên bi nîgarî û wêneyî wê, di cih de wê werina li berçavên mirov di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman.

Hûnera kurd ew bi navê wan û bi rastîya wê re ew layiqî xwe ew ne hatîya ser ziman û pênasekirin. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê, mirov dikarê wê li vir wê, di serî de wê, bêtê li ser ziman ku wê, hûnera kurd wê, li herêmê wê, di her demê de wê, karibê rengê xwe bide nîşandin. Di dema hûrî û mîtannîyan de wê, li ser têtîna wêneyî, bawerî, moda û hwd re bê wê, pîr zêde wê bandûra wê, li ser hîtîtan wê were dîtin. Piştî jî wê, dem bi dem wê dema ku mirov wê, pêşketinên demên piştî ên ku wê li herêmê wê bibin ku mirov wan dahûr dikê mirov wê bandûra wê pîr zêde wê bibîne û fahmbikê. Çerçoveya hûnera kurd derxistina wê li holê û fahmkirina wê, ne tenê wê bo pêşketina kurdan û civake kurd wê giring û hêja bê. Wê bo pêşketinek şariştanî a mihtemel a giştî li giştîya herêmê jî wê, giring û wê weke temenekê giştî ê ku mirov wê, di serî de wê, karibê fahmbikê bê. Bê fahmkirina hûnera kurd wê, gelek rewşên ku ew pêwîstî bi fahmkirina wan li herêmê heya wê nebê. Ber vê yekê jî wê, giring bê ku mirov wê di serî de wê, werênê li ser ziman. Bi wêjeya kurd re wê, destanên kurdan ên weke rûstemê zal, û berî wan ên weke gilgamêş û hwd wê, pîr zêde wê bandûrker bin. Wekî din jî wê mirov dikarê wê, werênê ku wê wêjeya kurd wê, mejuya wê, pîr zêde wê, weke ya sanata wê kevn herê. Li kurdistanê di her demê de wê mirov dibîne ku wê ji aliyê hûnerî, wêjeyî û hwd ve wê, bi çandî wê hertimî wê giringîyek dayîna li kevneşopî wê hebê. Heta ku wê dem bi dem wê dema ku wê kurd di civatên xwe de wê bahsa kevneşopîyên xwe û orf û adetên xwe wê bikin wê, bi gotinên hêja û pîroz wê ew wê bikin. Di wê çerçoveyê de ew nêzî wê bûna. Hûnera wan jî wê, di wê rewşê de wê, bi awayekê wê ne tenê weke rewşeka ku jîyan û mejiyê wan di xamiland wê, bi wê re wê, di pêşketina wan de wê, weyna wê pîr zêde wê mazin bê. Afirandinên bi hûnerî hema bêja ku mirov kîjan çîrokê dixwêne wê dîmenekê wê piçûk mazin wê were dîtin. Ev jî wê, weke aliyekê têtîna civatî wê were dîtin.

Hûnera kurd wê, mirov di dewama wê de wê, werênê li ser ziman ku wê, bi kar û xabatên destî de wê di her demê de wê weyn û rola xwe di nava civakê û pêşketina wê de wê bileyizê. Wê, di serî de wê mirov kifş

dikê. Di wê rewşê de wê motîfên ku ew bi hûnerî hatina pêşxistin wê, weke ku wê bèn nivîsandin wê di mejî de wê werina jiberkirin û wê ew wê, hertimî wê, bèn çêkirin bi naqşî û hwd. Di wê rengê û awayê de wê, dema ku mirov wê, li çêkirinên weke bi kopîyayî û hwd ên ku ew î ro jî li rojava, rojhilat û başûr û bakûrê kurdistanê dihên dîtin wê di wê warê de wê karibin gelek tiştan bi têgînî bidina me. Di wê rewşê de mirov, di dewama wê de dikarê wê jî wê, weke aliyekê din wê werênê li ser ziman ku wê rewşa çêkirinên bi destî wê, di wê rewşê de wê, pîrr zêde wê, bi qadr û giranbûha wê werina pêşwazî kirin. Minaq wê, kolyayên sûkrê ên ku ew bi motîfên cûr bi cûr ku ew hatina çêkirin wê, heta roja me jî wê, li herêmê wê, bala herkesekê wê bişênin. Di wê rewşê de wê, weke aliyekê din jî wê mirov dikarê werênê li ser ziman ku wê naqşkirina cilan bi wan motîfan weke xêzkirina li ser rûpelan wê aliyekê din ê ku mirov li vir wê balê bikişênê li ser wê û wê bi temenî wê, di çerçoveya têgîna hûnera kurd de wê fahmbikê bê.

Ji aliyê çêkirina weke mozaikê û hwd ve wê, bermehiyên 'balqîsê' ku wê di derbarê çêkerîya bi heman rengê a dema mîtannîyan de jî wê, têgînek xort karibê bide me wê, weke çerçoveyek hûnerî a bêhampa bê. Di wê rengê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, di serî de wê, werênê li ser ziman ku wê, rewşên weke yên bi mozaik wê, li gelek deverên din ên kurdistanê wê, karibin wê werina dîtin. Lê di serî de wê, mirov dikarê wê wê werênê li ser ziman ku wê, bi qawartina kevir û ji wê derxistina sûret û weke tiştan wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Li gelek herêmên rojavayê kurdistanê ji afrînê heta qamişlo û şarê zenûba mirov dikarê bi heman rengê wê, werênê li ser ziman. Wekî din li bakûrê kurdistanê li deverên weke midyadê û hin herêmên çolemergê ên weke çêlê, heskîfê herêmên botanê û hwd wê, çend ji wan herêmên ku wê, di wê rengê de ku mirov karibê rastî rewşa hûnera bi çêkirina ji kevir wê werê bê. Di wê rewşê de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, ne tenê kirman lê wê, malna piçûk jî wê dema ku wê werina çêkirin wê naqşkirina kevirên ku ew li tihêl û kêleka wan dihê danîn û bi kevirên naqşkirê serdor û berdorên malê çêkirina wan wê, weke aliyekê giring mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Li cizira bota qasra mîrê bota wê, di wê warê de wê tenê berhemek ji wan berhemên ku em dikarin di wê warê de wê ji wê bahs bikin bê.

Wekî din wê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman di dewama wê de ku wê, di wê warê de wê çêkerîya hûnerî wê hûnera wê, di serî de wê,

weke aliyekê pêşketî wê, di serî de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Pirrên naqşkirî li bakûr û başûrê kurdistanê û heta ku wê digihijina rojhilatê kurdistanê wê, di wê warê de wê, têgînek xort û mazin a dîrokî wê karibin bidina me. Li niştecihên li keviya zagrosan ku ew dikevin heta roja me jî wê, di bermehiyên bajar û bajarokên demên bûhûrî ku ew di roja me de dihên kifşkirin wê di wan de wê, weke aliyekê giring wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê di warê naqşkirinê de wê têgîneka xort a bi hûnerî û çandî wê bidina me. Ji rewşên weke metala 'sifirê' ku wê, weke sêniyên mazin û ku wê bi bizmaran wê di wê de wê, sûret û wêneyê tiştan wê were çêkirin wê, ji aliyekê din ve wê, rewşa çêkirina tabletên nivîsandinê ên demên sûmerîyan wê ji aliyekê ve wê, werênê li bîra me. Di wê warê de wê, weke aliyekê giring mirov dikarê wê, di serî de wê, werênê li ser ziman.

Li kurdistanê wê, di wê warê de wê, di warê çêkerîya hûnerî de wê, di serî de wê, dema ku mirov li çanda kevn dibînê mirov gelek motîfên demên berê ên kevn dibînê. Heta roja me jî wê, ew motîf wê bi awayekê wê, werina çêkirin. Çêkirina wêneyê tiştan û ankû weke bi daqan li deverên laşê mirov wê weke kevneşopîyek pîroz a demên berê a li kurdistanê bê. Wê, ew kevneşopî û hûnera çêkirina daqan wê, bi bawerîyekê wê were kirin. Wê çi biheta çêkirin wê bi bawerîyekê wê were çêkirin. Wê, di wê rewşê de wê, dema ku wê, yek nexweşîyek wî hebê, yek zaroyên wê nebin lê ku ew bixwezê bibê xwediyê zaroyan, yekî ku ew bixwezê xwe ji rewşên tirsê bi parêzê. Yekî ku ew bixwezê xwe ji afsûnên xirab xilasbikê wê, daqên wan rewş bi rewş ku hatibûn salixkirin û ew dihatina çêkirin wê hebûban. Di wê rewşê de wê ew jî wê, weke aliyekê giring ku mirov wê, di serî de wê, dikarê wê werênê li ser ziman ku wê, ev rewşên daqî ku ew dihatin çêkirin wê, bi wê bawerîyê ku ew bihetan çêkirin ku ew gihiştiban xwesteka xwe. Wê, bi wê re wê, dema ku wan ew çê dikir wê, gelek caran ku ew xwesteka wan dihat li cih wê, êdî wê, ew hatina li cih a xwesteka wan li cih wê, bi wê ve wê girêbidan.

Li kurdistanê rewşên weke çêkirina hûnerî wê, weke karekê destî wê, pîr zêde wê li pêş bê. Di wê warê de wê, her çendî ku wê bi navê wê û rastiya wê re wê, heta roja me jî wê, zêde ne hatibê li ser ziman jî wê, mirov dikarê wê bêjê ku wê, weke rewşek pêşketî bê. Wê, weke aliyekê civatî wê li wê were nerîn. Çêkerîyên ku ew dihatin çêkirin wê, di wan de wê, regekê hizirkirina civatî a ku ew di wê de dihat li ser ziman jî wê, biheta li ser ziman. Ew rengê hizirkirinê wê, bi wê re wê, dema ku mirov

wê kifş dikê wê, mirov bi wê re dibînê ku wê, têgînên jîyanî ên civatî ku wê, bi wan wê hêst û ramanên xwe wê bênina li ser ziman bûban. Li kurdistanê wê, ev rewş wê, weke rewşna teybet ên ku mirov wan dikarî fahmbikê û wan werênê li ser ziman ba. Çêkerîyên ku ew dihatina çêkirin wê, bi wateyên wan re wê bihetan zanîn. Yanî wê, wateyên wan wê ne wateyna ku ew ne dihatina zanîn ban. Wê weke wateyna ku ew bi hevbeşî dihatina zanîn ban.

Hûnera kurd wê, dema ku mirov wê, di serî de wê, werênê li ser ziman ku wê, bi xêzkirinên wê re wê, mirov dikarê li deman beş bikê. Di serî de ji dema sûmer-gûtîyan heta demên demên dawî ên qasîtan û destpêka hûrîyan weke demekê werênê li ser ziman. Ji dema hûrîyan û heta ya mîtannîyan weke demekê wê werênê li ser ziman. Ji dema mîtannîyan û heta ya med wê weke demekê wê werênê li ser ziman. Piştî dema med jî heta dema sedsale 6' min weke demekê wê werênê li ser ziman. Piştî ku îslam derket wê, gelek motîfên demên berê wê, ji holê rabiikê bi navê rastîya wê ya civakî û dîrokî. Lê dîsa wê, piştî wê re wê, li ser wê temenê wê yê demên berê re wê, mirov dibînê ku wê di demên şadadî, merwanî û heta dema eyûbîyan wê, temenekê xort ê hûnerî wê, di rengê jîyane civakî de wê, were pêşxistin. Ev dem wê, her yekê bi serê xwe wê karibê bibê xwediye wateyekê ku mirov fahmbikê.

Mejuya hûnera kurd wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, dîroka wê heta demên kevn ên şariştaniyê wê herin. Di wê warê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Di çerçoveya hizirkirina wê de wê hûnera kurd wê, karibê têgînek xort bi xwe re bide me. Di wê warê de kifşkirina rastiyên wê yên jîyanî û motîfên wê, di serî de wê, di wê derbarê de wê mirov bigihijênê li têgihîştinên nû. Di wê rewşê de wê jî wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, hûner wê, bi xwe re wê, bê temenê pêşxistina têgînên nû ên ku mirov bi wan bi rengên nû û bi wê re jîyanê fahmbikê. Hûner bi xwe jî wê, di aslê xwe de wê weke nerîneka ku ew ji jîyanê û ku mirov bi wê jîyanê fahmbikê û bi wê bigihjênê li hişmendiyekê di mejî de.

Di roja me de wê, weke têgînekê ku wê wê were li ser ziman û wê bê gotin ku "wêneyek gelek tiştan bi xwe re dide vegotin" wê, hinekê jî wê, ev wê rastiya hûnerî wê bi xwe re wê, werênê li ser ziman. Hûner wê, di wê warê de wê bi wêneyên wê yên ku ew dihên çêkirin wê weke demek ji demê ku ew hatî cemidandin û ankû demek ku ew hatî

hev girtin (sentez kirin) bê. Di wê rengê de wê, di serî de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, wêneyên ku ew bi teknîkên nû di roja me de ew dihên çêkirin wê, di wê warê de wê, karibin gelek têgihên ku wê di nava hevdû de wê bi xwe re wê bidina me bin. Çendî ku mirov lê nerî û lê hizirkir wê, hizirkirin, têgihîştin û hişmendiyên nû wê bide me. Di wê rengê û awayê de wê mirov wê, ji wê bigihijê dmenek têgihîştî ê jîyanî. Dîmenê ku wê hûner wê bi wêne bikê û bigirê wê weke dîmenek têgihîştî jî bê. Di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê li vir wê werênê li ser ziman.

Dema ku wê wêneyek wê were çêkirin wê, hewl bêdayîn ku wê weke rastiya wê ya li jîyanê û ankû di nava xwezayê de heya ew were çêkirin. Ku wê sawalek û ankû gûlek wê were çêkirin wê bi îtnayekê wê were li ser sekin in ku ew weke rastiya wê were li ser ziman. Di rewşên bi wê rengê de jî wê, gelek têgihên hûnerî wê pêşkevin ku ew di wê warê de ew bikin ku ew wê, pêşxistinê di çerçoveyek xwemalî de wê, pêşbixin bê. Têgihên weke 'essansialism' wê, weke têgihna hûnerî wê bi bawer bikin ku wê, tiştê ji wê minaqên dikarin wê werina çêkirin. Lê wê ti carî wê, ya ku weke wê hat çêkirin wê nikaribê ji rewşek kopîyî derbas bibê. Wê, nikaribê weke minaqe xwemal ew hebê. Wê nebê weke wê, di wê rengê û awayê de wê, werênê li ser ziman. Wekî din jî wê ev têgih wê weke têgihêk felsefîkî jî wê werênê li ser ziman ku her cûre hebûn wê xwediyê wasifên ji yên koma wê ya ku ew ji wê bê. Bi gotinek din, bingehîn ev e ku bibêjin ku hin taybetmendiyên grûpek taybetî li cîhanê, bi regek serbixwe, ji her cûre, ji hêla tevahî komê ve heye, heye. Weke têgihêk ku wê bi mantiqî wê bi îdealisma Platon ve wê werê girêdan bê. Gotina platon a bi rengê " Em di şikeftê de dijîn, û her tiştê ku em temaşe dikin, tenê şiyayên eserên in ku li derveyî vekirina şikeftê ne" wê, weke têgih û fahmkirineka ku wê di temenê wê têgînê de wê, were hildan li dest bê.

Di nava kurdan de ku wê zaneyên kurd ên weke Êlî herîrî û piştî wî re seydayê cizîrî jî wê, werênê li ser ziman wê, di navenda her tiştê ku ew heyî de wê li rastteqînîyekê li wê bigerihîn. Ismaîlê Cizîrî jî wê, di berhemên xwe de wê, hizrên bi wê rengê wê, werênê li ser ziman. Berhemên ismaîlê cîzîrî wê, di wan de wê, motîfên ku wî xîzkirina mirov dikarê di wê warê de weke xêzna hûnerî jî wan hilde li dest û werênê li ser ziman. Di wê warê de wê karibin têgihêk xort bidina me.

Di şewayê afrînerîya hûnerî a ji destê kurdan wê, mirov wê, rasttîyeka xwezayî bi wê re wê kifş dikê. Mirov dikarê wê bitêgîna rasttîya

xwezayî wê werênê li ser ziman. Lê di demên wê yên berê de wê bi awayekê serrastîyê de wê dîmenekê bide dîyarkirin li berçav. Minaq çêkirina keyan bi laşê şêr û laşê ket bi serê eylo û hwd wê, tenê minaqek ji wê bê. Tefsîra şahmaran bixwe jî wê, di wê warê de wê, çendî ku wê, di hundirê xwe de wê rastîyê bi têgînên wê re wê, bihawênê jî wê, di çerçoveya xwe ya giştî de wê, bi awayekê serrastîyê de wê, dîmenekê wê bide dîyarkirin li berçav.

Lê em dema ku wê, li naqşên ku ew bi destê hatina çêkirin ên ji destê dayik, keç û jinên kurd dinerin wê, bi awayekê xwezayî wê, mirov wê zêdetirî wê bi tefsîr û motîfên wan re wê kifşbikê. Wê, gûlan wê, bi rengên wê yên sor û sipî re wê çêbikin. Wê, pelan wê, bi rengên wê yên şîn re wê çêbikin. Wê daran wê bi rengê re wê, naqşbikin. Wê bi wê rengê wê, dema ku mirov li çêkerîya hûnerî a naqşên destî dinerî wê, rastîyeka xwezayî wê mirov wê, kifşbikê. Wê di wê warê de wê, dîmenekê wê bide dîyarkirin li berçav. Lê ji aliyekê din ve jî wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, bi zêdeyî ku wê, bi destê kurdên mîtrayî, zerdeştî, yarsanî, êzîdî û hwd ku wê werê çêkirin wê, bi tîrêja rojê re wê, daketina li nava jîyanê tefsîrên weke yên zane û pêxemberan wê kifşbikê. Di wê rewşê de wê, ev xêzkirinên wan wê di aslê xwe de wê, weke dîmenna ku ew qatek dem weke ku di cemidênin û bi wê ew dihênina li ser ziman bê. Wê, di wê rewşê de wê, bi awayekê xwe yê hûnerî û têgihîştin û hişmendîya wê, xwediyê wateyek û fahmkirin teybet bê. Di wê warê de wê, mîtrayî wê, hewldana ku ew herîkîna demê bi dîmenê hilkişîna li fezeyê re çêbikin. Bermehiyên wan ên ku ew ji demên wan mana wê di wê warê de wê, dîmenna roterîkî wê karibin bidina me.

Lê li vir wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê xiyal, rastî û serrastîyê wê weke têgihna têgiha hûnera kurd ê ku wê dem bi dem wê li hemberî hevdû bin û dem bi dem jî wê hevdû ji hevdû wê biafirênin bin. Lê dem bi dem jî wê li kêleka hevdû wê pêşkevin û wê bijîn. Di wê warê de mirov rastî gelek dîmen û mînaqên civatî ên ku ew dihên jînkirin dihêt. Heta roja me jî ku wê, weke demek bi aqil li ser esasê rastîyê û mantiqê dihê jînkirin ku wê ji wê were bahskirin jî lê wê, di aslê xwe de wê, serrastîyê wê, di gelek dîmenan de wê, zêdetirî wê, xwe di awayekê de wê, di nava hizirkirina wan de wê bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê, werênê li ser ziman. Li cizira bota hebûna qabra nebî Nûh ser qama sê mirovan re dirêj wê, di aslê xwe de wê, di wê warê de wê karibê di warê serrastîyê û hizirkirina wê de wê, têgihekê wê bide me. Di

rastiyê de wê, ti mirov wê, biqasî sê mirovan dirêj wê nebê. Ti nîşanakê wê nîn in ku mirov wusa dirêj bûna û jîyane jî. Lê wê, bi wê rengê wê, werênina li ser ziman. Ev rengê hizirkirinê wê di gelek caran wê dema ku mirov çîrokên civakî ên kurdan ku mirov li wan dihisênê wê, di wan de wê, şewayna hizirkirinê ên bi wê rengê wê were kifşkirin. Di wê warê de wê, cihanek xiyalkirinê a tekûz wê, di wê warê de wê, ku wê di wê de her tişt wê di çerçoveya sazûmanekê de wê bi derfet bê wê, bê hanîn li ser ziman. Ji wê cihanê tefsîrên ku ew dihên kirin wê, wilqasî wê weke 'rast' bin wê werina li ser ziman wê, mirov li hemberî wê matmayî wê bimênê. Heta ku wê, di çêkirina naqşkirinan de wê, gelek ji wan tefsîran wê car bi car û dem bi dem wê bê xêzkirin weke naqş.

Weke dîmenek hûnerî jî wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman. Lê li vir wê di serî de wê mirov divê ku wê bi lêvbikê û wê werênê li ser ziman ku wê, di wê rewşê de wê dema ku wê tefsîrên ji nava vegotinên xwe yê çîrokî wê çêbikin wê, demê wê weke bi wê cihane ku ew bi xiyalî hatî hizirkirin wê jîyane xwe wê bi xamilênin wê, dîmenek wê bi wê re wê, were dîtin. Ya ku mirov wê, di serî de wê kifş dikê wê, weke aliyekê giring jî wê ev bê.

Di demên nû ên hemdem de pêşketina hûnera kurd û rengê pêşketina wê

Di dewama mijarê de mirov divê ku wê weke aliyekê din mirov, di nava herikina vê nivîsê de destpêkekê bi navê 'sanata kurd a demên hemdem' wê vekê û wê bi wê re wê werênê li ser ziman. Wê, di aslê xwe de wê, ev jî wê, weke aliyekê giring wê, xwe bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, sanata kurd a hemdem wê, dîmenekê giring ê pêşketî wê di aslê xwe de wê, tevî hemû astengiyên li pêşîya pêşketina wê, karibê bide dîyarkirin li berçav. Lê ji aliyekê ve di dewama hûnera kurd a demên kevn de ya hûnera kurd a demên hemdem hanîna wê ya li ser ziman wê di destpêkê de wê wateyek wê ya giring wê, li vir wê hebê. Ew jî wê ew bê ku wê bandûra ya kevn û pirsgirêkên wê yê xwe di demên nû de afirandina wê de wê, bide dîyarkirin. Di wê warê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê li ser wê bisekinê.

Têgîna çanda civakî wê, dema ku mirov wê li berçav digirê wê bi çandî wê dîmenek wê hertimî wê, were berçav. Di wê rengê de wê, ew dîmen wê rastiyek civakî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin li berçav. Di nava hûnera kurd de xêzkirina nîgar û wêneyên hûnera kurd wê, di wê rengê de wê, çendî ku wê hê li bendî pêşketina xwe ya li gorî rastiya xwe jî bê

lê wê, bi xêzkirina wêneyên keseyetên demkî ên kurd û hanîna wan ya li berçav bi cil û bergên wan ên demkî ku ew bi wê jîya ne wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê giring bê ku mirov wê, dikarê wê werênê li ser ziman. Ji xwe wê hûner jî wê kar û xabate wê bê ku ew dîmenekê ji rastiye hertimî bi xwe re werênê li ser ziman bê. Di wê warê de wê, afrînerî û çalakiya hûnerê wê, civakê wê her demê wê bi rastiya wê re wê bide naskirin û wê temenê pêşketina wê ya civakî a demên pêş de jî wê bi xwe re wê bide çêkirin. Ber vê yekê bi awayekê rast hildana li dest û fahmkirina wê weke aliyekê giring li pêşîya me dimênê ku mirov wê têbigihê.

Ez dema ku diçima pêşengeha wêneyên xîzkirî ên hûnera kurd wê dîmenê pîrr zêde wê bi wê re wê kifş dikin. Wê di serî de wê, di wê dîmenê de wê çi wê zêdetirî wê were dîtin? Wê, rewşên civakî, rengê pêşketina mirov, rengê dîtin bi dîtbarîya mirov re û her wusa hebûna mirov a di demê de bi rastiya wê re wê, werênê li ser ziman. Di wê warê de wê, xêzkirinên hûnera kurd wê, di wê warê de wê, di roja me de wê karibin wêneyekê dênina li berçav. Her wusa wê, weke aliyekê giring wê di roja me de wê cilûbergên gelîrî wê zêdetirî wê, bi rengê civakî re wê derkevina li pêş. Di wê rewşê de wê, dema ku wê kurd wê herina şahiyên newrozê wê, di wê de wê, cilûbergên xwe yên gelîrî ên civakî wê li xwe bikin. Wê, di wê rengê û awayê de wê, xwe bixamilênin. Wê, agir wê pêbixin. Wê, her wusa wê, li hevdû wê rûnihin û wê bi hevdû re wê biaxifin.

Hûnera kurd wê, newroz bi orf û adet, çand, kevneşopîya wê re wê, weke temenekê wê yê giring ê pêşketîner bê. Di serî de wê, weke aliyekê giring bi hûnera kurd re wê werênina li ser ziman. Di wê warê de wê wêneyên ku ew ew di şahiyên de ku ew dihên kişandin û belavkirin wê, di wê warê de wê, dîmenek harmonî bi rengên weke kesk, sor û zer wê raxina li berçav. Di wê rewşê de wê, ev weke rengên civakî jî wê, werina dîtin. Dîmen û wêneyên ku ew dihên kişandin û parvekirin wê, weke bi hûnerî hevdû nîşandina li hevdû jî bê. Wê, ew wateya wê jî wê hebê. Di wê rewşê de wê, dema ku mirovê kurd xwe di nava cilûbergên xwe yên gelîrî ên civakî de dibîne û ew li ser wê re çi hîs dikê û çi hêst bi wî re diafirênê wê, di aslê xwe de wê, weke mijareka teybet a hûnera kurd bixwe jî bê. Di wê warê de wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring mirov diikarê wê, werênê li ser ziman.

Di wê rengê û awayê de wê, di nava hûnera kurd de wê, xêzkirin, çêkirinên peykelan ji kevîran wê weke aliyekê giring wê zêdetirî wê

derkeve li pêş. Di wê warê de wê ew çêkirin wê, dema ku ew dihên li berçav wê, karibin dîmenekê pîrr zêde baş bidina dîyarkirin li berçav. Wê mirov weke bi rastiye re wê werênê beremberê hevdû. Weke gotineka xalkê ku ew dihê gotin 'dîtekek bi hezar gotinî ya.' Di aslê xwe de wê, ev gotin wê, rewşa çêkerîya hûnerî a bi xîzkirin a hûnerê jî wê bi awayekê pîrr baş wê karibê raxê li berçav. Hûner wê, bi dîmenkirinê wê ji xwe re wê esas bigirê. Lê wê dema ku ew bi dîmenkirinê û ankû bi wê kirinê dikê jî wê, li ser têgihîştinekê û wateyekê re wê ew wê bikê. Wê dema ku mirov li wê dîmenê nerî wê, mirov wê wateyê û têgihîştina ku ew di wê dîmenê de hatî dîyarkirin wê, were girtin. Wê ji wê ew were hildan. Di wê rengê de wê, fahmkirina wê were hildan wê, weke fahmkirineka bi dîmen bê.

Di wê warê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, rewşa hûnerê wê, dema ku mirov wê li wê dihizirê wê, mirov dikarê ji gelek aliyan ve wê, bi têgihî wê werênê li ser ziman. Mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê, werênê li ser ziman.

Hûner û wate û ankû bi hûnerê fahmkirin wê, di wê rengê de wê, weke aliyekê têgihîna me ya ji jîyanê bê. Di wê de wê, xweza, jîyan, keseyet, kes, rewş û hwd wê, bi hemû aliyên wan re wê werina dîyarkirin li berçav. Wê, rewşên ku wê, nivîskarekê bi pirtûkekê dikarê wê werênê li ser ziman wê carna wê hûnermendek wê bi xîzkirinekê wê werênê li ser ziman. Di wê warê de wê, hûnermend bo ku ew baş wê hûnermendiya xwe bikê ew pêşî divê ku civakê baş nasbikê bi rastîya wê ya dîrokî û pêşketinên wê yên weke bi orf û adet, çand û kevneşopîyên wê re. Li ser wan re wê bînenê li ser ziman. Wê metalyalên hûnermend wê ew bin. Di wê warê de wê, pêşxistina wan wê ji aliyekê ve jî wê, bi dîmenkirina wan re jî bê.

Hûner di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê, dîmenekê ji jîyanê bê. Wê weke nerîneka li jîyanê bê. Di wê warê de nerîna hûnerê a li jîyanê wê di aslê xwe de wê, weke aliyekê giring ê ku mirov wê, di serî de wê, dikarê wê, hilde li dest û wê, werênê li ser ziman bê. Hûnera kurd di serdemên hemdem pêşketina wê, di wê warê de wê, dema ku mirov wê li wê dinerê wê, dîmenekê civakê wê bi rewşên wê yên ku ew dijîn re wê bide dîyarkirin li berçav.

Her wusa dema ku wê wêneyê alîşer û zarîfe ku ew li rex hevdû di nava cilên berxwedanê de sekinî na ku mirov li wê dinerê wê, bi wê re wê weke dîmenek ku ew gelek tiştan bi têgihîştinî ji me re vedibêjê wê were

li berçav. Di aslê xwe de wê, wêneyê alîşêr û zarîfê wê weke dager, sîmge û îmgeyek hûnerî a dema wan jî bixwe jî bê. Wê, di wê dêmen û wêneyê wan de wê, dema ku mirov li wê dinerê wê, di mejiyê mirov de wê, ew dema wan û tekoşîna wan ya bo pêşketin û parastin û azadiya civakê ku wan dida wê di cih de wê di mejî de wê şaq bide. Wê mirov wê, bi dîmenekê re wê weke ku di nava rûpelên dîrokê de wê, bikeve rêwîtiyekê. Wê wusa li mirov wê were. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de mirov dikarê wê, werênê li ser ziman wê, ew dîmen wê weke rastiyaka civake kurd a dîrokî jî bê.

Di wê rengê de wê, aliyekê din ê ku mirov bi hûnera kurd re wê bi teybetî wê dikarê wê werênê li ser ziman wê, marşên kurdî bin. Wê, kurd wê li ser wan wê her cûre hêst û ramanên xwe wê xîzbikin. Wê, di wê rewşê de wê, dema ku mirov li marşek kurdî dinerî wê, li ser wê gelek sûretê tayrik û sawalan wê bi hevdû re wê were dîtîn. Wê tenê marşek wê weke pêşengehek ji gelek wêneyan ku ew dihê li berçav bê. Di wê rengê û awayê de wê, di dîmenekê de wê mirov dikarê wê, di serî de wê, werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, dikarim wê werênîma li ser ziman ku wê rewşa marşa kurdî wê, di wê rewşê de wê weke nîgar û wêneyek pêşengehê ê ku wê gelek motifên xwezayî û jîyanî wê di nava hevdû de wê bide dîyarkirin li berçav bê. Ew marşên kurdî ku ew dihên çêkirin wê ji aliyekê din ve jî wê, nîşanaka dewlemendiyekê hizirkirinî a di hundirê mejî de jî bê. Di wê rengê de wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê bi wê re wê, di serî de wê, werênê li ser ziman.

Marşên kurdî wê, di serî de wê mirov diikarê bi wan re werênê li ser ziman ku wê weke aliyekê giring wê, di çerçoveyekê de wê, gelek tiştan wê bi hevdû re wê karibê bide dîyarkirin li berçav bê. Wê motifên wê yên teybet ên ku mirov wan dibîne wê, weke motifna ku wê kurd wê di jîyane xwe ya asayî de ku ew bihardihênin bin. Bikarhanîna wan reng û motifan di jîyane xwe de re wê, jîyane xwe wê, bi bîne wê awa û rengê û ew di wê de xwe rehet hîsbikê û di wê de karibê bijî bê. Di wê rewşê de wê, bi wan motifan wê jîyane xwe de wê biadilênê. Jîyan wê, wê, bi rengên wê yên ku ew dihên berhevdû re wê, levkîrinekê wê bi hûnerî wê bide dîyarkirin li berçav.

Hûnera kurd wê, di demên hemdem de wê, bi zêdeyî wê, bi xêzkirin û rewşên weke kifşkirin û pêşxistina motifan di jîyane xwe de re wê bi awayekê wê xwe bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê hûnera kurd a hemdem nivîsandina dîroka wê, bi serê xwe de wê, weke aliyekê pêşketina civakî a hemdem wê raxê li berçav. Di wê warê de wê, gotina

‘hûnera kurd a hemdem’ em bi zêdeyî di wê beşê de wê derxina li pêş û li ser wê bisekin in. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman û wê fahmbikê.

Di motifên ku wê, di hûnera kurd a hemdem de wê derkevina li pêş wê, bi zêdeyî wê, weke motifna xwezayî bin. Wê, xwezayîti, rastîti, serrastîti û hwd wê, bi zêdeyî wê weke têngîna ku wê, bi wê re wê derkevina li pêş bin. Di wê rengê de wê dema ku mirov hûnera kurd a hemdem wê dahûr dikê wê, di wê rengê de wê, dîmenekê berfireh wê karibê bide me. Di aslê xwe de bo ku mirov hûnera kurd a hemdem wê binivîsê û wê bi awayekê giştî bi têngiştîna wê re wê, werênê li ser ziman wê, di roja me de wê, têr çavkanî wê hebin. Çavkaniyên wê yên ku mirov wan hilde li dest hin bi hin re rengê xwe li ser temenê xwe yê civakî bi awayekê fihêtokî didina dîyarkirin. Hin bi hin bi wê re bi xwe bawerbûn pêşdikeve. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê, weke aliyekê wê yê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Hûnera kurd a demên hemdem wê, dema ku mirov dîmenê wê derxê li holê bi nivîsandin û hwd re wê, giring bê bo ku wê dema nû bi wê re bi nirxên wê re hevnasîna bikê. Hûner wê hinekî wê hevnasîna bi demê û nirxên wê re jî bê. Ji wê aliyê ve jî wê mirov dikarê wê, weke aliyekê din ê giring wê werênê li ser ziman. Wekî din jî bo fahmkirina xwe, jîyane xwe, dema xwe û civaketîya demê jî wê, hûner wê, di wê warê de wê xwediyê têngîna bi dîmenî ên ku mirov wan di wê warê de wan karibê werênê li ser ziman bê.

Li vir wê jî wê, weke aliyekê din jî wê dikarim wê werênîma li ser ziman ku wê hûnera kurd a hemdem wê, fahmkirina wê û rewşên wê yên têngiştî û rewşa wê ya çerçoveyî wê, di wê warê de wê, weke mijareka hemdem a hûnera kurd jî bê. Bo ku hûnera kurd di xwe de û bi xwe re şoreşekê bide çêkirin û bi wê çêkirina şoreşê bi xwe re civakê bigihêne şoreşek hûnerî wê, ev wê ji wê re wê pêwîst bê. Hûner wê, weke zadê jîyankirinê ê civakê bê. Di wê rengê de wê, di serî de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Ziman çendî bi gotinan wê werênê li ser ziman wê, hûner jî wê bi dîmen wê bîna ser ziman. Wê, di wê rewşê de wê dîmen wê zimanê hûnerê bê. Bi dîmenkirin wê zimanê hûnerê bê.

Bo fahmkirina zimanê hûnerê û li wê têngiştin bibê wê, demê mirov di serî de wê hişmendiya wê hinekî serî li wê li ser wê biwastênê. Hişmendiya hûnerê wê, di çerçoveya wê re wê, afrînerîya wê, dîmenên ku ew pêşdixê wê karibê bi gelek alî û awayan wan bi têngiştin û hiş

bikê. Gotin razber a. Lê dîmen şenber a. Di wê rengê de wê, rengê hûnerê wê ev gotin wê baştirin wê karibê wê werênê li ser ziman.

Hûner wê, dema ku mirov wê bi hemdemîya wê re wê fahm dikê wê, bi wê re wê rastîya mirov, keseyet û civakê jî wê, were fahmkirin. Rastîya hûnerê wê, weke rastiyek civakî bê. Di serî de wê, mirov dikarê wê kifşbikê û wê werênê li ser ziman. Rewşên civakî ên ku ew rûdidin wê, ew wan wê werênê li ser ziman. Wê di derberê şahî, xamgînî, bûhran, tengezerî û hwd de wê, demên wê bi dîmen bikê. Di wê rewşê de bi dîmenkirin wê bi serê xwe de wê zanebûnek tekûz a bifahmkirinê wê bixwezê.

Di demên hemdem de wê weke aliyê pêşketina demên hemdem jî wê hûner wê derkeve li pêş. Her kû dem têve diçêt wê zêdetirî wê, giringîya fahmkirina hûnerê wê, bi şaqên wê wê re wê derkeve li pêş. Hûner wê weke aliyekê wê têngîna jîyane hemdem jî wê, werê dîtîn. Di wê de wê, bi dîmen bi lêvkirina rastiyên ji jîyanê wê bîrê li ser ziman. Lê hûner bi dîmenî wê, bi awayekê pirralî wê dana fahmkirinê jî wê, ji aliyekê ve wê temenê wê bi xwe re wê biafirênê. Dema ku wê bahse demên hemdem wê werê kirin wê bo wê were gotin ku "demên hemdem wê demna ku wê di wan de bi awayekê pirralî fêr dibê" bê. Di wê rewşê de pirralîya fêrbûnê wê, hûner wê aliyekê wê di jîyanê de wê biafirênê. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Bi ziman û gotinên wê, gelek têngîhên ku mirov nikarî ji mirovan re vebêjê û bîrê ser ziman wê, bi dîmenên hûnerê wê karibê raxê li berçav. Wê ev jî wê, weke aliyekê wê yê giring ê ku mirov wê, dikarê wê, di serî de wê fahmbikê bê. Hûner wê, dema ku mirov di fahmkirina wê de kûr dibê mirov bi wê re wê weke vê rastiyê wê gelek rastiyên din ên jîyanî wê karibê wê kifşbikê.

Hûner wê dema ku mirov wê di demên hemdem wê weke têngînekê û ankû felsefeyekê wê hilde li dest wê, weke nerîneka li jîyanê bê. Wê çavîkek mirov a ku mirov bi wê li jîyanê dinerê bê. Di wê rengê de wê, dema ku wê bê gotin *bi çavê hûnerê dîtina jîyanê* wê hingî wê ev wê, were fahmkirin. Her wusa wê, di wê rengê û awayê de wê hûner wê di nava jîyane hemdem de wê weke têngîneka ku wê tenê wê bi dîmen bikê wê li holê wê bimênê. Wê bi wê re wê weke têngîneka ku wê pêşengîyê ji gelek pêşketinên felsefîkî, zanîni û jîyanî ên bi pêşketina jîyanê re jî wê bikê. Di wê rewşê de wê, hûner wê, weke rûyekê pêşketê ê esasî bê. Di

wê rengê û awayê de di demên hemdem de hûnerê mirov dikarê bi awayekê temenî wê hilde li dest û wê fahmbikê bê.

Di nava jîyane hemdem de wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê werênê li ser ziman ku wê, darêjkên motîffî ku wê bi wan jîyan wê werê adilandin wê ji aliyekê din ve jî wê, werênê li ser ziman. Di roja me de wê, weke demek hemdem wê bê jîyankirin. Her wusa weke demek hemdem ku ew pêşdikeve. Di wê demê de wê gelek rewşên hemdem ên ku ew ji jîyanê na û ankû bandûrê li jîyanê dikin wê werin û rûbidin. Wê, di wê rewşê de wê, mirov wê dema ku mirov li wan dîmenan dinerê mirov wê, li wê bi têgihîştinî serwer dibê. Di roja me de wê, dîtbarîya weke bi dîmenan ku ew pêşketîya weke bi tv'yan û hwd wê, pîrr zêde wê, li jîyane mirov wê serwer bê. Di nava wê de her tiştên ku ew dihên dîtin weke ku mirov jînkirî û ankû mirov di nava wê de û an jî kû pîrr zêde bandûrê li mirov dikê wê mirov dibînê. Wê bi wê re wê, mirov wê rûhiyet wî wê, ji rewşê li rewşê wê, karibê gûharînan bi xwe re bide çêkirin. Ev wê bo pêşketinên rewşên hûnerî û hwd jî wê wusa bê. Ji xwe hûner xîtabî rûhiyetê dikê. Wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Di dewama wê de wê dema ku mirov dijî wê bi aqilekê kirinî wê bijî. Di roja me de wê, aqilê kirinî wê, pîrr zêde wê bi dîtbarîyê re wê derkeve li pêş û pêşkeve. Hûner wê, di aslê xwe de wê, weke ardnîgarîya aqilê kirinî bixwe jî bê. Wê, ji wê aliyê ve jî mirov dikarê wê hilde li dest û wê, werênê li ser ziman.

Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê, werênê li ser ziman ku wê rewşa dîtbarîyê wê, weke rewşek jîyanî bê. Di wê rewşê de wê, tişta ku mirov dît wê, weke dîmenekê ku mirov ew dît wê di xêva mirov de wê cih û war wê bigirê. Wê, di dewama wê de wê mirov wê, bi wê êdî wê bihizirê. Wê ew dîmen wê, bi hişmendîya xwe ya ku em digihijênê de wê, di mejî de wê, ji dîmenekê zêdetirî wê weke hişmendiyekê ku wê nerîna mirov li jîyanê pêşdixê û ankû diadilênê jî wê, pêşkeve. Li ser wê re wê, mirov wê xwe bigihênê temenekê fahmkirinê. Hûner wê weke zadekê rûhî ku ew wê bi dîtbarîyê hertimî dikê ku têrbikê wê hebê. Di serdemên hemdem ên ku di wan de pêşketin pîrralîya wê, hertimî wê, mirov xwe li dîtinê û fahmkirina wê birçî wê hîsbikê. Di wê warê de wê hûner wê weke aliyekê ku wê, li rex wê temenê pêşketina mirov a bi fêrbûnê re wê, weke aliyekê giring ê bi dîmenkirinê wê xwe bide dîyarkirin û wê pêşkeve. Wê, ew wê bi dîtbarîyê wê temen bikê. Wê di wê warê de wê, ji gelek aliyên ve wê

fêrbûn û fahmkirinên mirov temem û bi temen bikê. Wê di dewama wê de wê, dewlemendtir bikê. Ev jî wê bi wê bê ku mirov dît wê, ji dîtinekê wê mejîyê mirov wê karibê mirov bigihêjênê li gelek hizran. Di wê warê de wê hûner wê bi dîmenîya wê re wê, di wê rengê û awayê de wê, ew wê karibê wê çêbikê. Di jîyane xwe de wê mirovê hemdem wê hertimî wê li rehetîya xwe ya jîyanî û rûhî wê bigerihê. Di wê rengê û awayê de wê rewşa jîyanî a ku ew di nava wê de dijî wê, çawa wê xwe rehet di wê de bikê wê bikê ku wê biafirênê. Di wê rewşê de wê, ahengên bi rengî ku ew dihên çêkirin wê yan kirin rehetiyê bidina me û yan jî wê ne reheti û ne hûzûrîyê bi mirov re çêbikin. Di nava felsefeyên Asya dûr de wê, têngînên weke ya 'karma' wê hebin. Wê ew jî wê mantiqê wan wê li ser di jîyanê de hebûna bi serwerî vejene baş û ya ne baş wê bibê. Di wê rewşê de wê, çawa wê vejene xwe ya baş wê zêdetir û serwertir wê bikê wê bi wê bikê ku wê temenê wê biafirênê. Di jîyane mirov de rewşek ku ew hebê bi dîmenî ku ew dema ku wê dîbînê û ew ne xweşîyê bi wî re dide çêkirin wê, bikê ku wê ji holê rabikê. Wê vajî wê, rewşên ku wê zêdetirî wê xweşîyê bikina dil de wê, di jîyane xwe de wê derxê li pêş. Di wê rewşê de wê, rewşên weke hûnerê wê weke aliyekê ku wê ji gelek aliyan ve wê karibê temenê wê rehetiyê di jîyane mirov de bide çêkirin bê. Di wê rengê û awayê de wê, erk û îşleve hûnerê wê di demên hemdem wê bi awayekê giring wê ji vê aliyê ve jî wê, were fahmkirin, pêşxistin û bi têgihîştin kirin.

Rehetîya ku mirov wê dijîyane xwe de wê bi rûhî wê bigirê û wê gîyane xwe de wê bigihênê li rehetiyekê û wê bi wê re wê xweş bijî wê, di nava lêgerîna wê de bê. Hûner ev aliyên wê yên ku ew weke jîyanê di adilênin wê bi giştî weke aliyna kifşkar bin. Di wê rewşê de wê bi sazûman û dîzaynkirina van aliyan li ser jîyanê re wê, weke aliyekê jîyanî ê hûnerî û fahmkirina wê û ya bi wê re jî bê. Di wê rengê de wê, dema ku wê hûner wê weke nûqteyek ku ew xitabî rûhiyeta mirov dikê bê wê demê mirov dikarê wê bêjê ku wê hûner weyn û rolek wê ya giring di jîyane mirov de wê hebê. Temenê xwe pêşxistin û rehet û baş hîskirinê wê di jîyanê de wê hûner bê ji aliyekê ve.

Mijare hûnerê wê mirov nikarê wê tenê wê weke aliyekê tenê bi çêkirin û ankû xîzkirina wêneyekê û danîşandina wê ya di pêengehê de wê bi tenê werênê li ser ziman. Ji wê zêdetirî wê, wateyên giring ên jîyanî û rûhiyetî wê bi wê re wê hebin. Wateyên ku mirov bi wan têkiliyê jinûve û jinûve bi jîyanê re dênê bê. Di wê rengê û awayê de wê di serî de wê, weke aliyekê giring mirov dikarê werênê li ser ziman ku wê

têgîna hûnerê wê, di wê warê de wê, weke têgîneka pirralî a fahmkirinê wê, di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Hûner di roja me de wê, hanîna wê ya li ser ziman ji nava rêzên nivîsî derxê û wê di jîyanê de wê pîretize bikê wê weke aliyekê jîyanî ê afrîner wê xwe bide dîyarkirin.

Jîyane hemdem haşîr û neşîrbûyîna wê ya zêde bi hûnerê, çandê, orf û adetan re wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê din ê ku mirov wê li ser bisekinê bê. Dema ku wê di destpêkê de wê li têgîna hemdemiyê wê werê hizirkirin wê weke întîbayekê wê bi mirov ku mirov wê derkeve dervî ya klasîk û ankû ya kevn. Di dema wê de wê, ya ku ew dihê jînkirin wê derkeve dervî wê. Lê bêti ku ew wê fahmbikê û wê li berçavên xwe bi dîmen bikê jî wê nikaribê fahmbikê û wê rewşê bi têgîhiştinî û hişmendî pêşbixê. Întîbayên ku wê têgîna hemdemiyê wê bide mirov wê weke aliyekê din ê giring ê ku mirov wê di serî de wê, di serî de wê ji aliyê hûner û çandê ve jî wê hilde li dest bê. Hemdemî wê bi wê redkirina xwe ya kevn û demên bûhûrî re wê mirov karibê wê weke rewşeka ku ew hûnerê jî red bikê wê şîrove bikê? Wê bêgûman mirov wê nikaribê wê bi wê rengê wê şîrove bikê. Dema ku mirov demên hemdem destpêka wan hilde li dest wê, were dîtin ku wê, bi hûner û çandê wê pêşkevin. Lê mirovê demên hemdem ku ew hertimî zû pêşdikeve wê, di afrînerîya hûnerî û çandî de wê, hertimî wê, bi awayekê rêkûpêk wê pêwîstîya pêşxistinê hûnerî jî wê bi xwe re wê di jîyane xwe de wê bide dîyarkirin. Wê, di serî de wê, weke aliyekê wê yê giring mirov dikarê wê werênê li ser ziman.

Hemdemî wê, demeka ku wê bi hûnerê wê pêşkeve bê ji aliyê têgîna hûnerê ve ku mirov wê hilde li dest. Di wê warê de wê, hûner wê ji aliyekê ve wê temenê wê yê pêşketina wê jî bê. Adilandinên di jîyane mirovê hemdem de ku wê werina çêkirin û pêşxistin wê bi hûnerê û têgîhiştina wê re bin. Di dewama wê de wê, serwerîya hûnerê wê, weke aliyekê wê yê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê hemdemî wê, rûyê wê yê pêşketî wê di aslê xwe de wê bi hûnerê re wê xwe bide dîyarkirin û wê karibê werênê li ser ziman. Di wê rewşê de di dewama wê de têkiliya mirovê hemdem bi hûnerê û li ser wê re bi aqil re jî mirov dikarê wê hilde li dest. Ev jî wê, weke aliyekê din ê giring bê ku mirov wê, dikarê wê werênê li ser ziman bê.

Hûnera kurd di demên hemdem de wê, bi awayekê wê, motifên wê yên ku ew berê jî di nava jîyanê de bi serdestî hebûna wê, rengên xwe wê, zêdetirî wê bidina dîyarkirin li berçav. Bi teybetî wê dema ku wê bahsa

hûnermend wê were kirin wê kesên ku wê weke pîşe wê ji xwe re kirina kar wê, were fahmkirin. Dibê ku ew kesên ku ew bi wê re alaqadar dibin hinekî hişmendîyek wan ya di hinek warên ku ew dikarin bi hûnerî werina ziman de çêbûya. Lê salixkirina hûnermend wê, di aslê xwe de bi wê re wê, ne rastteqînîyet bê.

Ku mirov di çerçoveya hûnermendê bihizirê wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê çerçoveya wê bi giştîya darêjkkirina di jîyanê de re wê, were li ser ziman. Ji çêkirina malekê, xêzkirina qaxizekê û heta wê bigihijê çêkirina amûrekê destî ê bi wê xwarin xwarinê ankû xwe parastinê wê, mirov karibê wê, di wê çerçoveyê de wê, werênê li ser ziman. Lê di roja me de wê, di demên hemdem de wê, qatagorîzekirin wê zêdeyî wê weke xosletekê wê di nava wê de wê pêşkeve. Ekolên hûnerî ên felsefîkî ku ew pêşdikevin wê, di wê warê de wê, nîşanaka wê bin di demên hemdem de.

Li kurdistanê wê, di demên hemdem de wê, pêşketina hûnerê wê, di wê warê de wê, hem weke hûnerêka destî wê pêşkeve û hem jî wê, di rewşên weke bi wêneyî û hwd bi wênekirina re wê pêşkeve. Lê ji wê zêdetirî wê, di demên dawî de wê, bi zêdeyî wê karên weke karê şano, sînama, leyistikên cûr bi cûr ên bi rengên din di rengê van awayan de wê pêşkevin. Wekî din jî wê, tv wê bikeve jîyane wan de. Wê di wê de wê leyistikvan wê derkevin li holê. Wekî din wê, bi wê re wê mijarên ku wê, weke mejuya civakî a guncav in wê bikina mijara xwe.

Lê çendî ku mirov wê, dibînê ku wê, ew pêşkeve jî lê mirov wê jî dibînê ku wê desthilatdar wê, dest dênina li ser van qadan jî. Wê çawa wê, nehêlin ku wê zêde bi navê kurdî û bi zimanê kurdî pêşkeve wê, li dijî wê, di nava şer de bin.

Wekî din mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, pêşengehên wêneyên xêzkirî wê dem bi dem wê pêşkeve. Li wêneyên ku mirov dihên pêşandin di wan pêşengehan de wê, dîmenên ji jîyane zarokan, jin û malbatan bi rewşên wan ên ku ew baş û xirab dijîn wê di wan de wê were bi dîmenkirin. Di wê rengê û awayê de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, di demên hemdem de wê, di aslê xwe de wê, hûnera kurd hem bi temenê xwe yê dîrokî û civakî û hem jî bi pêşketinên demkî wê derfetên mazin ji pêşketina xwe re wê bigirê. Lê li vir wê kesên ku ew karibin wan derfet û firsandan bikarbênin wê, ew pêwîst bê.

Hûner wê ji aliyekê ve wê fahmkirina jîyanê û salixkirin û tefsîrkirina wê ya bi têgînî jî bê. Weke aliyekê wê weke renekê hişmendî ê li ser rewşên hatin jîyankirin û ankû dihên jîyankirin jî bê. Di demên hemdem

de wê dema ku mirov hûnerê hilde li dest wê bêgûman wê hûner wê, aliyekê giring ê jîyanê û fahmkirin û bi wê jîyanê jî bê. Di roja me de wê, hûner wê, bi hebûna civakê re wê, were li ser ziman û wê çerçoveya hebûna wê bi rengê wê, di xwe de wê bigihênê li fahmkirinekê. Wê di wê fahmkirinê de wê reng û awa, awayê jîyanê qanc xirab wê werê hanîn li ser ziman. Hûner her hanîna wê ya li ser ziman wê ji aliyê xwe ve wê, ew wê hanîna xwe ya li ser ziman wê fahmbikê. Wê li ser wê fahmkirinê re êdî tişta ku ew rewş bê û ankû tişteke din bê wê, bi nerîneka hûnerî a rast wê li wê binerê. Li ser wê re jî wê, dema ku wê hanî li ser ziman wê karibê weke nerînek rexnegirt jî wê, xwe li rewşê û hwd wê hûner nerîna xwe wê bide dîyarkirin.

Hûner wê hinekî jî wê, nerîna ji/li jîyanê bê. Wê bi wê re wê, çerçoveyek fahmkirinê wê di derbarê jîyanê de wê bi xwe re wê bide çêkirin. Di wê rengê de wê, dema ku wê hûnerê hanî li ser ziman wê, di wê de wê, di wê hanîna xwe ya li ser ziman wê temenê fahmkirinek nû jî wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Şariştaniyên kurdistanî ên demên berê di demên sûmer, gûtî, qasît, hûrî, mîtannî med, şadadî, merwanî, eyûbî û hwd de wê, karibê têgînekê wê bi rengên jîyanên wan deman re ew bi xwe re wê werênê li ser ziman û bide li berçav. Di roja me de wê, film wê, kar û xabatên bi wê rengê wê di wan de wê werina pêşxistin û ankû hanîn li ser ziman. Film, şano xêzkkirin û hwd wê weke aliyna hûnerî ê demên hemdem ku ew nebin nabin bin. Wê, li ser wan aliyan û gelek aliyên weke van aliyan ve wê pêşkevin civakî wê werina pêşxistin. Wê bi wê rengê wê hûner wê, rewşên ku wê, hildan nava xwe weke mijar wê weke têgîna gelemper wê pêşbixê. Wê ji aliyekê ve wê hûner wê temenê gelemperkirinê bê. Ji wê aliyê ve wê hûner wê, pêşxistinek civakî a hevbeş wê temenê wê jî bê.

Ji van aliyan ve wê hêstên weke piçûk, mazin, şahî, xamgînî, dilxweşî, xizan, dewlemend û hwd wê, hemû rengên jîyanê û başî û nebaşîyên wan wê, bi nerîna xwe re wê bîne li ser ziman. Wê di nava xwe de wê bi bi dîmen bê û ankû bi xêzkinê bê wê bi dîmen bikê û wê bêne li berçav. Dema ku wê, wêneyek were xêzkin wê çî hêst û rastî wê di wê de wê werina li ser ziman wê, ew wêne dema ku ew hat çêkirin wê were dîtin. Di wê rewşê de wê, her rewş wê weke mijareka hûnerî wê di wê de wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman bê. Hûnera kurd wê, van aliyan wê hin bi hin wê di nava xwe de wê, bi hiş bikê wê wê werênê li ser ziman.

Bêgûman wê hûnera kurdistanê wê di roja me de wê, gelek mijarên ku wê weke mijarên maf û azadiyê ku kurd hê tekoşîna wê didin wê ji xwe

re wê bikê mijar. Ji vê aliyê ve wê, hûner wê, dîmenê maf û azadiyê wê weke têtîna şenber wê di xwe de wê, salixbikê û wê karibê wê werênê li ser ziman. Ev wê, weke aliyekê tekoşînî jî wê xwe bide dîyarkirin. Di roja me de wê, zêdetirî wê hûnera tekoşînê wê pêşketina wê derkeve li pêş. Lê ji wê zêdetirî ku mirov bahsa civakê bikê wê, di wê de wê ji hemû aliyan ve wê mirov divê ku wê, bi dîmen bikê û wê werênê li ser ziman. Çawa dijî, çî li xwe dikê û dixwe û divexwe, rengê têtîlî û jîyane wê, malbat, kes û keseyet û hwd wê hemû wê weke alîyna ku wê werina salixkirin bin. Di wê aliyê ve wê sînorê wê salixkirinê û pêşxistinê bi hûnerî jî wê nebê.

Mînaq li îranê kurd bo ku tekoşîna maf û azadiyê didin wê çawa wê hêncetên di bin navê olê de wê li ser wan wê çêbikin û wê bibin sêdarê. Heman rewş li tirkiya bi êşkencekirin û zindankirinê li îraq û sûrî bi êşkence, windakirin û enfalkirinê û hwd wê, wê karibin weke alîyna ku wê di nava wê de wê werina li ser ziman bin. Bi hûnerê re hanîna li ser ziman mirov bi wê re piçûk nakê. Vajî wê, temenê mazinbûna mirov bi keseyetî diafirênê. Wê dema ku ew weke dîmenekê hat hanîn li ser ziman wê mirov wê xwe di nava wê dîmenê de wê bibînê bi başî û nebaşî, têtîlî û kêmesiyên xwe re. Wê hingî wê, li ser xwe wê bisekinê û wê karibê xwe baştir bikê. Ji vê aliyê ve wê armanc û îdeale hûnerê wê ew bê ku ew bigihijê mirov û keseyeta serkevtî û herî baştir.

Di rejimên weke yê rojhilata navîn de wê zêde derkefetê ji hûner û çandê û pêşketina wê re bi civakî wê newê hiştin. Wê hemû tişt wê bi navê rêveberên serdest û hwd re wê, bi têtîna nîjadî ên ku ew jî bi tememî wê nikaribin baş fahmbikin re wê werênina li ser ziman.

Pêşketina hûnerê wê temenê pêşneketina civakê bi nixê civakî û azad jî bê. Ji vê aliyê ve wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Di serdemên hemdem de wê, ev wê weke çerçoveyên civakî ên pêşketî bin. Mirovekê dema hemdem ku ew filman tamaşa nekê, heftêye herî hindik carekê neçê opera û ankû şano wê, ji wê rewşa xwe ya civakî a demkî wê, şûn bimênê. Ber ku wê ev mijarên ku ew di nava civakê de dihên li ser ziman wê, mijarên danûstandinê wê biafirênin û ew wê nikaribê wê, tevî wê bibê. Di wê rewşê de wê, ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê werênê li ser ziman bê. Mirovê hemdem wê xwediyê rest û ristên xwe yê ku ew di wê rengê û awayê de ew bi wan dijî jî bê.

Ol bixwe wê, di aslê xwe de ku mirov wê weke mijareka hûnerî wê hilde li dest wê ji aliyekê ve wê baştir bê. Ew jî jî wê ew bê ku mirov wê,

karibê bi nerîna xwe derkeve ser wê re û ew ji derve wê kifşbikê ku ew çawa ya. Wê hingî wê, karibê baştirin fahmbikê û ji fundamatalisma olî xwe dûrbikê. Di wê rewşê de wê, hingî wê, mejî bi nirxên civakî û mirovî re wê nevnasînê wê bikê. Wê bi wan re wê pêşkeve. Wê ev jî wê, weke aliyekê ku mirov wê karibê wê baştir wê fahmbikê. Wê hingî wê gelek aliyên din ên pêşketinê wî bi zêhnî û hişmendî wê kifşbikê. Di wê rewşê de wê heman rewş wê bo rewşên rewîstî jî wê derbasdar bê. Ew jî wê, dema ku wê di wê çerçoveyê de werina fahmkirin wê karibin baştirin werina fahmkirin. Piştî ronansansê wê ji xwe re wê motîfên hûnerî ku wê bîna pêşxistin ji nava pêşketinên olî ên demên berê wê bin. Di wê rewşê de wê, piştî ronansansê û barokê wê çêkeriyên ku wê bibin wê, pêşî wê bina temenê pêşketinên têgînî ên weke romantismê û piştî jî wê pêşketina mirovê serbixwe a hemdem wê pêşbixê. Di wê rewşê de wê hûner wê, weke hêzek şoreşger a afrîner wê weyneke dîrokî wê bileyizê. Hûnera ronansansê ku wê bibê wê, piştî wê, temenê pêşketinên demên bi aqil ên hemdem ku wê pêşkevin jî bê. Li kurdistanê ber ku wê zêdetirî wê nirxên civakî wê, derkevina li pêş wê li rojhilat wê yekanê pêşketina civakî bê ku wê, karibêbi nirxên civakî û demokratîkî xwe bide pêşxistin û diyarkirin. Di wê rewşê de wê rejimên herêmê ên weke ya tirkiya û îranê û sûrî û îraqê jî wê, ber vê yekê wê, zêdetirî wê, li dijî wê çawa wê olê weke amûrekê şikandina civakê wê bikarbênin wê bikevin nava hewldana wê de. Wê zêdetirî wê bi gotin û referansên olî wê, gotinên hêrişkar wê bilêvbikin.

Di serdemên ronansansê de wê li kurdistanê wê, di aslê xwe de wê, rewşek pêşketî a bi aqil wê hebê. Mirov dikarê bahsa demek ronansansê jî wê bikê. Di gelek waran de wê, sanatkirina di jîyanê de a li ser têgihên ku ew di pirtûkan de dihên li ser ziman wê bibin. Gelek naqşvanên kurd ku em î ro navê wan nizanin wê derkevin û wê, xwe bidina wê karê. Li herêmê wê, di wê demê de wê labitandinaka pirr mazin wê hebê. Li herêmê wê di nava civakên herêmê ên kurd, arab û faris de jî wê ew labitandin wê hebê. Lê pêşketina osmanî û piştî ya sefawî li dûvhevdû wê weke du rewşên ku wê li herêmê wê pêşîya wê pêşketina wê rewşê bi rengê pêşketina xwe re wê bigrin bin. Wê herêm wê, piştî wê re wê, di nava tarîyekê de wê, bê hiştin. Tangezeriyên civakî û şariştanî wê, li ser hevdu wê bînavber wê li herêmê wê rûbidin. Wê li ser wê re şer, pevçûn û kuştin wê ji herêmê wê di ti demê de wê qût nebê. Ev rewş hemû wê, weke aliyna ku mirov dikarê bi teybetî wê li ser wê bisekinê û wê bîna li ser ziman bê.

Lê li vir di dewama wê de mirov dikarê wê jî wê, weke aliyekê din wê bênê li ser ziman ku wê, zaneyên demê wê tevî gelek astengiyan jî wê, pêşkevin û wê, hizrên xwe wê bînina li ser ziman. Civake kurd wê, di her demê wê tevî hemû hêrîşên li wê dibin wê, pêşketinek wê bi wê re wê xwe bide domandin. Di rewşên civakî de wê, zêdeyî wê, nîrxên civakî li pêşgirtin wê weke rewşa herî baştirin a civake kurdistanê bê. Ber ku wê li kurdistanê wê, cihêrengiyên civakî û olî ên kurd û kurdistanî wê pîrr zêde wê hebin. Wê li ser rest û ristên civakî wê nêzî hevdu bibin. Di wê rengê û awayê de wê, zêde wê di nava wan de wê pîrsgirêk wê dernekevin. Pîrsgirêkên ku ew derdikevin jî wê, bi teşwîk û hêrîşên reêveberîyên weke yên osmanîyan û hwd ku di bin maskeya olê û hwd de wê weke ku wê li kurdên yarsan, êzîdî feylî, şebekî û hwd wê werê kirin bê. Wekî din komên civakî ên civakî ên cûda weke komên asûrî û ankû sûryanî, ermenî û hwd wê hebin û ev kom jî wê, nesibê jî ji wê hêrîş û xazaba wan bigirin.

Pêvajoyên hêrîşên li hebûna civakê ku ew dihên kirin wê, weke aliyna ku mirov wê, çawa wê, civakê wê ji kal bikin û wê bişikênin bin. Wê, di wê çerçoveyê û bi wê armancê wê werina kirin. Wê nîrxên civakî wê, werina armanc girtin. Rejimên ku wan li ser serê civake kurd serdestî di demên xwe de çêkirina wê hûner û çanda civakê wê bi kevneşopîyên wê re wê, nûqtaya destpêkê a ku wê hêrîşî wê bikin bê. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê di destpêkê de wê, werênê li ser ziman. Minaq wê, dema ku wê xalîfê abasî el-mûtasîm wê hêrîşî kurdên bebekî wê bikê wê, nikaribê wan. Wê bo ku ew wan bişikênê wê propaganda reşkirinê wê bide destpêkirin. Propagandayên bi rengê ”ku win herina devê deriyê malekê ku win bibin kûmek bi devê dêrî ve dalaqandî bê bizanibim ku kesek bi jina malê re di nava nivînan de ya.” Wê gotinên bi wê rengê wê, werênina li ser ziman. Wê di dewama wê de wê, gotinên pîrr qirêt wê pîrr zêde wê bêjin. Lê tevî wê jî wê komên civakî ên kurdistanî wê ji nîrxên xwe yên çandî û civakî wê bi şûn ve wê gavê neavêjin.

Her wusa wê rewşê bo kurdên êzîdî jî mirov dikarê bêjê. Mêranî û merdîya mirovê êzîdî bûya mijare gelek vegotinên hûnerî û wêjeyî jî li kurdistanê. Ji mîr caferê Daşnî bigira heta ku wê bigihijê Dewrêşê ewdî wê, ev rewş wê, bi merdî û mêranî wê bi navê wan re wê, werênê li ser ziman. Wê simbel qaytaniya wan wê, weke dagereka wê mêranî û merdîya wan jî wê li kurdistanê wê hertimî wê were zanîn. Di aslê xwe de wê, ev simbel qaytanî wê, li giştîya kurdistanê wê di nava civakê de

wê, bi mêranî û merdîyê re wê di hemwate û dagerîyê de wê werê li ser ziman.

Hûner wê ji aliyekê ve wê, çendî ku wê, rewşên ku ew bûyîna wê, bi dîmen bikê bi dîmenkirin û xêzkirinê û hwd re wê, bi wê re jî wê, têgînên ku ew hatina pêşxistin wê, ji wan wê, çawa wê, dîmenekê rast ê li gorî wê, derxê li holê bi kirinîya wê weke şano û hwd re wê, bi wê re jî wê, xwediyê rewşekê bê. Di wê rewşê de wê, hûner wê, hem wê weke têgihekê û hem jî wê, weke rewşek şenber a ku mirov wê, li vir wê bênê li ser ziman bê, Ji aliyekê din ve jî wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê din wê bênê li ser ziman ku wê rewşa hûnerê wê, weke rewşeka hem ji aliyekê ve dîtbar bê û hem jî wê ji aliyekê din ve wê pirr zêde wê şenber bê. Wê di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê dema ku wê, ji têgînekê wê, weke têgihekê ku wê ji wê kirinîya wê pêşbixê weke bi şano û hwd wê, ew rewş wê, weke rewşna ku ew. Hatibin tefkirkirin jî. Ji vê aliyê ve wê, wê rewşên hûnerî wê weke rewşna xiyalî jî jî bin. Di wê rengê û awayê de wê, xiyalkirin wê çawa wê jîyanê wê bibînê û ankû jîyan çawa xiyalkirinê wê, di afrînê li ser serborîyan û hwd wê, hûner wê karibê dîmenekê di wê rewşê de wê bidê me. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, şano û û ankû film wê, rewşna xiyalî bin. Di serdemên mîtolojiyê de wê, rewşên xiyalkirinê ên weke serxwezayî wê hebin. Hûner wê bi afrînerîya xwe re wê, di wê rengê de bê. Dema ku mirov hûnerê di jîyanê de wê fahmbikê wê, mirov karibê wê jî wê, di dewama wê de wê, bênê li ser ziman ku wê, rewşa rewşên wê weke ku wê di çerçoveya xwe de wê xwediyê mantiqekê levkirî bin. Lê piştî ronansê wê di hûnerê de wê, mantiqê pirr zêde wê bicih bibê û wê bi dîmenî ku ew li mirov mantiqî werê wê li wê were lêgerîn. Sûrrealîsm wê di wê rewşê de wê, weke têgîneka seraqilî a hûnerî jî wê, bi xwe re wê bide dîyarkirin. Çendî ku wê sûrrealîsm wê, di nava felsefeyê de wê, were ser ziman jî lê di aslê xwe de wê weke têgîneka hûnerî bê. Wê, di mantiqê wê de wê levkirina di nava wê de wê, zêdetirî wê li wê were lêgerîn. Ji aliyê din ve jî wê, di mantiqê wê de wê her tişt wê, bi awayekê serxwezayî wê weke ku wê biderfet bê. Di wê rengê û awayê wê di serî de mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. *Sûrrealîsma hûnera kurd* wê, pirr zêde wê, rengê wê, di demên berê ên hûrî û mîtannîyan û piştî di demên medîya de wê bê dîtin. Piştî jî wê, di nava vegotinên çîrokên wan de mirov wê dibînê. Minaq di çîroka rûstemê zal de wê, bê gotin ku "rûstem wê, rajê çiyayekê û dênê li ser

çiyayê din.” Min xwe jî dema ku min ew çîrok ji dê û bavê xwe dibihîst wê, bi wê rengê wê were vegotin. Di vegotina mem û zînê de jî wê Ahmedê Xanê wê, destpêka wê, bi sê keçên ku wê weke ‘keçên padîşahê cinan’ bin wê, bi wê re wê, werê hanîn li ser ziman. Di wê rewşê de wê, di nava civatan de wê, bi wê rengê wê werê hanîn li ser ziman. Vegotina weke ya *şahmaran* de wê, di wê de wê bahsa cihane maran û ankû ‘welatê maran’ ku ew hemû mar di wê de dijîn û bi hevdu diaxifin û didin û distênin wê hebin. Wekî din wê, dema ku mirov li destana gilgamêş binerê wê, gilgamêş wê, wilqasî bi evîna jîyanê ve wê, girêdayî bê wê, bixwezê ku ew hertimî bijî. Wê bikeve pey îksîra nemîrbûnê de. Wê, rêwîtiya ku wê bi enkîdu re wê bikê wê, ew rêwîti wê rêwîtiya ku wê, herina cem utnapîştîm ku wê, ew wê li wir wê, şînahîyeka ku wê, bi wê nemirbibê wê bide wî wê, bixwezê ku ew xwe bigihênê wê, Di wê rengê de wê, dema ku mirov lêbikolê wê, di aslê xwe de wê, bi heman rengê di vegotinên demên piştîre jî wê, heman rewş wê were dîtin. Di vegotina çîrokî a ‘*ferhed û şerîn*’ de jî wê, bahsa qûlkirina çiyê a ji aliyê ferhed ve bo ku ew bigihîjê evîna xwe wê werê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê, bi heman rengê wê, werênê li ser ziman ku wê ev rengê sûrrerealîsmî wê, weke xosletekê mejiyê demdirêj ku ew dihizirê jî bê.

Hûnera kurd wê, ev elementên wê yên têgînî wê, dema ku mirov li vegotinên wan ên din jî dinerê wê bi şêwayna din wê di wan de jî wê kifşbikê. Wê minaq wê, weke vegotinên çîrokî ên civake kurd ên bi navê *çîrokên keçelok* de jî wê dema ku mirov li wan binerê û bihêsênê **wê, bê dîtin ku wê keçelok wê karibê bikevê hemû reng û awayan de. Wê di wê rewşê de wê, heta ku wê, bi afsûnê wê, herê her derê û demê. Wê bi eferendîyên ku ew li jîyanê tûnana re wê, şer bikê.**

Di warê nivîskî a kurdî de wê, mirov dikarê wê bêjê ku wê bi nivîskî wê berhemên bi kurdî wê heta di demên berê ên mîtannîyan de jî wê werina dîtin. Minaq dema ku em herina dema hûrî û mîtannî de wê, werê dîti ku wê zimanê wa wê kurdî bê. Keyê mîtannî key Tûşrata sêyem ku wê nameyekê ji Emenhetopê çarem re wê werê nivîsandin wê, di nava “maneyên amarna” jî wê were dîtin wê bi kurdî bê. Tenê nameyên key Tûşratayê sêyem li dora 12 hatiya kifşkirin û hemû bi kurdî na ku ew hatina şandin ji firawûnê misrê re bi kurdî. Key Tûşratayê sêyem ku wê di kurdîya dema wê de wê were ‘keyê mazin’ wê, gotina “Lugal-kur” wê bikarbênê. Keça keyê mîtannî key Tûşratayê sêyem Tedo-hepa wê, bi firawûnê misrê re wê bizewicê. Berî firawûn di dema heksozîyan de wê,

girseyek mazin ku wan bi kurdî dizanî wê li ser axa misrê wê bi girseyî wê bijîyan. Ev ji aliyê gelek dîrokzanan ve hatîya piştrast kirin. Piştî *namayên Amarna* wê êdî wê bahsa civakek kurdî diaxifê a li misrê di wê demê de wê bahsa wê were kirin.

Di hundirê nameyên ‘amarna’ de wê, bi teybetî wê, dema ku mirov li navaroka wan dinerê wê, mirov dibînê ku wê, çerçoveyek civakî a pêşketinî ku mirov wê bi hemdemîya wê re wê werênê li ser ziman wê were dîtin. Minaq nameya ku ew bi navê ”ea 24” hatîya bi navkirin de wê li ser têkiliyên ramyarî û aborî ên nava herdû welatan de wê li ser wê were sekin in. Di wê demê de wê di warê çand û hûnera demê de wê mirov karibê li ser wê re di derbarê wê demê de bibê xwediyê têgihîştinekê jî. Di wê rengê de wê, mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê kurdên di wê demê de û berî wê demê ku wê di dema heksozîyan de wê, li wir bijîn bi civakî wê, di derbarê wan de jî wê, têgînekê wê bide me. Wê ji nameyê wê ew jî wê, were fahmkirin û têgihîştin ku wê, girseyek pîrr zêde mazin a xalkê ku ew li wir dijî ku ew bi kurdî dizanê jî wê, hebûna wê were dîyarkirin.

Ev nameya ku me bi navkir ji nava nameyên amarna wê weke nameya herî zêde bê û wê, bi kurdî bê. Di wê rengê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê werênê li ser ziman. Di warê hûnera dema hûrî û mîtannîyan de wê mirov dikarê di dewama wê de bêjê ku wê, di warê çêkirina peykel û xêzkirina pêjnên pîroz li ser hêtên bawergehan wê, bibê. Her wusa wê, keyên bi laş şer û ankû bi serê eylo bi gelek minaqên wê re wê, werina dîtin. Di wê rewşê de wê, bi awayekê hizirkirina bi serxwezayî wê, tefsîrên ku ew hena wê, dîmenekê wê bidina me. Lê di dewama wê de wê mirov dikarê wê bêjê ku wê, bi wê re wê li dunyayê jî wê jîyanek pîrr pêşketî di ahenge wê de wê were avakirin.

Jîyane dema hûrî û mîtannîyan a civakî wê, dema ku mirov li çerçoveya wê dihizirê wê mirov dikarê bêjê ku wê, pîrr pêşketî bê. Wê hemdemîya xwe ya di wê demê de wê bijî. Di wê warê de wê, di warê têkilîyên civakî û der civakî ên weke bi welatên li dorê re jî wê, di awayekê de wê, bi têgîneka pêşketî wê, were dîtin.

Pêjnên yazdanên wan wê, di serî de wê, di wê demê de wê, derkevina li pêş. Wê bi navê wan wê gelek bawergeh û parastgeh wê werina çêkirin. Wê qûleyên mazin û bilind wê, werina çêkirin. Hin qûleyên ku ew çêdikin wê, di tefsîran ku mirov wan kifş dikê wê, têgîna bi gotina ”quleya babil” ku wê bi navê bilinddayîya wê re wê li dîrokê wê were bîrhanîn wê, werinaz dîtin. Ew jî wê ber wê yekê bê ku wê di dewama

wan de wê astrolojî û stêrzanî wê pirzêde wê pêşketî. Wê di wê warê de wê li stêran wê binerin wê rewş û rêyan wê kifşbikin. Wê deman wê kifşbikin. Ber vê yekê wê, li wê bihizirin ku ew çendî û çiqasî bilindtir çêbikin wê ji wan re wê baştir bê. Wê wan zêdetirî û baştirin wê bigihijênê têgînên baştir.

Jîyane civakî wê, bi hûner, orf û adet, çand û kevneşopî re wê, bi awayekê pêşketî wê, werê dîtin. Di warê kirmana sûra amede roja me ku wê gelek pêjnên wê yên wan deman jî bin wê, karibin di derbarê wan û fahmkirina wan ya bi hûnerî de têgînek baş û xort bidina me. Her wusa wê mirov dikarê wê bêjê ku wê hûnera naqşkirinê wê, di wê warê de wê li ser kevir û hwd wê, di dewama wê de wê pîrr zêde wê pêşketî bê. Wê, weke ku em di harabeyên zaogma de dibînin wê mozaîkê wê bikarbênin û wê bi wê re wê, pêjnên pîrr xweşik di çerçoveya jîyan, bawerî û hizirkirinên xwe yên demê de wê çêbikin. Di wê rengê de wê weke aliyekê giring wê, di serî de mirov dikarê bêjê ku wê harabeyên **zaogma** wê, ji dema mîtannîyan wê bimênin. Dema mîtannî wê, di wê warê de wê di warê felsefe û pêşketina wê de wê, ji demên xwe yên berê xwe ên dema hûrî û berî ya gûtî û qasîtiyan wê hinekî pêşketitir bê. Wê, aqil bi matiqê felsefeyê wê bikarbênin. Pêşketinên weke ya Mîtra û hwd ku wê di dema wan de wê bibê wê di wê warê de wê, nîşanak û birhanna pîrr baş ên di derbarê dema wan û pêşketina wan de bê. Wekî din wê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, dema mîtannî weke demek kevnare wê, bi pêşketina xwe ya têgîhiştinî re wê temenê demên piştî xwe jî wê biafirênê. Wê, di warê felsefeyê de wê pêşketinên ber bahra sipî û ya reş wê perwerde bikin. Minaq wê, dibistana ‘zanon’ ku wê, weke dibistana dema kevnara a dema ber bahra sipî jî bê wê, bi teybetî wê, têgînên felsefikî ên mîtannîyan wê di nava xwe de wê pêşbixin û wê esas bigirin. ‘Zanon’ di kurdî de tê wateya yê zane. Zanon bixwe wê weke filosofekê wê demê mirov dikarê bêjê ku wê ew jî wê weke ku wê çawa wê di dema Manîyan de wê ji mesihiyê kesên weke Augustinius wê herina nava manîyan û wê bi salan xwe perwerde bikin û wê hizrên xwe ji wan bigirin û wê di nava mesihiyê de wê bînina li ser ziman wê, heman tişt wê bi zanon û şagirtên wî û dibistana wî de wê were dîtin. Navê zanon bixwe di kurdîya wê demê û ya roja me de jî wê were wateya ”zanan” û ankû ”yê bizane”. Di wê rengê de wê, navê ‘zane’ wê di kurdîya wê demê de jî û di demên piştî jî wê, navê kesên bi zane û xwenda bê. Di wê rengê de wê, weke navekê bi ‘unwanî’ ku wê li ser xwendina xwe ya bi salan ku wê bê qizinkirin jî bê. Di wê rengê û

awayê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring di dewama wê de mirov dikarê wê werênê li ser ziman.

Ev rewşên ku me hanîna li ser ziman ên bi zanîn û pêşketina demê re wê ji aliyekê ve wê di çerçoveya mijare me de wê, giring û vegotinbar bê. Wê, di derbarê pêşketina demê de wê, têgihîştinekê wê pêşî wê bide me. Piştî em jî li ser wê pêşketinê re di derbarê hûnera demê a kurd de dikarin bibin xwediyê têgîn û fahmkirineka baş.

Tenê bermehiyên ku ew ji wan deman mana roja me jî wê, karibin di derbarê pêşketina wan de wê, têgihîştinek baş bide me. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, bermehiyên ku ew mana li serdema me wê weke bi peykel bin û rewşên din ên weke bi kirmanî û hwd bin ku mirov li wan dinerê wê, di wê warê de wê, têgîneka baş bibina me. Li herêmên afrînê ên rojavayê kurdistanê wê, di wê warê de wê, bermehiyên ji wê demê ên pîr zêde wê werina dîtin. Wekî din mirov dikarê wê jî wê werênê li ser ziman ku wê, li dora amûdê peykelên ji kevir û herêmên din ên rojava weke li rimêlanê û heta qamişlo û nisêbînê û hwd wê, di wê warê de wê, di xateka mazin de wê, nîşanekên pêşketina dema kevnera a mîtannîyan wê pîr zêde wê mazin wê were dîtin. Piştî dema mîtannîyan wê dema medîya wê weke ku wê di dewama wê de û li ser temenê pêşketina wan re wê bê û bijî. Di dema medîya de wê, mirov dibînê ku wê, pêşketinên demkî ên pêşketî wê bibin. Medî wê, bi aqil û pêşketineka li pêşîya dema xwe wê bi xwe re wê bijîn. Di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Wê sedema wê jî wê ew bê ku wê pêşketinên berî wan ên dema hûrî û mîtannîyan wê pîr zêde û pêşketî wê ji wan re wê bina bingeh. Wekî din wê mirov dikarê wê bêjê ku wê, hûrî û mîtannî di warê hûnerê, wêjeyê, modayê û hwd wê pîr zêde wê pêşketî bin. Wê bandûra wan wê li herêmên dora wan wê bibê. Li misra kevn jî wê bandûra wan wê bibê. Li anatolia ku wê di wê demê de wê hin bi hin wê bi pêşketina hîtittîyan re wê xwe bide dîyarkirin wê, li ser wan jî wê bandûra hûrî û mîtannîyan wê pîr zêde wê bibê. Wê bandûra yazdanên hûrî û mîtannîyan wê pêşketinên bawerîyî ên li anatoliya jî wê kifşkar bikê. **Çanda kîbelê** li anatolia minaqek ku mirov dikarê di wê warê de balê bikişênê li ser wê. Çanda kîbelê wê koka wê ya yazdana hûrîyî a bi navê 'hebedê' û hinek yazdanên din ên ku wê di dewama wê de wê werin bê. Ev yazdana hûrî û mîtannî wê weke yazdana jîyan û bereketê jî wê, were pênasekirin di dema wê de. Wekî din mirov di dema hûrî û mîtannîyan de wê mirov rastî gelek yazdanên piçûk û

mazin ku ew di penteona hûrî û mîtannîyan de hene bin. Wê di wê warê de wê li ser temenekê bi aqil wê bijîn. Wê dema ku wê, piştî wanqas pêşketinan wê Mîtra wê werê wê, mîtra wê, di rengê yazdanekê de wê, tefsîrên ji aliyê bawermendên wî ve wê bên pêşxistin. Wê rengê pêşketinên weke bi rengê 'tîtanan' ku wê di mîtolojiya yewnanî de wê werê bi navkirin wê, di şewayekê bi heman rengê de wê Mîtra wê ji aliyê bawermendên wî ve wê were şîrovekirin û hanîn li ser ziman. Wekî din wê, şîroveyên ku wê, bi bavê Zeus kronos û hwd ve wê werina kirin jî wê, mirov dibînê ku wê, weke ku ew ji nava wê pêşketina hûrî û mîtannîyan firî bin û derketin wê were dîtin. Wê dema ku mirov pêşketin û serborîyên bi kronos re dixwênê wê, ev hizir wê, pîrr zêde wê di mejiyê mirov de wê bivejin.

Pêşketina bi hûner, çand û têgihiştina aqil weke bi felsefikî û hwd re a di wan demên hûrî û mîtannî de wê, weke ku me li jor hanî li ser ziman wê rengê pêşketina demên xwe û yên piştî wan ku wê werin wê bidina dîyarkirin. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de mirov dikarê bi awayekê vekirî bin wê xatbikê û wê **werênê li ser ziman**.

Tabî wê piştî demên mîtannî û piştî wan ya demên medîya re wê, pêşketinên ku wê di demên kurdistanê de wê li herêmê wê bibin wê, pîrr zêde wê, di warê pêşketina çandî û hûnerî de wê, têgihiştinên xort û pêşketî wê bidina me. Wekî din jî wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê di destpêka medîya de ku wê weke ku wê were bawerkirin û ser ziman wê, keyê medî Dîyaqos wê, di dema xwe de wê, weke paytaxt wê bajarê mazin 'akbatanê' wê avabikê û wê hêtên wê hemûyan wê bi kevî û serdorên wê re wê bide naqşkirin. Wê, bi wê re wê, têgînên xwe yên bawerî wê li ser wan wê bide naqşkirin. Di dema medîya de wê, pereyên kîrîn û firotin wê hebin. Li ser wê, zêr û zîv wê, ew jî wê hebê ku wê, bi wê rengê wê, were emel kirin. Wekî din wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê weke rewşeka kîrîn û firotinê a di nava kurdistanîya de wê, bi hevdû gûharandina tiştan wê, şewayekê kîrîn û firotinê hebê. Minaq wê kesek wê *albek genim* wê bide yekê din û wê di berdêlê de wê, elbek nîsk û ankû nahk wê bistênê. Wê bi wê rengê wê li ser tiştên din jî wê rewş wê wusa bê.

Di demên piştî zayîna îsa de wê mirov dibînê ku wê di dema sasanîyan de wê, çendî ku wê sasanî wê li ser temenê medîya wê bijî jî lê wê, ji gelek aliyên ve wê çand û hûnera demê wê ji holê winda bibê. Herê kirina ji aliyê sasanîyan ve bawerîya Zerdeştîyê weke bawerîya rêveberîyê wê, têrê nekê ku ew bi tememê pêşketina herêmê baş

fahmbikin û li gorî wê pêşketineka rast di nava xwe de bidina çêkirin. Ji xwe ya ku wê bê temenê cûdahiyên piştî jî wê ev bê. **Kurkeyê kurd keyus** wê, di dema sasanîyan de wê pirranîya axa herêmên her çar beşên kurdistanê wê karibê bikê bin kontrola xwe û wê levkirinê bi çêkirina hevpeymanî bi rêveberîya sasanîya re wê, bijîn. Wê di wê rewşê de wê, piştî jî wê, ev rewş wê, heta ku wê dem wê were dema mezdek û hûrem wê xira bibê. Wê piştî wê, ew cardin bixwezîna ku wê rewşê cardin avabikin û wê werênina weke sêra berê. Di aslê xwe de mezdek û hûrem jî wê hinek têgînên hemdem û pêşketî wê bi wan re wê hebin. Lê wê ji aliyê perspektîfa demkî ve wê ne têr bin. Ya ku wê bê temenê serneketina wan jî wê di aslê xwe de wê ev bê. Mezdekîyan wê dema ku wê, keyê Sasanê kawê wê ji taxt bikin û wê li şûnê wê bikin ku wê rûnihin wê keyekê ku wê pêşengîyê ji wan re bikê wê nebê. Wê ber vê yekê wê, keyê sasanî kawê wê ji zindanê wê biravê wê cardin wê taxt wê bidest bixê.

Di dema sasanîyan de wê li kurdistanê wê herî hindik wê sê rêveberîyên mazin û giştî wê hebin. Yek wê *rêveberîya abgaarîyan* bê. Abgaarî wê, Mîtrayî bin. Ya din jî wê *Manîyî* bin Ew jî wê, zerdeştî bin. Wekî din jî wê komên êzdayî, hersanî û hwd wê hebin. Ew jî wê, weke komna ku wê pîr zêde mazin bin. Lê ev kom wê çendî ku wê xwediyê rêveberîyên olî ên rûhanî jî bin lê wê, di warê rêveberîya civakî de wê, kêr bin. Tenê ku wê navenda wê herêma semsûrê bê wê, rêveberîya komagene wê, hinekî wê bikê ku ew xwe bikê rêveberîyek xort û leşkerî. Wê, di wê warê de wê, levkirinê bi komên civakî ên kurdistanî re wê li ser esasê *peymana dardanosê* wê çêbikin. Komagene wê bi navê wê re wê were wateya 'koma civakê' û ankû 'koma gel'. Di wê rengê de wê, komagenî wê bijîn. Komagenî wê, herêmên li dora kurdistanî ên anatolia jî wê, bi xwe ve wê girêbidin. Wê rêveberîyek pîr zêde xort ku wê pîr zêde wê hey û balan wê bikişênê li ser xwe wê avabikin.

Rêveberîyên kurdistanî wê aliyekê wan ê giring wê di her demê de wê were dîtin. Wê ew jî wê, ew bê ku wê pîr zêde wê giringîyê wê bidina orf û adet û kevneşopîyên xwe. Wê, di nava xwe de wê, hertimî wê, bi naqşkirinê û hwd wê, xamilandinê wê di malên xwe de wê çêbikin. Navê 'naqşkirinê' wê, di aslê xwe de wê dema ku mirov di kurdî de em li wê bihizirin wê, ji wateya wê ya naqşkirinê zêdetirî wê wateyek wê di mejiyê kurdên berê de wê hebûba. Ew jî wê ew bê ku wê, di nava jîyane xwe de wê, gotina 'naqşê' wê hem bi têgihîştinekê wê biheta hildan li

dest û hem jî wê, bi çerçoveya naqşkirinên bi destî ên cûr bi cûr ku wê werina çêkirin re wê, bi wê re wê were werina li ser ziman.

Dema ku wê bahsa naqşkirinê wê were kirin wê, di aslê xwe de wê, harmonîyek bi naqşkirinê wê werê ser ziman. Wê her jinên kurd ên ciwan wê di demên ciwanîya xwe de wê weke ceyîzê ku ew amede dikirin wê bi naqşkiirînê wê tişt ji xwe re wê çêbikiran. Wê dema ku wê keçik zewicî ba û çûba male xwe wê, hingî wê herkesekê wê mereq bikira ku wê çî weke bi naqş çêkiriya û kirîya nava ceyîzê xwe de. Wê tenê bo dîtina wê jî ba wê herkesekê li dorê wê biheta male wê û wê binerîya. Di wê rengê û awayê de wê, di dewama wê de wê, ew bi heta pirsîn ku ka wê çî çêkiriya. Wê piştî dîtinê re wê herkesekê wê ji hevdû re wê bihanîya ser ziman ku ka wê çî çêkiriya ji xwe re weke ceyîz. Wê ji ceyîzê wê biheta fahmkirin ku ew çendî xwedî hûner a bi destî. Wê di wê rengê de wê, ew jî wê biheta lêgerîn.

Naqş wê, di wê rengê de wê, dema ku wê werê çêkirin wê, bi destî wê bi dirûtinê wê were çêkirin. Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê rewşa naqşê wê, dema ku mirov hinekî li ser wê bisekinê wê mirov karibê wê bîne li ser ziman ku wê naqş wê, bi giştî wê bi sê awayan wê were çêkirin. Wê bi awayekê wê motifên weke yên bawerî ku wê li ser xalîçeyan wê werina çêkirin û wê, bi hêtên hundir ve wê werina dalaqandin bo xweşikkirinê. Wê di wê rengê de wê xalîçeyên kurdî wê ên dalandinê wê di her demê de wê bi nav û deng bin. Wê navdar bin. Wê, her mal wê di wê de wê hebin. Malên ku ew xalîçe nebûn wê nebûban. Xalîçe wê, di rengên wêneyên mazin ên roja me ku wê, bi xêzkirinê wê werina çêkirin bo dalaqandina li hêtan. Wê di wê demê de jî wê xalîçe wê weke li ser paç wê weke bi naqşkirinê wê, çêkirina resmên tişt û têgînên ku wan pê bawer dikir. Minaq *xalîçeya şahmaran* wê pîrr navdar bê di nava kurdan de. Yek li ser kevir xêzkirina bi naqşî û ya din naqşkirina bi wê rengê a li ser paç ku wê werê çêkirin wê pîrr zêde wê bi wê rengê wê werê çêkirin. Wekî din wê weke aliyê din ê duyem jî wê, di her malên kurd de wê dema ku wê lihêf, doşek û balgih wê ji xwe re wê çêbikin bo malê wê, hemû wê keviyên wan wê bi wê rengê wê, ji serî heta binî wê werina naqşkirin. Wê, bi wê rengê wê di ti malê de wê lihêf, balgih û doşekên bê naqş wê nebûban. Hebûna wan wê cih bi cih wê karîba weke aybekê jî wê biheta dîtin. Wê weke rewşek ne baş wê biheta pêşwazî kirin. Aliyê din ê sêyem jî wê, bi naqşkirin li ser mendîlên destî cil û bergên li xwekirinê ku wê were kirin. Wê minaq wê cilûbergên jinê ku ew di her temenê wê de wê hinek motifên wê yên

cûda wê hebûban wê bi wan wê biheta naqşkirin. Wê, minaq wê xiftanê wê piştî ku ew nawserî xwe bû wê bi sîmên zêr wê biheta çêkirin û wê hemû kevi, milik û bastik û hemû deverên din wê bihetan naqşkirin. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziiman ku wê, hertimî wê, bi wê rengê wê, cilên naqşkirî wê li xwe bikiran. Wê, ji aliyekê din ve jî wê, dema ku wê mirov wê li wan naqşên li ser cilên kesekê bidîta wê bi zanîya û fahmbikira ku ew ji kîjan herêma kurdistanê bûya. Wê, di wê rengê de wê ew jî wê bi wê re wê biheta dîtî û fahmkirin.

Naqş wê, di wê rengê de wê, weke kar û xabateka destî a pîrr zêde bi nîrx ku ew dihat pêşwazîkirin bû. Wê bi wê re wê, her demsal wê cil wê bi hûnandinê wê ji xwe re wê, çêbikiran. Wê, kence, gora, lapik û hwd wê, çêbikiran. Wê çî pêwîstba ji wan re wê bo wê demê wê ji xwe re wê çêbikiran. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê 'teşî' bo badan û çêkirina ta wê, hebûban û wê ew jî wê, weke aliyekê pêjnî ku wê weke ku wê bi dîmenê jina kurd re wê bûba yek. Ew jî wê, di her demê de wê, biheta dîtî. Weke teşîyê wê, tanûrên nan piştî û tifikên ku wê xwarina xwe li ser wê çêkiriban wê bi heman rengê wê bikiran. Wê dema ku wê wan ew jî wê çêbikiran wê, piştî ku wan ew çê dikirin wê naqşkirinên li ser wan wê çêbikiran. Minaq wê, kopelên ku ew kalan dikira destê xwe de û bi wê diçû wê çand û hûnerê wê hebûba. Wê her kopel wê mihaqqeq wê naqşkirinên li ser ku ew pîrr xweşik û bi îtînayekê li ser hatina çêkirin wê hebûban. Wê bi wê re wê, ew biheta zanîn. Kopal wê, hûnera wê di nava gel de wê pîrr zêde wê li pêş ba. Wê, kopal wê, bi çend awayan wê biheta çêkirin. Minaq kopalê şivanan wê cûda ba û wê naqşên ku ew li ser wê dihatina çêkirin jî wê cûda hebûban. Wê, kopalên kesên bi tifra ku ew hebûn wê ew jî wê, cûda wê biheta çêkirin û wê naqşên wê li gorî wan wê cûda ban. Wê kopalên kalan jî wê cûda hebûba û wê li gorî wan wê naqş wê li ser wê bihata çêkirin. Di wê rengê de wê, kopal wê xwediyê rewşekê ku mirov wê bi teybetî bahsa wê bikê bê.

Hûnera kopalê wê, weke aliyên din wê di nava gel de wê li pêş ba. Wê, di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, dema ku wê, kesekê ji xwe re kopalek çêkira û ankû bi naqanda wê li naqşên wê binerîya. Her wusa wê wekî din jî wê, weke rewşa cilûbergan wê herêm bi herêm wê, li ser kopal jî wê, naqşên cûda wê hatiban çêkirin. Wê, di wê rengê de wê, dema ku wê yekê li kopalê kesekê nerî wê hema bêja wê, naqşbikira ku ew ji kûya. Di wê rengê de wê, rewşa cilûbeg û tiştên

ku wê bihetan bikarhanîn wê li ser wê re wê bi hûnerî wê, di aslê xwe de wê aqîlekê pîrr zêde hevbeş wê hebûba. Wê, di dewama wê de wê, mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê, di serî de wê, werênê li ser ziman ku wê, hûner û aqilê wê, di şewayekê de wê, hevnasîna civakê û kesên wê bi hevdû wê, bide çêkirin. Wê aqîlekê hûnerî wê, bi wê rengê ku wan bi wê hevdû nasdikir wê hebûba. Wê, bi wê aqilê wê, rewşên xwe wê bizanîyan û wê, deverên xwe wê bizanîyan

Di rewşa fahmkirina aqilê hûnerê de wê, dema ku mirov li ser wê bîponijê wê bi wê rengê wê, gelek têtîgînên ku em wan di destpêkê de wan kifşbikin û wan wê werênina li ser ziman wê hebin. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê divê ku mirov wê, werênê li ser ziman.

Hûnera kurd û kurdistanê wê, di wê warê de wê, şewayên pêşketî wê, bi dîmenî li berçav wê pêşketî hebûba. Lê li vir wê mirov dikarê wê ji aliyekê din ve jî wê, werênê li ser ziman ku wê dem bi dem wê rengên naqşên wê hebûban. Ez bixwe jî li malê ji aliyê dê û bavê xwe ve bûma şahidê wê rewşê ku wan dema ku wê naqşek bidîtan wê bizanîyan ku ew ya kîjan demê û ji kîjan herêmê ya. Di wê rengê de wê, ew bihanîyan ser ziman. Ez ji wê rewşê î ro di mejiyê xwe de digihijima wê têtîgîştinê û fahmkirinê ku wê naqşên demên bûhûrî jî wê dem bi dem wê ji hevdû cûda bê. Wê, di wê rewşê de wê, her dem wê di nava naqşkirinên xwe de wê, reng, têtîgîştin, hizirkirin û bawerîyên xwe wê bi wê re wê bihanîyan li ser ziman. Minaq di hin çîrokên kurdî de wê were ser ziman ku wê, bahsa cinan wê were kirin wê dema ku wê tefsîrên hundirînî wê bê kirin wê bahsa naqşan ku ew ji kîjan demê na wê bê kirin. Di wê rewşê de wê, ev jî wê, weke aliyekê wê, xwe bide dîyarkirin. Di nava çîrokên kurdî ên rast de wê tefsîrên naqşî û hwd wê pîrr zêde wê bi hûrûkûr wê hebin. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê çîrok wê ji aliyê xwe ve wê, kariban nîrxna mazin di xwe de barbikin û bînenina li demên piştî xwe. Di wan çîrokan de kesên ku li wan hisand wê, di derbarê wan pêşketina deman, rengên jîyane wan, naqşkirinên wan û hwd wê bizanîya. Çîrok wê di hundirê xwe de wê têtîgîna xort bi motîfî ên hûnerî wê bi hawandan. Wê, di wê rengê de wê ew bihanîyan li ser ziman. Carna ku wê kesna wê çîrok bizanîyan wê bi teybetî wê, biçûyan li cem wan ku ew wê ji wan bi bihîzin. Minaq carna di hat gotin "filankes wê çîrokê dizanê." dema ku dihat "wê çîrokê" wê çîrokna teybet ku ew bi teybetî bahsa hin rewşên teybet dikirin wê heban. Wê dema ku wan li wan

hisand wê, êdî wê, bûban xwediyê wê, têgihiştin di derbarê hinek rewşên ku wan di xwest bizanîyan. Çîrok û naqş wê, di rewşê de wê hevdû di hev de wê bi hûnîyan. Wê bi hanîyan li ser ziman. Wê rewşê de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê werênê li ser ziman ku wê naqş wê, bi wê rengê wê ne tenê wê weke têngîneka ku wê malên wan bi xamilanda wê her wusa wê vegotinên wan jî wê bi xamilanda.

Di rewşa naqşa kurd de ku mirov bahsa wê bikê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê, di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê, derkeve li pêş. Gotina naqşê wê, weke gotineka civakî û civaknasî a di mejiyê her kurdî de ku wê, bi wê re wê gelek reng, motif û pêjn wê bi wê biheta ber bîr û hişê mirov. Di wê rewşê de wê, çerçoveyek têngîni wê bi wê re wê di mejî de wê hebûba. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê naqş wê, di wê rengê de wê, weke têngîneka ekolî wê, xwediyê wate û rewşekê bê di fahmkirina xwe de.

Di aslê xwe de wê dema ku mirov tenê li ser gotina naqşê re herê wê gelek rewşên ku mirov wê karibê wan bi wê re wan werênê li ser ziman wê hebin. Ku em bi cildan pirtûkan tişî bikin jî wê, nikaribê hemû çerçoveya gotina naqşê û fahmkirina bi wê re ku ew di mejiyên de hebû wê werênê li ser ziman. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê werênê li ser ziman. Wê, di wê rewşê de wê, dema ku wê naqşkirin wê, werê kirin wê gelek şêwayên bi dirûtin û hûnandin û girêdanê a bi hevdû re wê bi wê re wê hebûba ku ew biheta çêkirin. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Ew motifên bi naqşê re ku wê hebûban wê ji aliyekê ve wê, weke aliyekê giring wê xwe bidina diyarkirin. Wê, bi gelek reng û awa wê hebin. Wê, di nava wan de wê, gelek rewşên ku wê, tenê bi rewşên rengên bi dirûtin, hûnandin û girêdanê û hwd re wê hebûban. Ev jî wê, rewşên teybet wê bi wan re wê hebûban ku wê, ew bihetan pêxistin. Di rewşa naqşên çêkirinê wê her rewş û motif û pêjn wê navekê wê hebê Minaq weke rengên hûnandin û dirûtina bi **navê 'qanawîçê' û hwd.**

Di wê rewşê de wê, li ser navên wan de wê, motif û pêjnên naqşî wê bihetan nasîn. Wê, ew wê weke aliyekê wê yê teybet û bi zanîna wê re ku wê, bi heta dîtin û li ser ziman. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring mirov dikarê wê jî wê, werênê li ser ziman ku wê rewşên motif û pêjnên naqşî wê, rewşna teybet ên ku mirov dikarê wan bi teybetî wan werênê li ser ziman. Naqş bi xwe û bi serê xwe dikarê bibê mijare

perwerdeyên bi salan ku ew werê fêrkirin. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê, werênê li ser ziman ku wê hûnera naqşê wê, hûnerê civakî a giştî û bi temen bê. Navê naqşê wê navê çerçoveyek hûnerî a kurdî ku wê, bi gelek awa, reng, motif, pêjn û hwd ku wê, were pêşxistin û ser ziman. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Ku mirov bahsa hûnera kurd bikê wê gotina naqşê wê weke gotineka bi çerçove û temenî wê di wê de wê were ser ziman. Gotina naqşê bi xwe wê di kurdî de wê were wateya dirûtina bi motif û reng. Di wê rengê de wê ew wê were ser ziman. Lê wekî din wê di kurdi de wê ev gotin wê ji wê zêdetirî wê nava çerçoveyeka naqşî ku ew bi wê rengê bi hûnerî û çandî hatî pêşxistin jî bê. Di wê rengê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê naqş wê, di her demê de wê, wê minaqên wê li kurdistanê wê were dîtin di nava jîyane civake kurd de. Ber vê yekê em, dema ku bahsa naqşê bikiin bo ku ew bi demê re ew zêde razber nebê ew dem bi dem ew divê ku ew naqşên demî werina fahmkirin û kifşkirin. Dem bi dem nivîsandina dîroka naqşê wê weke nivîsandina dîroka hûnera kurd a dem bi dem jî bê. Di wê rengê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring em bin wê xatbikin û wê werênina li ser ziman.

Di her demê de wê bi naqşê wê, hêst û ramanên wê demê di wê de wê werina naqşkirin. Di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê, dema ku em bi gotina hûnera kurd re wê fahmbikin em dikarin bahsa dîrokek tekûz ku ew tişî pêşketinên bi naqşî ên weke bi motif, pêjn û hwd em dikarin wê werênina li ser ziman. Naqş wê, ji aliyekê din ve jî wê mirov dikarê weke navê hûnera kurd a her demê ku ew dem bi dem dihat çêkirin û pêşxistin jî wê werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, naqş wê weke rastiyeke wê, mirov dikarê wê, di serî de wê, bi wê rengê wê, werênê li ser ziman ku wê rastiya wê, weke rastiyeke hûnerî a civakî wê kifşbikê û wê werênê li ser ziman. Naqşkirin wê li kurdistanê wê ne tenê li ser paç bê. Wê bi paç re wê li ser kevir, taxt û hwd jî wê, were kirin û pêşxistin.

Weke naqşkirinê mirov dikarê bahsa gotina 'tevnê' jî bikê. Di aslê xwe de gotina tevnê wê di mejiyê kurd ê hûnerî de wê nekêmî ya naqşê û hwd wê kêmbê. Di rewşa gotina tevnê de bêmî ku em çend gotinan bêjim em nikarin derbas bibin. Gotina tevnê wê, di serî de wê, di çerçoveya wê ya fahmkirinê de wê, di wê warê de wê hildina li dest. Tevnikirin wê, ji çî ter wê were gotin? Tevnikirin wê, ji hûnandina bi çêkirina marş, mahfûr û berrikan bê. Wê tevn wê bo wan hebê. Wê di wê rewşê de wê, dema ku

wê, bahsa tevnê wê were kîrîn wê di cîh de wê marşên kurdî wê werina berbîra mirov. Wê bi wê re wê, tevn wê berî ku ew wê were çêkirin wê tayên wê bi teşîyê û hwd wê were rêstin. Piştî ku ew hat rêstin wê êdî wê piştî wê, bi wê re wê, marş û ankû mahfûr wê werina çêkirin. Dema ku wê marşek wê were çêkirin wê bi wê re wê ne tenê wê marşek wê were çêkirin wê, bi wê re wê, weke ku wê wêne û ankû nîgarek pîr zêde xweşik wê bi awayek pîr rengê û pîr motifî wê biheta çêkirin. Marşên kurdî wê, di wê rewşê de wê hertimî wê pîr motifî bin. Wê dem bi dem wê, sûretên sawal, tayrik û tiştan wê, ji rewşan wê bigirin û wê di wê de wê çêbikin.

Di nava marş û mahfûrê wê farq ew bê bê ku wê marş wê tenik bê. Wê mahfûr wê stûr bê. Wê mahfûr wê, di rengê xalîçeyekê de wê, were çêkirin. Xalîçe wê her cûre wêneyê sawal û tayrik û rewş wê li ser wê werina çêkirin. Di aslê xwe de wê di dema naqşê kevn a dema kevnar a kurd de wê, dema ku wê mahfûrek ew sûretên bi wê rengê ên tayrik, sawal û rewş ku ew li ser wê hatina çêkirin wê ew ne hatiba danîn li ardê. Ew jî wê weke orf û adetekê ba ku wê ew hertimî wê biheta dalaqandin ba. Wê, di wê rewşê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê ew heba ku wê, tiştê ku ew bi wê rengê motifên wêneyî hatina çêkirin û ankû motifên bo wan û bawerîyan pîroz bû wê ku ew hat çêkirin wê ew êdî ne hatiba danîn li ardê. Wê ew hatiba dalaqandin bi hêt ve. Ev jî wê weke kevneşopîyeka civakî a ku wê ti kesekê wê bi ser ve ne qawistiba.

Li kurdistanê wê, dema ku tevn hat vedan û bi wê re çêkirina marş û mahfûran hat çêkirin wê ew ji dil wê çî motif wê li wê biheta çêkirin wê ew biheta bijartin û wê bi wê bihata çêkirin. Pêşî jî wê çî reng wê weke ta wê biheta biharhanîn wê ew biheta amedekirin. Wê di dewama wê de wê, êdî wê dest pêbikiran. Marş û ankû mahfûra ku ew dihat çêkirin wê, di dema çêkirinê de wê rengên ku ew mirov rehet bikiran bi motifên wê re wê ew bihetan bijartin. Di wê rewşê de di hat bawerkirin ku reng û motifên ku rehetiyê didina mirov hebûn. Wê, di wê rewşê de wê, li wan serwaxt ban û wê bi wan ew destpê bikiran.

Ji aliyekê din ve jî wê tevn wê, di wê rewşê de wê, marşên ku ew di wê de dihatina çêkirin wê, bi gelek motifan wê bihetan çêkirin. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê marş wê carna nîgarna wê hatiban çêkirin ku mirov li wan dinerî jî wê, mirov di nava hizir, hîst û ramanan de biriban. Di wê rengê de wê ew bihetan çêkirin. Marşên kurdî wê, di wê rewşê de wê, di her demê de wê, bi reng û motifên xwe re wê balê wê bikişênina li ser

xwe. Wê, di wê rengê û awayê de wê, ew wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, di serî de wê, werênê li ser ziman.

Di rewşa çêkirina tevnê de wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê werênê li ser ziman ku wê, tevn wê, di her malê de wê hebûba. Wê hadiba vedan. Di malê de ku keçên ciwan hebûna wê hertimî wê demên xwe wê bi wê re wê derbas bikiran- Ev jî wê, weke aliyekê din ê ku mirov wê balê bikişênê li ser wê bê. Motifên ku wê di tevn û naqşên kurdan wê bihetan çêkirin wê, weke motif û pêjnna ku wê ji wan re wê pîrr zêde wê hêja û bi qadr ban. Di wê rengê de wê mirov dikarê wê, di serî de wê, werênê li ser ziman. Wê di aslê xwe de wê ji aliyê hûnera civakî ve wê, ev herdû rewş wê li kurdistanê wê bi xwe re wê karibin gelek rewş û têgînên baş bidina me. Wê di wê warê de wê li ser van herdû rewşan re wê, wê weke gelek rewşên din wê, mirov karibê bigihijê têgîneka hûnerî a tekûz. Hûner ku wê li kurdistanê wê bahsa wê were kirin wê bi van rewşan û rewşên weke wan re wê weke xamleka jîyanî bê. Wê jîyanê wê bixamilênê. Wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman wê hinek aliyên din jî ku em di dewama wê de wê werênina li ser ziman wê hebin. Minaq weke qawartina kevir û çêkirina cêrna bo kûtandina dan û her wusa bi qawartina taxt re çêkirina tiştên weke sênîk, kevçî, zerik û gelek tiştên din ên weke wan wê hertimî wê weke rewşna ku wê di jîyane asayî de ku mirov wê rastî wê were bê. Di warê bikarhanîna taxt û qawartin û ji wê çêkirina tiştan wê di jîyanê de wê pîrr zêde wê hebê. Minaq wê, gêsên ardkolanê wê ji taxt wê werina çêkirin. Weke aliyekê din wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê li kurdistanê biakrhanîn **hesin, bafûn, sifir, zêr, zîv** û hwd wê dîrokan wê pîrr zêde wê kevn wê herê. Dema ku em bahsa dîroka civake kurd ya 'kawayê hesinkar' dikin jî di navê wî de wê, ew wê weke 'hesinkarekê' wê were bi navkirin û hanîn li ser ziman. Ev nav wê, karibê bi serê xwe têgînekê bide ku wê hesin wê ji wê tişt wê werina çêkirin û wê kar û xabate wê, li herêmê wê li pêş bê. Di wê warê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê din wê werênê li ser ziman. Karê bi hesin weke hesinkar, yê bi zêr weke zêrker, yê bi zîv weke zîvker, yê bi sifir weke safar û ankû sifirkar û hwd wê, were nasîn. Di warê bikarhanîna van elementan û ji wan çêkirina tiştan de mirov rastî gelek mînaqan di jîyane asayî de dihê ku ew di demên berê de pîrr zêde hatîya bikarhanîn. Wekî din jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, mirov rastî tepsî û hwd ku wê, ji hesin û ankû bafûnê wê werina çêkirin. Wê di wan de wê, xwarin wê werê çêkirin. Bafûn wê, bi teybet di

meyendina şîr û hwd de wê, weke tiştêkê pîrr baş wê were dîtin. Sîtil, sênîk û hwd ku ew ji bafûn û sîfîrkê dihên çêkirin wê, di wan de wê, çêkirina tiştên bi wê rengê wê, pîrr zêde wê, were kirin.

Di wê rewşê de wê, mirov dibînê ku wê hûnerkarîyeka bi wê rengê a li ser wê re wê bizêdeyî wê hebê. Bi teybeyî wê, wê mirov dibînê ku wê ji demên mediya û pêde wê li herême wê ev element wê bi awayekê zêde li berçav dihên dîtin wê bikarhanîna wan wê, were dîtin. Minaq wê pêşmalkên ku mêr bi pêşîya xwe ve girêdidin û ji zêr dihên çêkirin wê werina dîtin. Li rojhilatê kurdistanê dîtina mumiayekê kurd ku wê bi wê rengê wê ew wê wer bedilkirin û wê di qabra wî de wê were bicihkirin wê, bide nîşandin ku ev rewş wê, weke rewşna pêşketî bin. Wekî din wê gelek rewşên din ên weke wan ku wê mirov dikarê kifşbikê wê hebin.

Em vê jî dikarin wê werênina li ser ziman ku wê rewşên weke yên çêkerîya van elementan weke tiştan wê, hin bi hin wê sanata wê pêşkeve. Wê ji herême wê deverên weke dûkanan ku wê di wan de wê ew dayimî wê werina çêkirin wê bibin. Di wê rewşê de wê, rewşên weke halandina wan elementan û wergerandina li tiştan mirov rastî wê dihê. Me li jor bahs kir ku wê li kurdistanê di demên hûrî û mîtannî de wê mozaîk wê, were pêşxistin û çêkirin. Wê di wê demê de wê hin bi hin wê ev element jî wê werina bikarhanîn. Piştî jî wê di wan de wê pîsporî û hwd wê pêşkeve. Wê li ser wan re wê, ew wê, werina çêkirin. Em dem bi dem em dibînin ku ser taxt wê di demên berê wê şahmaran wê were çêkirin. Wekî din wê piştî wê, li ser tepsîyên hesin, zêr û zîv jî wê, şahmaran wê were naqşkirin. Ev minaq wê weke minaqna ku em di demên berê de rastî dihên bê. Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê wê yê din jî wê, werênina li ser ziman ku wê, rewşên bi wê rengê û gelek rengên din wê mirov rast wan wê werê Minaq wê çêkirina şêr, key hwd sûretên wan li ser kevir û ankû ji kevir weke hêkel wê were çêkirin. Ev jî wê, bi wê rengê wê, weke karekê hûnerî ê destî ku wê li kurdistanê wê pîrr pêşketî bê. Em ji rewşên weke *nameyên amarna* ku ew hatina dîtin kifşdikin ku wê, di demên hûrî û mîtannîyan de wê ev rewşên weke bi çêkirinê wê pîrr zêde wê li pêş bê. Key tuşrata wê, di nivîsekê de wê bahsa şandina hêkelê lipît îştar ji firawûmê misrê re wê, were bahskirin. Ev çêkerîyên ku ew dihên kirin wê, weke dagerna civakî wê pêşkevin û wê di her demê de wê çêkirina wan wê were domandin. Ji aliyekê din ve jî wê mirov ji rewşên weke bawergeha lipît îştar ku ew hatiya birin li muzeya berlinê û li wir hatiya bicihkirin mirov fahmdîkê ku wê di wan deman de wê, rewşên weke yên naqşkirina hêtên bawergehan wê pîrr zêde wê, pêşketî

bê. Tenê hêtên bawergeha îştar ku mirov li wê dinerê wê, di wê warê de wê karibê gelek têgihîştin, hizir û ramanan wê bikê serê mirov de. Bawergeha îştar wê bi serê xwe wê weke berhemen şahaser a hûnerî bê. Ku mirov wê bi teybeyî wê, bi giringiyek bêhampa wê werênê li ser ziman. Di hundirê bawergehê de wê, sûretên sawalên weke bizin, meh, gisk, ga û hwd wê bi gelek sawalên din re wê were dîtî ku ew çî xweşik hatina çêkirin. Wê wekî din mar û şêr wê bi **xweşikatiyekê hatîya çêkirin ku wê hûnermendên roja me wê ji xwe re hayran wê bide hiştin. Wêneyên bawergeha îştar ku ew mirov li wan dinerê mirov ji wan digihîjê gelek têgînên cûr bi cûr.**

Bi wê re ez dikarim bahsa wê bikim ku wê di wê rengê de wê bawergehên ku ew dihên çêkirin wê mînaq û nişanaka sanatvarîyeka herêmê a ku wê pîrr zêde wê pêşketî bê. Di wê rewşê de wê, rewşên weke yên modeyê ku wê ji gelek aliyan ve wê li pêşîya ya roja me jî bê wê di demên hûrî û mîtannîyan de wê werina pêşxistin. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê weke xabateka sanatî a jîyanê ku mirov di jîyane xwe de dikir wê dikarê wê werênê li ser ziman.

Di aslê xwe de ji bawergeha îştar mirov dikarê gelek têgînên hûnerî ên wê demê ku wê pîrr zêde wê pêşketî bin û wê mirov ji xwe re hayran wê bidina hiştin mirov dikarê wan kifşbikê. Ew wêneyên wê tenê ku mirov wan kopî bikê û di roja me de belav bikê wê bi serê xwe re wê, di jîyanê de wê rewşna pêşengehî wê bide çêkirin. Di roja me de wê, dema ku wê, bahsa hûnera ronansê wê were kirin wê, hûnera **Da-Vinci** û hwd wê derkevina li pêş. Weke wî wê gelek hûnermend wê hûnerên xwe çêbikin. Wê dêrên xiristiyaniyê ên li watikanê wê, bixamilênin. Ev rewş wê, piştî wê, çendî ku wê werê ji hevdû derxistinû ji hevdû derxistin wê, bê temenê ronekbîryekê jî. Heman rewş û dibê ku wê gelekî ji wê zêdetirî wê li kurdistanê wê bi rewşên weke yên lipît îştar û bawergehên wan û hwd re wê, bi hezaran salan berê wan wê were çêkirin. Weke berhem hundirê bawergeha lipît îştar wê, mirov dikarê wê, watîkana kurdistanê wê werênê li ser ziman û wê fahmbikê. Wêneyên wê ji derxê li holê weke hûnera herêmê û bide têgihîştin. Ber ku wê her naqşkirinên di wê de wê, bi wateyekê wê were çêkirin. Ji xwe hûner jî ma wê wateya wê ew bê ku ew rohnîyê pêşbixê. Wê rastiye bi têgihîştina wê re bi dîmen bikê. Di wê demê de wê pîrr zêde wê baş wê ew wê were dîmenkirin. Wê were hanîn li ser ziman. Wê ew dîrok û meju wê hê jî wê li bendî fahmkirina xwe ya ji aliyê xalkên herêmê ve bê.

Li vir wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê çand û hûnera îştar wê di aslê xwe de wê weke çand û hûnera herêmê a civakê wê hê li bendê kifşkirina xwe ya bi rastîya xwe re bê. Wê, di derbarê şariştaniyên kurdistanî ên demên berê û pêşketin û bawerîyên wan de wê gelek hizir, raman û têgînên xort wê karibê bidemê me. Ber vê yekê jî bê mirov divê ku wê di serî de wê, derxê li têgihiştin bi kifşkirina wê re.

Di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê, dema ku mirov îştar bi bawergeha wê re wê kifşbikê û li ser wê re bi dîrokê re wê bi hizirê wê, li dûv hevdû wê xelek bi xelek wê li dûv hevdû pêvajoyên pêşketina bi çand, bawerî û li ser wan re bi hûnerî wê were kifşkirin. Ya ku mirov wê di destpêkê de wê kifşdikê wê, di aslê xwe de wê, di destpêkê de wê ev bê. Çanda îştar wê, weke çandaka xwûdawend ku wê bi hezaran salan wê bi pêşketina wê û bandûra wê ya li pêşketinên li dora wê re wê bibê. Ji vê aliyê ve wê, weke têgîn û pêşketineka navendî jî wê mirov dikarê wê, kifş bikê û wê werênê li ser ziman.

Li vir vê jî di dewama wê de mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku piştî demên gûtî-qasîtan ku mirov dihê demên hûrî-mîtannî wê bi wê re wê dem bi dem xwe afirandin, pêşxistin û li gorî demê ji nûve hanîna li ser ziman wê bi wê re wê, were dîtin. Di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê werênê li ser ziman ku heta ku wê dem wê were dema keyê mîtannî key Tûşratayê sêyem wê ser sê- hazar salan re wê dem derbas bibê. Lê wê di demê de ji aliyê key Tûşratayê sêyem ve ku wê weke xwûdawend wê bê hanîn li ser ziman ji xwe re wê, di vê demê de wê ev nîşanaka xateka ku wê bê navberê wê heta wê demê wê bi wê rengê wê bi bawerî ku wê her demê xwe afirandîya wê were dîtin û kifşkirin. Wê, di serî de wê, weke aliyekê din ê giring wê mirov dikarê wê li vir wê li ser wê rewşê re wê kifşbikê. Mîtannî wê demên wê weke demna hemdem ên piştî wan demên civakî ên bi hazaran salan re bê. Wê li ser çanda civakî re wê pêşkeve û wê pêşketinên wê dem bi dem wê xwe bidina dîyarkirin û rûbidin. Li ser wê re wê pêvajoyên xwe afirandinê ên bi wêjeyî bin û ankû bi hûnerî bin wê bibin. Wê, rûbidin û wê pêşkevin. Pêşketina hûnerê a kurd xate wê, di wê rengê de wê, xwediyê demdirêjîyekê bê. Lê wê li ser wê demdirêjîyê re wê xwediyê pêvajoyên dem bi dem ku ew bi teybetî bi serê xwe werina fahmkirin jî bin. Pêvajoyên wê hem yek bi serê xwe werina fahmkirin û hem jî di ast û dîmenê duyemin de li dûv hevdû di xelegekê de bi hevdû re werina fahmkirin.

Pêşketina hûnerê li kurdistanê wê bi wê rengê wê pêvajoyên wê û demên wê dirêj bin. Her wusa wê gelek minaq û berhemên wê yên ku em bi wê re kifşbikin û wan werênina li ser ziman wê hebin. Di wê rengê û awayê de wê, dema ku mirov bi hûnera qawartina keviran ku mirov fahmkirina mijarê bidomênê wê, mirov di wê warê de jî wê, rastî gelek berhem û mînaqan wê werê. Di aslê xwe de wê hem berhemên ji kevir ên bi rengên weke hêkelan û yên weke naqşkirina hêt û serdorên kirman û malan û hwd wê, di wê warê de wê, karibin dîmen û têgihiştineka tekûz di çerçoveya xwe de wê bidina me. Hûnera naqşkirina bi wê rengê a hêt û serdorên wê, di aslê xwe de wê, ji aliyekê ve wê, bi hişmendiyek din mirov wê karibê wê weke têgîneka hûnerî a awadanî û ankû 'mîmarî' wê werênê li ser ziman. Di wê rengê de wê hinek motifên wê yên teybet wê hebin ku mirov karibê wan kifşbikê bê. Her wusa di demên mîtannîyan de wê, bêgûman wê di wê warê de wê, weke ku mirov kifş dikê wê, pîr zêde pêşketî bê. Wê xwediyê pêşketineka mazin bê. Di wê çerçoveyê de wê mirov karibê gelek berhemên bi wê rengê ji demên wan kifşbikê. Piştî wan deman wê, demên hatina îslamê de jî wê, bandûra wê çanda awadanîyê û naqşkirinê wê weke ku mirov di demên abasiyên û hwd de dibînê wê pîr zêde wê xwe bide dîyarkirin.

Hûnera kurd wê, dem bi dem wê pêvajoyên wê di wê rengê û awayê de wê xwe bidina dîyarkirin. Wê berhemên wê ku mirov wan bi dîmen dikê wê, di çerçoveya xêzkirina wêneyî û têgîna wê de wê, karibin weke berhemên bêhempa xwe li ber nerîna mirov bidina dîyarkirin. Mejuya li piştî her xêz û çêkirinê wê, bi wê re wê ew wê hê zêdetirî bi qadrtir û qiymettir bikê. Di wê warê de wê bi awayekê şenber û sîmsîmset pêwîstîya hûnera kurd dem bi dem xwe kifşkirina wê û gihandina têgihiştinê wê hebê. Di wê warê de her demên wê di warê têgîna hûnerê, çandî û wêjeyê û gelek aliyên din jî de wê, hewceyî lêkolînên kûr bi nirx wê hebê bo fahmkirinê û **derxistina li têgihiştinê**. Di çerçoveya demek hemdem û têgîna wê de wê ev pêşketinên wê xatê wê hê wê bi awayekê şenber û li berçav wê karibin rê şanî pêşketina mirov di demên şariştaniyên roja me de bidin. Her wusa wê jî wê, weke aliyekê din wê mirov dikarê wê binxatbikê û wê werênê li ser ziman.

Hemdemî û hûner

Di destpêka serdemên hemdem de wê şoreşên ku wê bibin weke şoreşa firansa û hwd wê, ji aliyekê ve wê bi hûnerê re wê werina li ser ziman. Wê aliyekê hûnerî ê ku ew bi xwe re pêşdixin wê bi wê re wê pêşketina

xwe ya mayinda di nava rûpelên dîrokê de wê bidina dîyarkirin li berçav. Di wê rewşê de wê, hûner wê, di aslê xwe de wê weke rûpeyekê pêşketî her rewşên şoreşî ên ku ew rûdidin bin. Di wê rewşê de wê, ber çi wê ev wusa bê? Ber ku wê dema ku wê rewşek şoreşî wê bibê wê jîyanek nû wê avabikê. Wê dema ku wê jîyanê wê avabikê jî wê pêwîstî bi perspektîf û fahmkirina wê re wê bikê. Hûner wê weke têgîneka şoreşî wê rewşên ku ew di cih de pêşdixê wan di cih de dikarê baş bixwênê û bide dîyarkirin li berçav. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê giring êw mirov dikarê wê, di serî de wê, werênê li ser ziman.

Şoreşa firansa wê navdarî û pêşketina wê deyndarê pêşketina hûnerê a ku wê bi xwe re hinekî jî wê pêşxistiya bê. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov werênê li ser ziman ku wê hûner wê, di demên wusa wê zêdetirî wê weke têgînek û hêzek afrîner bê.

Di serdemên piştî jî wê, di çerçoveya jîyane hemdem de wê hûner wê bi pêşketina jîyanê û ankû pêşxistina jîyanê re wê xwe bi rêxistin û sazûman bikê. Di wê rewşê de wê jîyane xwe wê, pêbixê. Di wê rengê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê şoreşa kurdistanê wê, van aliyan wê di nava xwe de wê bijî, wê bixwênê û wê bi wê re wê bikê ku wan bi civakî derxê li têgihîştinê.

Di serdemên hemdem de kirina şoreşekê wê di serî de wê, di mejî de wê bi aqil bê. Wê, hûner û çand wê aliyekê wê yê ku nebê nabê wê xwe bide dîyarkirin. Di serdemên hemdem wê hûner wê bi têgînên xwe yê weke estetîsmê ên **nûjen** û hwd re wê bi demê re wê bi pêşbixê, rêxistin bikê û rengê xwe wê bide li jîyanê. Hemdemî wê çendî ku wê weke demekê wê pêşkeve wê, di xwe de wê nûjenîyê bi hûnerê re wê bijî. Hûner wê rûyê hemdemîyê ê nûjen jî wê ji aliyekê ve wê, biafirênê. Di aslê xwe de wê, dema ku mirov wê bahse nûjenîyê wê bikê wê mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê, werênê li ser ziman ku wê, ya nû, demkî û pêşketî wê were qastkirin. Lê ji aliyekê din ve jî wê, bi têgîneka weke ya ku mirov wê, bi aqilê dîzaynkirina hemdem ku wê fahmbikê re jî wê, were dîtîn. Di nava jîyanê de wê, dîzayn, estetîsm û hwd wê, hinek têgînên hemdemîyê ên ku wê bi feîsefîkî wê, bi wan li wan were hizirkirin û wê li ser wan re wê rayixistinên di jîyanê de wê, werina pêşxistin. Di wê warê de levkirin û bi wê levkirinê re derxistina li holê xweşikatiyekê wê, weke têgîneka hûnerî jî bê. Weke aqilekê hûnerî jî wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Hûner wê, di afrînerîya xwe de wê, hertimî wê berê wê li ya pêş bê û wê bikê û bixwezê ku ew hertimî bigihijê ya herî baştir. Di wê rewşê de jî wê, hûner wê, di rewşên wê yê

levkirinê de ku wê bi hiş têgînekê re wê werina pêşxistin û wê di encamê de wê darêjkek wê were derxistin li holê wê, bi wê re wê, weke çerçoveyekê ku mirov dikarê wê, werênê li ser ziman bê. Di rewşa afrînerîya hûnerê de wê, reng û mekan û kifşkirina wê bi hevdû re wê, weke aliyekê wê bê. Di zarokan de jî wê, dema ku mirov wê bikê xwezê jêhatîya destî pêde bide pêşxistin mirov wê, tiştan şanîbide û wê bixwezê ku weke wan hizir û tefkir bikê. Piştî jî ku wê hin bi hin wê bikê ku wan xêzbikê. Her tişt wê, bi rewşên xwe yê heyî re wê di nava jîyane xwazeyê de wê hebin. Gava ku wê bihizirê li tiştê wê, li wê bihizirê ku ew di hundirê mekanekê de ya. Li deverê û bi awa û rengê ya. Wê di wê rewşê de wê, hin bi hin wê dema ku wê wan tiştên xwe wê çêbikê û ankû wê xîzbikê wê van aliyan weke xoslet wê di xîzkirina xwe de wê bikê ku wê, bide danîşandin. Di rewşa çêkirina wêneyekê de wê, di wê rewşê de wê, hin bi hin wê mejiyê mirov wê li tiştan wê bi gelek xosletên wê re wê bihizirê. Di wê rewşê de wê, weke aliyekê afrînerî ku mejiyê mirov fêrî girtina xoslatan bû û pê de wê, piştî wê bi hizirkirina li ser xosletan re wê û bi levhanîna xosletan wê darêjkên nû wê, bikê ku ew ji xwe wan derxê li holê.

Minaq wê dema ku wê bi têgîneka hûnerî wê tiştê wê çêbikê wê, tiştên ku ew dibîne wê, çêbikê. Wê maddeyên ku ew dibîne bi çav wê bikê ku ji wan xosletan bigirê û nêzî wan weke wan tiştîna çêbikê. Zarok pêşî wê minaq wê mejiyê xwe bi wê biwastênê ku ew tiştê wê weke ya ku ew dibîne çêbikê. Wê di wê rewşê de wê bikê ku ew rengan bi naqênê û çêbikê. Piştî wê hin bi hin ku ew li wê serwer bû wê, tiştan wê di mejiyê xwe de wê bihizirê wê ji wan wê çêbikê. Di wê warê de wê, hûner wê, weke têgîneka ku mirov wê, di wê rengê de wê, bi darêjkîya wê re wê bi têgîneka afrîner wê hilde li dest û wê werênê li ser ziman. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman û mekan wê di wûcanekê de wê dema ku wê were levkirin û dîzaynkirina nava wan were çêkirin de wê bikê ku bigihijê ya **baştirin**.

Bi demê re wê pêşketinên weke di jîyane aborî û civakî de ku wê bibin wê ew jî wê, weke aliyna fektorî ên gûharîner bin. Di wê rewşê de wê piştî şoreşa endûstrîyalîzmê wê piştî wê demek nû wê hin bi hin wê pêşkeve. Heta wê demê jî wê, ji demên ronansê wê, têgîna hemdem wê weke têgînek hûnerî û çandî wê di nava jîyanê de wê were girtin û fahmkirin. Di wê rewşê de wê piştî wê hin bi hin wê rewşên jîyanê wê bigûharîn û wê aqil wê pêşkeve. Piştî ku hûner baş pêşket û xwe dît û

naskir û pêde wê, têngîna hemdemiyê wê were hin bi hin wê weke têngînekê hizrî wê li wê hizirkirin. Hemdemî çî û neçiya wê êdî wê ew were lêpîrsîn. Di wê rewşê de wê, bi demê re wê di nava têngîna hûnerê de jî wê, herîkînên nû wê bi aqilî wê derkevin. Wê weke fahmkirinên nû ên ji hevdu cûda ên di derbarê têngînen weke hemdemiyê û ankû nûjenî û hwd ev çina û mirov wan çawa fahmbikê wê bikin ku ev herîkîn ji aliyê we ve fahmkirinê di derbarê wan de bi xwe re pêşbixin. Lê di asta dawî de wê, di aslê xwe de wê ew herîkîn jî wê, encama wê pêşketina bi demê re ku ew bûna jî bin.

Hemdemî weke têngînekê ku ew hat bi têngihîştinkirin û fahmkirin wê bi wê re wê êdî hûnera wê hemdemiyê wê, çawa bê wê li wê were hizirkirin. Di wê nûqtê û pê de wê mantiq wê bikeve dewrê de. Mantiq wê weke aliyekê temenî ku ew têkiliya nava hûnerê û hemdemiyê di nûjeniya wê de didênê jî wê, xwe bide dîyarkirin. Di nava hûnerê de herîkîn weke aqilperêzîyê û ankû **'rasyonalismê'** ku wê pêşkevin wê ev aliyên ku ew pêşdikevin wê di temenê wan de bê. Di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, rasyonalism wê, weke têngîneka hûnerî a ku wê di temenê xwe de wê mantiqê wê esas bigirê bê. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê piştî ku wê hûner wê herîkînên weke rasyonalismê wê bi wê re wê pêşkevin û pê de wê, bi demê re wê, herîkînên nûjen ên vajî wê û ankû di dewama wê de ku bi rengekê dihizirin wê pêşkevin û wê derkevina li holê. Di wê rengê de wê hûner wê weke ekolekê jîyanî wê ji wê demê û pê de wê bi gelek aliyên wê wê re wê pêşkeve di nava jîyane hemdem de. Hûnera dema hemdem wê ji wê aliyê ve wê, weke aliyekê giring ê ku mirov wê di serî de wê, bi aqil û pirralî wê werênê werênê li ser ziman bê.

Di serdemên weke sedsale 19'an û 20an de wê zêdetirî wê, bi çandî û hûnerî wê hemdemî wê derkeve li pêş. Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê, bi pêşketinên ku wê bibin û wê bi sazûmanî û civakî wê rûnihin li ser temenê xwe re wê, hemdemî wê, bê navê civakek hemdem ku ew bi demê re pêşketîya. Lê hemdemî pêvajoyek pêşketinê ya û wê heta ku pêşketina mirov bi civakî di jîyanê de hebê wê, ew jî wê, xwe bide domandin. Di wê rewşê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Hemdemî wê, ji sedsale 20an û pê de wê, zêdetirî wê, weke çerçoveyek civakî a bi sazûmanî û bi ast wê derkeve li pêş. Wê di wê demê de wê, restên hemdemiyê wê hin bi hin wê bi çandê, hûnerê, wêjeyê û hwd re wê, were kifşkirin û hanîn li ser

ziman. Dema ku wê ev bibê wê bi demê re wê, hemdemî wê, çi bê û ankû çi ya wê bê lêpîrsîn kirin. Di wê rewşê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, ev bi zêdeyî wê, xwe bide dîyarkirin. Têgînên weke sûrrealism û hwd wê weke têgîna ku wê raparîna dilê mirov li hemberî çerçoveya sehêtî a demên hemdem ku wê werê û pêşkeve bê. Di aslê xwe de wê, dema ku wê hemdemî wê, weke rastiyeke jîyanî wê pêşkeve wê, êdî wê, ev wê, bi zêdeyî wê, were lêpîrsîn. Lê hemdemî wê, tenê wê weke tegînek serdest û navê demê wê xwe bide dîyarkirin. Wê ji gelek aliyan ve wê, bi wê rengê wê ew wê were pêşwazî kirin.

Di pêşketina demên hemdem û bûhûrîna li wan de wê hûner wê pîrr zêde wê weyneke giring a temenî wê bileyizê. Di wê rengê û awayê de wê di serî de wê, weke aliyekê giring wê li vir mirov dikarê wê kifşbikê. Qarakter û xosletê dema hemdemiyê wê mirov dikarê di destpêka wê de li wê bigerihê û wê kifşbikê. Wê, di destpêkê de wê weke têgînek çandî û hûnerî wê pêşketî û serdest bibê. Lê bi demê re wê, weke sazûmanek civakî wê rengê ava bi feîsefîkî wê bistênê. Wê hin bi hin wê rengekê wê yê civakî wê biafirê. Mirovê hemdem ew çawa ya û mirov divê ku wî çawa fahm bikê û kîjan qistas, rest û ristan wî fahmbikê wê, ew were dîyarkirin. Wê mirovê hemdem wê weke mirovekê bi zane, xwenda, ji hewirdora xwe fahm dikê, li civakê û hebûna wê heyîdar û baldar bê, di warê çand û hûnerê de wê, xwe têznanî û fahmkiribê. Wê hertimî wê, xwe bi hûnerê bide jîyandin û hwd re wê, were û xwe bide dîyarkirin. Lê di dewama wê de mirov dikarê wê, weke aliyekê din wê di serî de wê, werênê li ser ziman ku wê, zanîn wê, serwerîyê wê bi xwe re wê bînenê. Di çerçoveya wê bi zanebûnê de ku wê mirov wê xwe bigihêjênê wê astê û rewşê wê êdî wê hemdemî wê bê navê 'rewşek serwer' a li jîyanê bi sazûmanîya civakî. Di wê rewşê de wê, di nava civakê de wê, di wê demê de wê, hemdemî wê, li ser van restên pêşketinê re wê were fahmkirin.

Hûner wê, di wê demê de wê, ji her demê wê zêdetirî wê pêşkeve. Pêşengehên wêneyan wê weke rewşna rûtîn ên jîyanê ku wê pêşkevin bin. Wê, çekirîna nîgar û ankû wêneyan bi naqşî wê, zêdetirî wê, pêşkeve. Ev rewş wê, tiştekê din wê bi xwe re wê bide pêşxistin. Ew jî wê, pêşketina çerçoveya sînorê mirov, xiyalkirin û fahmkirîna wî bê.

Hûner wê di wê demê de wê, weke çerçoveyek pêşketina dema hemdem wê xwe bide dîyarkirin. Hêza hûnerê wê, di demên hemdem wê hemû desthilatdar wê kifşbikin. Wê ew jî wê, di wê warê de wê, çawa wê weke komek serdest wê bikina destê xwê û wê bi wê civakê wê, ji wan aliyên wê ve wê bikina bin sehêta xwe de wê, bo wê dest biavêjîan

hûnerê. Di wê warê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê, werênê li ser ziman ku wê ji wê demê û pê de wê hûner wê bikeve destê serdestîyê de weke hêzeka ku ew serdest dikê. Têkiliya serdestîyê û hûnerê wê, di wê warê de wê, bi hevdû re wê werê danîn. Ev jî wê, weke aliyekê demên hemdem bê ku wê werê pêşxistin bê.

Demên hemdem wê dema ku mirov wê werênê li ser ziman wê mirov karibê wê ji gelek aliyan ve wê bi wê rengê wê, werênê li ser ziman. Di aslê xwe de wê hemdemî wê, weke têgînekê wê, ji nava demekê û rengê pêşketina wê zêdetirî wê bi wê re wê, pêşkeve. Demên hemdem wê xosletekê wê jî wê pêşketina jîyane bi hevdû re a bajarvanî û hwd bê. Hûner hinekî jî wê pêşketina wê, bi bajarvaniyê re wê zêdetirî wê xwe bide diyarkirin. Wê weke aliyekê pêşketina wê û pêşxistina wê jî bê. Çand û hûnera bajarvaniyê wê, pêşketina wê, di demên hemdem de wê serdest bê. Wê bi demê re wê bipêşketina wê re wê, pêşketinên çandî û hûnerî ên keviyan weke ya gûnd û herêmên bej wê, **bikişênê li nava xwe**. Ev jî wê, wê weke aliyekê wê bi wê re wê, were li ser ziman û fahmkirin bê.

Hûner wê, bi demê re wê di demên hemdem wê bê weke amûrekê bidestxistinê a hêzê jî. Di wê rewşê de wê, di demek weke dema hemdem de wê, rêveber û ankû desthilatdar wê, di nava hewldana pêşxistina hûnerê û hwd yekalî. Wê, çî wê di wê de wê bê hanîn li ser ziman wê bê dayîn nîşandin wê, bikevina nava hewldana wê de. Di wê rewşê de wê, hûner û çand wê ber ku wê bandûra wê bi dîtbar û hwd wê zêde bibê di demên hemdem wê di wê rewşê de wê, li ser wê bisekin in û wê hemû hêza wê bidina wê ku wê çî û çawa wê di wê de wê were li ser ziman wê li ser wê bisekin in. Di wê rewşê de wê, ya ne li gorî hizrên wan û nerîna wan bê wê, ew wê red bikin û wê hertimî pêşlêbigirin ku ew were li ser ziman. Di wê rewşê de wê, di demên hemdem de wê hûnera yekalî ku wê, weke hûnera desthilatdarîyê wê bê pêşxistin wê, weke şerê wê û navaroka wê bi civakê û pêşketina wê re wê hertimî wê di demên hemdem de wê bê kirin.

Di wê warê de wê, ne belesebeb bê ku wê hûnera demên hemdem wê bexistin berlêpirsînan û wê, di wê rewşê de wê, li dijî wê, bahsa pêşxistina rêyên artarnatif wê were kirin. Di wê rewşê de wê, di demên hemdem de wê, hûner û çand ku wê, wê di wê rengê de wê were bikarhanîn wê, bê rêya bişavtinê û bindestkirinê weke bi metingerî û hwd. Metîngerîya bi çandî û hûnerî wê, bi demê re wê bi serdestîya wê re wê pêşkeve. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê giring

wê, di serî de wê, werênê li ser ziman ku wê hûner û çand wê, di rewşa pêşxistinê de wê, bê xistin rolên xirab de jî. Di wê rewşê de wê demê mirov dikarê bêjê ku wê hûner û çand wê li rex desthilatdarîyê bê? Bêgûman wê mirov nikaribê wê gotinê bi tememî bêjê. Lê wê jî mirov dikarê wê bêjê ku wê, şerê desthilatdarîyê ê li ser navaroka hûnerê û çandê wê hertimî wê, hebê. Ev jî wê, weke aliyekê din ê ku mirov wê dikarê di demên hemdem bi teybetî balê bikişênê li ser wê û wê werênê li ser ziman.

Hûner wê, di roja me de wê, weke lingekê afrînerîya civakê jî bê. Wê, di serî de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Xwe bi zanekirin û pêşxistin û bi wê re xwe gihandina nerîneka hûnera civakî a mejuyî wê, di aslê xwe de wê, weke aliyên ku wê, mirov karibê wê li vir bi kirpênê û wê werênê li ser ziman bê. Di dewama wê de wê, weke aliyekê din ê giring jî wê, di serî de mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê çand û hûner serdestîyê wê, çendî ku wê di dîmenêyê civakî de jî bê lê wê, di aslê xwe de wê, ji ber ku wê bi nerînek ji jor ve wê were pêşxistin wê di wê rewşê de wê mirov nikaribê wê bi tememî wê werênê li ser ziman.

Di roja me de wê, dema ku wê bahsa civakê, meju û pêşketina wê ya bi civaknasî û hwd wê werê kirin wê pîr zêde wê, şîroveyên bi rêveberîyê re wê kirin. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, dîmenê rast ê civakî wê, weke ku wê di bin wê rengê şîroveya demî a ku ew bi wan nava dihê kirin de jî wê, weke ku wê werê windakirin û ankû xawrkin.

Hûner û çand wê hertimî wê ji nava xwe ve wê xwediyê têgîneka şoreşgarane bê. Ber vê yekê wê, hertimî wê, ew wê, weke aliyekê aktiv bê. Ew aktivîya hûner û çandê wê di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê wê hertimî wê ji wê were bahskirin. Ya ku wê hertimî wê hûnerê wê cazîp bikê di nerînê de ku mirov hertimî hey û bala xwe bide ser wê jî wê, ev aliyê wê bê. Di wê rewşê de wê, ev aliyên wê yên afrîner wê, di çerçoveyek xwemalî de wê hertimî wê xwe bidina dîyarkirin. Wê, di serî de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê hûner wê, rastîyeka hişmendî bê. Hûner ew xosletê wê yê lêpîrsînê heya. Wê, di serî de wê mirov dikarê wê, di serî de wê, werênê li ser ziman. Ji vê aliyê ve wê, weke têgînek hizrî a felsefikî jî wê, dîmenekê wê karibê raxê li berçav.

Hûnera kurd wê, weke hûnereka civakî û xwezayî wê hertimî wê rengê wê li pêş bê. Di aslê xwe de wê ya ku wê, di demên wê yên kevn û ya demên hemdem jî ku wê bê mijare gotinê û temenê pêşketina civakê di demên hemdem jî wê, di rastîyê de wê ev aliyên wê bin. Di destpêka

tekoşîna maf û azadiya kurd de wê, bi zêdeyî wê, hûner û çanda kurd wê, di xwe de wê, ronakbîrîyekê wê bi giştîya civakê re wê pêşbixê di demên hemdem de. Wê li ser wê re wê pêşkeve. Wê, bi wê re wê, civakê wê di demê de wê derxê li astekê de. Î ro em dikarin bahsa ronakbîrîyek hûnerî, çandî û wêjeyî jî li kurdistanê bikin. Lê di aslê xwe de wê, pêşxistina wê ya li gorî demê a gav bi gav wê, di wê warê de wê, hê jî wê kêmesîyên wê hebin. Di wê warê de wê, hûner, çand û wêja wê, temenê fahmkirina civakê jî wê, di demê de wê baş biafirênê. Wê, di wê rengê de wê pêjnên hûnerî û wêjeyî wê, pirr zêde wê bi motîfên xwe re wê li kurdistanê wê xort bin.

Di aslê xwe de wê ber ku wê motîfên hûnerî ên civakê wê li ser temenê wê yê mejuyî re wê xort bin wê, bi zêdeyî wê derkevina li pêş. Di xêva mirov bi giştî a civakê de wê, bi awayekê vekirî wê, hertimî wê, xwe bi rengê xwe wê bide dîyarkirin li berçav. Keseyetên ku ew wêjeya kurd wê, temenê wê yê hemdem wê biavêjin ên weke êlî herîrî, seydayê cizirî û Feqiyê teyran wê, hebûna wan weke kirde û dîyardeyet çandî û hûnerî jî wê, xwe bide dîyarkirin. Di wê rengê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê werênê li ser ziman ku wê ew hebûn û têgihîştina wan wê, temenê pêşketina hûnera kurd jî wê bi têngî wê biafirênê.

Dema ku em bahsa hûnerê li kurdistanê bikin wê hinek xosletên civakî wê ji nava civakê wê bi wê re wê xwe bidina dîyarkirin. Minaq wê, weke kar û xabatên rojane û destî wê, rewşên hûnerî wê xwe weke xamlekê bi ser jîyane wan de wê bide berdan. Di wê rewşê de wê, weke aliyekê giring wê, di serî de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Motîfên hûnera kurd ên demên hemdem wê xwe li ser temenê wê yê civakê ê berê re wê, bide pêşxistin. Di wê rewşê de wê, ev wê jî aliyekê ve wê bê bîrkirinekê di derbarê dîroka wê ya berê de jî. Bi wê re wê, pêşketina wê xwe bi demê re wê, bide dîyarkirin. Di nava motîfên hûnera kurd de wê, motîfên weke şahmaran, mirovê di nava cilûbergê gelîrî de wê zêdetirî wê derkeve li pêş. Wê wekî din wê motîfê 'jina bi çarîk' û ankû 'jina bi xiftan' wê, weke aliyekê giring wê, zêdetirî wê derkeve li pêş. Çarîk wê, weke desmalaka sipî a jinên navserî xwe ku wê biavêjina li serê xwe bê. Lê ev rewşê wê bi zêdeyî wê, piştî bajarvanî ku ew li kurdistanê pêşket û pêde wê, xwe bi awayekê wê bide dîyarkirin. Her çendî ku wê, motîfa jina bi çarîk wê zêdetirî wê li keviyan û ankû li gûndan wê bijî lê wê, di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê, bîrênê li ser ziman. Wekî din jî wê, hûnera kurd wê, weke van rewşan wê, gelek

rewşên din wê motifên wê bin ku ew mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Ji aliyekê din ve jî wê, mirov dikê wê jî werênê li ser ziman ku wê, hûner wê, di rewşeka xwe dewrûdayimkirinê de wê, hertimî wê pêşketinên ku ew rûdidin wê bi têgîna objeyî wê, li wan bihizirê û wê wam bi dîmen bikê. Wê dîmenê wan bigirê û ankû wê, bi wênebikê û wê, werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, rewşên ku wê, darêjka wan wê, derxê wê, weke rewşên ku jîyankirî û wan digirê bê.

Di serdemên hemdem de hûnera kurd li kurdistanê û pêşketina wê

Di aslê xwe de wê dewama wê de mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê li kurdistanê wê, di demên hemdem de wê bi zêdeyî wê, pêşketinek wê piştî salên 1980 û pê de wê bibê. Ev dem jî wê, taqabûlî demên pêşketina tekoşîna maf û azadiya kurd wê bikin bin. Di dewama wê de wê, di wê rewşê de wê, dema ku wê, gotina 'tekoşîna maf û azadîyê a civakî' ku wê were li ser wê sekin in ku mirov, di farqê de bê û ne di farqê de bê wê, hinekî jî bê wê li ser rastiya civakê wê bidest hizirkirinê wê bikê. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê, di serî de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Li kurdistanê wê demê ku mirov ji kûve binerê wê, were dîtin ku wê heta roja me wê, şoreşek çandî wê li kurdistanê wê bi civake kurd re wê bibin. Piştî salên 1990î û pê de hemû hêrîşên ku wê li civakê wê werina kirin û wê gûndên wan bi hezaran wê werina şawatiandin û hwd wê, hemû bi armanca pêşlêgirtina wê pêşketina wan yya civakî a di wê çerçoveyê de bê. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê bi milyonan ku wê ji cih û warên wan wê werina kirin û pênaberkirin wê, bo ku ew rewşa civakî bi wê pêşketina wan re ew were tûnakirin bê. Di wê rewşê de wê, bi teybetî teşwîkkirina çûyina kurdan hertimî li rojavayê tirkiya wê, çawa wê bi wê rewşa bişavtinê wê weke amûreka ji holê rakirina wê hişmendiyê ku wê bikarbênin wê, bi wê armançê bê. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê, li vir mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Ji aliyekê din ve jî wê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê kurd wê, dema ku wê deverên ku wê bi zorê wê werina pênaberkirin li wan jî wê, deverên ku wê çinê de wê bi xwe re wê hinek hişmendî ji axa xwe wê bi xwe re wê bibin. Ber vê yekê bê ku wê deverên ku wê çinê de wê li wan deveran wê xwe nêzî hevdû wê bigirin û wê li deveran wê kom bi kom wê xwe li cem hevdû wê bigirin Ew hişmendî bi wan re çêbûbû

ku ew bi hevdû re xort bin û ew dikarin bi wê rengê ew xwe biparêzên. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê, werênê li ser ziman.

Li devera ku ew li wê na wê, di mejiyê wan de wê bi çandî û hûnerî wê dîmenek wê hertimî wê hebê ku ew bi wê xwe tefkîr dikin û li xwe dihizirin. Wê cilûbergên xwe yên civakî û gelîrî wê, zêdetirî wê, bi rengê wê re wê bibîn. Lê bi wê re jî wê, li deverên ku ew diçinê de wê bi reşwên bişavtinê re wê, di nava jîyane xwe de wê hertimî wê di nava tekoşinekê de bin. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê, werênê li ser ziman.

Jîyane civake kurd wê, di aslê xwe de wê, dema ku wê kurd wê bi wê rengê wê bijîn wê zêdetirî wê dîmenekê wê di mejiyê wan de wê şaq bidê. Wê weke ku wê werina li xwe wê li wan wê werê. Wê di wê rewşê de wê, êdî wê li metropolan wê zêdetirî wê, bikevina nava tekoşîna maf û azadiyê de. Wê, bi wê rengê wê, xwe bi rengên xwe re wê bidina nîşandin. Wê, bi cilûberg û rengên xwe re wê herina pîrozbahiyên xwe yên newrozan. Di wê rewşê de wê, qadên pîrozbahiyên ên newrozê wê tişî bikin. Di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê, weke têgînekê wê newroz wê bi serê xwe wê, rewşek çandî û hûnerî a civakî a bi mejuyî a kurdistanî bê. Wê, di serî de wê, werênê li ser ziman. Rejimên herêmê ên weke rejima tirk û hwd wê, hertimî wê çawa wê, di mejiyê wan de wê dîmendiyê wê çêbikin û wê, têkiliya wan ya bi civak û mejuya wan re wê zayif bikin wê hertimî wê bikevina nava hewldana wê de. Ber vê yekê wê, pêvajoyên hêrşan bi fizîkî û rengên din ên çandî û hwd wê li ser serê wan wê pêşbixin. Di wê rengê de wê, qadaxaya ku wê bi şitt danîna li ser zimanê kurdî ku kurd bi wê newê axifin wê, temenê sedema wê yek ji wan wê ev rastî bê.

Dîmenên hûnera kurd wê, weke dîmenna xort wê hertimî wê karibin kurdan weke ji xewna wan ya bi hezaran salan rabikin. Wê, di wê rewşê de wê, motif û dîmenê wan ên hûnerî ku ew di nava jîyane rojane de rastî wê dihên wê, di mejiyê wan de wê bê temenê hişmendiyên di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê, di serî de wê mirov dikarê weke aliyekê giring wê, bînenê li ser ziman ku wê hûnera kurd wê, pêjn û motifên wê, di kifşkirina jîyane kurd de wê, bi zêdeyî wê, kifşkar bin. Di wê rewşê de wê, ber vê yekê wê, hewldana ji nava jîyane bi reng û têgîna wan re dîrkirina wan a ji berçav ku wê, rejimên herêmê wê di nava hewldana wê de bin wê, ber vê yekê bê. Di serî de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, hûnera kurd wê, heta roja me jî wê, bi

awayekê wê, wê pêşketina xwe wê bijî. Pêşxistina wê weke ku me got wê temenê wê li ser ya demên wê yên berê bê. Wê, dîmenên jîyane berê wê, weke nasnema wê, xwe di awa û rengê de wê bidina dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, rewşa pêşxistina hûnera kurd di demên hemdem de wê, çendî ku wê hinekî labitandin wê bi wê re wê hebê jî lê wê, ne weke ku mirov bixwezê jî bê. Di serî de wê, weke aliyekê giring mirov wê kifşbikê. Di aslê xwe de wê, dîtbarîya hûnerî a li kurdistanê ku ew heta roja me jî bi ardnîgarîya wê re wê hebê wê, zêdetirî bandûra wê hebê. Her wusa bi mejuya wê re hebûna cizira bota, nisêbîn, qamişlo, afrîn û hwd wê, weke rewşna çandî, wêjeyî û hûnerê jî bin. Wê ber vê yekê wê, bi teybet û bi îtînayekê wê ev nûqta wê esas û armanc werina girtin di hêrişên ku wê werina kirin de. Wê çawa wê, têgiha çandî, wêjeyî û hûnerî a bi mejuya van deveran ve di mejiyê kurdistaniyan de heya wê ji holê rabikin wê, di destpêkê de wê bi teybetî wê, bo wê armancê wê, ev herêm wê werina bijartin û wê li wan wê hêriş wê werina kirin. Rewşa hêrişên li rojava wê bi teybetî wê, bi şitt bi hêrişên li ser herêmên weke afrînê û hwd re wê bidomê. Her wusa herêmên weke cizirabota, nisêbîn û hwd wê, kaviil bikin. Hebûna şûra amedê ku wê weke bermehiyeka çandî, wêjeyî û hûnerî a civake kurd a ji demên hûrî û mîtannîyan bê wê, ji ber wê mejuya wê ew pêvajoyên hêrişê wê li wê werina kirin. Her wusa weke şûra amedê **bermehiyên balqîsê** wê, ku ew di bin ava bendavan de wê bi wê armancê wê werina hiştin wê, bi heman sedemê bê. Herêmên dersimê ku ew bi teybetî li wan bendav dihê çêkirin wê, ev aliyên mejuyî ê çandî û hûnerî wê bi mejuya civakê re wê hebê. Di wê rewşê de wê, bi pêvajoyên hêriş û şer wê çawa wê çerçoveya çand, hûner û wêjeyî wê ji holê rabikin wê, di serî de wê, bi wê rengê wê ew wê bê domandin.

Li vir di dewama wan rewşên ku me hanîna li ser ziman de wê, pirsê êdî mirov dikarê bipirsê. Ber çî di wê demê de bi teybetî ev hêriş bi awayekê li çand û hûnera kurd dihên kirin? Aliyekê wê yê pîrr zêde giring wê ew bê ku wê çawa wê bi pêvajoyên hêrişê wê ew werina tûna kirin. Ji aliyê din ve jî hertimî domandina wan pêvajoyên hêrişê û deronîya wê jî wê bi wê armancê bê ku wê çawa wê pêşîya xwe afirandin û tefsîrkirina wê ya di demên hemdem de bê. Pêşîya wê ya xwe hanîna li ser ziman di demên hemdem de ew, li gorî xwe bi wê digirin. Ber vê yekê ew hêriş dikin. Ji aliyekê din ve jî ew dihizirin ku wan sazûmana civakê a aborî bi tememî kiriya dest û wê nikaribê xwe biafirênê bê.

Di roja me de ku em ketina sadsale 21ê de wê li berçavê hemû cihanê wê bajarên kurd ên weke cizira bota, nisêbîn, sûr, afrîn û hwd wê bên rûxandin bi topbaran wê, di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê, bi wê armancê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Ber ku ev deverên ku ew hatina rûxandin wê weke dîyarde û pêjnna hûnerî û çandî ên hûnera civake kurd bin. Wê bi wê re wê, temen, têgihiştin, hîs, hêst û hîşekê xort wê hebê.

Li vir di aslê xwe de wê, tevî wan hemû rûxandinan jî wê, pêjne kurdî wê hertimî wê zîndî wê xwe li ser lingan bigirê. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, mirov dikarê wê, bi rewşa wê ya hûnerî re wê, dikarê wê, werênê li ser ziman.

Î ro ku mirov diçê malên kurdan wê, naqşên bi destî ku wê motîfên wan ên civakî wê bidina dîyarkirin wê, çêkirî wê hebin. Di wê rewşê de wê, kê m zêde wê, di nava jîyane xwe de wê, tevî hemû pêvajoyên hêrîşan ên li ser serê wan wê, bi rengekê hûnerî û çandî ê jîyane xwe re wê bijîn. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Heta roja me wê ji ber gelek sedemên bişavtinî ku ew bi awayekê xwebixwe jî bê û ankû bi zorê li ser serê were meşandin jî bê wê, bi zimanê civakê wê lêkolînên li ser hûnera kurd wê, kê m bin. Wê zêde newina kirin. Yên ku ew hatina kirin wê, ew jî wê, ne zêde bin. Ji aliyê din ve jî wê ne zêde vegotinbar bin. Wê mirov nikaribê weke nivîsna giştî ku ew hûnera kurd herêm bi herêm ji xwe re pêşketina wê bi mejuya wê dikê mijar bin. Ev jî wê, wê dide nîşandin wê weke gelek qadên din ev qad jî wê li bendî lêkolînên girabûha ên li ser hûnera kurd û pêşketina wê bê. Lêkolîn ku ew werina kirin wê ne tenê wê ew rewşên wê yê pêşketî ên dîrokî bi jîyane civakê a berê re wê raxê li berçav. Wê bi wê re wê temenê pêşketina wê ya di demên piştê ên pêşarojê de jî wê bide çêkirin. Di serdemên hemdem de wê, ev wê weke aliyekê pêşxistinê ê ku wê nebê nabê bê. Di serî de wê weke aliyekê giring wê divê ku mirov wê kifşbikê û wê werênê li ser ziman. Ber vê yekê wê, pêwistî bi gelek lêkolînên hûrûkûr ên li ser hûnera kurd wê hebê ku ew karibê li ser wê re xwe bide pêşxistin bi demên hemdem re.

Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê hûnera kurd wê, dema ku mirov li mejuya wê jî wê dinerê wê, gelek motîfên wê yê demên berê wê hebin. Lê hemû ji herêmê hatina derxistin û dîrkirin. Minaq wê bawergeha lipît îştar wê bê birin li muzaxaneyê berlinê a almanya. Weke vê gelek rewşên din ên ku

mirov dikarê li deverên din jî wan kifşbikê wê hebin. Di wê rewşê de wê, bi awayekê ji hevdû belavkirî a **motîfên hûnera kurdistanê** wê, were dîtin. Di aslê xwe de ku mirov bi aqilekê bi wê hizirê tenê wan dîmenên kirinên wê jî derxê û wan di wê çerçoveyê de werênê li holê û ser ziman wê karibê weyna xwe bileyizê. Di serî de wê, weke aliyekê giring wê li vir mirov dikarê wê bîne li ser ziman. Di vê rewşê de wê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, motîfên hûnera kurd wê, di wê rewşê de wan ji pişt derfeyên muzexaneyan derxê û bigihênê li nerîna gel. Wê, ev wê, weke aliyekê giring wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, pirranîya welatên ewropî û asyayî û rûsya jî di nav de wê, di muzexaneyên wan de wê, dema ku mirov bi wê rengê lê bînerê wê, rastî motîfên hûnera kurd ku wê hatibin birin û li wan bicihkirin wê werina dîtin. Li kurdistanê jî wê motîf û berhemên hûnerî ên li ser ardê ku ew hena wê, gelek ji wan wê weke rewşên sûr û heskîfê wê yan wê werina tûna kirin û yan jî wê, ji nava rastiya wê ya civakî û dîrokî wê dûr û vajî wê bê hanîn li ser ziman. Di wê rewşê de wê, bi wê rewşê re wê rejimên serdest ên ku kurdistan û civaka kurd di nava wan de hatîya qatkirin wê weke şerê tûna aîdîyet û nasnemeya wê ya civakî wê bi wê re wê bidin. Çand û hûner wê hinekî jî wê, rewşên civakê, keseyetîyê û pêşketina wan bi nasnema dikê. Di wê rewşê de wê, aliyekê çêkirina bendavan wê, di wê çerçoveyê de wê hebê ku mirov wê dikarê wê bi teybetî wê werênê li ser ziman bê. Ji aliyekê din ve jî wê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê hûner wê, di rewşa xwe de wê, weke çerçoveya hebûnî a bi wê bi motîfî û hwd heya wê, bi wê çerçoveyê re wê were dîtin. Di wê warê de wê dema ku mirov wê hûnerê wê bi afrînerîya wê re wê werênê li ser ziman wê bi aliyê wê yê çêkirinê re wê ji du aliyan ve wê dikarê wê werênê li ser ziman. Aliyê ku wê mirov wê li ser wê re serwaxtî di xwe de qizinckirîya û wê êdî wê diafirênê bê. Di wê rewşê de wê, ev wê, weke aliyekê ku wê, di wê de wê, bi pêşketina aqilê mirov re wê, temenê afrandinê wê hebê bê. Aliyê din jî wê, dema ku wê, di nava jîyanê de wê, tişt û ankû rewş wê ji mirov re wê bina payxam û ku mirov li ser wê re wê, di cih de wê tiştêk û rewşek wê were bîra mirov ku mirov wê çêbikê û ankû biafirênê. Wê, ew afrînerîya bi payxamî wê bi wê kêlîkê re wê bi sînor bê. Wê kêlîkê ku mirov ew kir wê, ew peyxam wê di encama wê de wê berhemek wê were derxistin li holê. Lê piştê wê, bi serborîyên nû ên di jîyanê de ku mirov piştê dijî wê heya mirov wê ji wê nûqteyê wê herê û ew rewş wê, bi derbasîya wê kêlîkê re wê ji mirov wê herê. Di serdemên hemdem de wê, ev jî wê, weke aliyna ku mirov wê, bi rewşên

çêkirin û ankû kirina hûnerê re ku wê li wê bihizirê bê. Aliyê dîn jî wê weke tişta ku ew ew bi hûnerî û hwd hat afirandin û çêkirin ku wê ew kopîkirinên wê werina çêkirin ku ew bi destî bê û ankû rewşên din ên teknîkî ên weke di roja me de bi makinayên kopîkirinê û hwd, bê. Ev wê weke zanaatekê jî wê, were bi navkirin û hanîn li ser ziman. Di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê, gelek caran wê nîqaş wê li ser wê rewşa kopîkirinê wê werina meşandin ku ew bi rastî kopîyeka û ankû berhemek xwemal a. Di wê rewşê de wê, têgînên weke essansîalismê wê, di wê baweriyê de bin ku wê her tişt wê, tenê xwemaliyek wê hebê û wê aynî weke wê çêkirin jî wê, zêde ne bi derfet bê. Di wê rengê û awayê de wê, ti tişt wê nikaribê wê weke ya xwemaliya xwe bê. Ya xwemal wê hertimî wê weke minaqek tekanê bê. Wê weke wê nebin. Wê ew yek bê. Di wê rengê û awayê de wê, ew wê, were hanîn li ser ziman.

Li kurdistanê wê, di gelek rewşan de wê dema ku mirov li nava civakê dinerê wê, rewşên weke yên çêkeriyên bi destî wê, pirr zêde wê, werina çêkirin. Di nava jîyanê de wê hostayên karên dest ku ew tiştan bi dest bo bikarhanîna di jîyanê de ku wê çêbikin wê, hebin. Wê her tişta ku wan çêkir wê weke berhemek hilberîner a destî bê. Di wê rengê de wê, ew wê, weke hûnermendê wê berhemê bin.

Têgîna hostatiyê û gotina hostatiyê wê, weke gotineka kurdî ku wê bi teybetî di nava kurdên êzdayî wê, bi zêdeyî wê were bikarhanîn. Wê bo hinek rewşên bi nîrx û pîroz wê di demên berê de bikarhanîyan. Hosta wê, ji aliyekê din ve jî ku em li ser gotina hûnerê re lê bihizirin wê weke hûnervanekê baş bê. Weke kesekê ku ew di karê xwe bi zane û afrîner bê. Wê, ew tişta ku ew çêbikê wê li wê xiyalbikê û wê bi wê re wê li gorî wê biafirênê. Li ser rengê û awayê wê yê fîzîkî û rengê wê re wê ew biikê ku wê levkirinê di nava wê de çêbikê ku ew bi xweşikatiyekê xitabî çavbikê.

Di wê warê de wê di demên hemdem de wê weke ku em kifş dikin wê mirov bi awayekê pirralî wê hostatiyekê wê bi xwe re wê pêşbixê. Di wê warê de wê çawa wê xwe bi awayekê pirralî wê bizanebikê wê li ser wê re wê, bi awayekê pirralî wê bikê temenê afirandinên ku ew çêbikê de jî.

Di wê warê de wê, hûnera kurd a nava civakê ku wê li ser tişt û amûrên ku ew di jîyanê de çêdikin û bikardihênin re wê, bi awayekê rûniştî wê xwe bide dîyarkirin û domandin. Di dewama wê de mirov dikarê wê jî wê, weke aliyekê giring wê werênê li ser ziman ku wê rewşên civakî wê, di wê rengê û awayê de wê, mirov dikarê werênê li ser ziman ku wê bi wê re wê, xwe bigihênina tiştên ku ew dihatina çêkirin. Minaq wê, di demên berê de wê kevçî û sênîk wê bi destan bihatan çêkirin û wê di wan

de wê xwarin bixwaran. Wê zerikên avê wê bi heman rengê wê bihetan çêkirin. Weke van wê her tişt wê, bi destî wê, bi hûnerîyekê wê biheta çêkirin. Ev wê weke aliyna mirovê ên hûnerî ku mirov di çerçoveya pêşketina têgîna hûnerî a bi hostatîyê re ku mirov wê werênê li ser ziman bin.

Di demên hemdem de jî wê ev aliyê bi hostatî wê, li kurdistanê wê xwe bide dîyarkirin. Minaq wê, di nava şert û mercên zor ên ku ew di bin şidetê dijî jî wê, bi wan xosletên xwe re wê bijî. Li kurdistanê wê ber qadaxaya li ser zimanê kurdî wê derfeta xwe perwerdekirinê û bi wê xwe gihandina pêşeyê wê nebê. Lê kesên bi hûnerên destî bi wê rengê wê pîrr zêde wê hebin. Wê di wê rewşê de wê, li ser wê re wê, xwe pêşbixin û wê bidina jîyandin. Wê wan xosletên xwe yê hostayî wê bi rêxistin bikin û wê bi wê jîyane xwe de bidina domandin. Wê bi wê re wê bikin ku ew dabara xwe bikin. Di wê rengê de wê, di aslê xwe de wê, mirovê kurdistanî wê bi hûnerîya destî wê pîrr zêde wê, pêşketî bê. Wê xwediyê aqilekê wê yê bi temen bê. Tevî hemû astengiyên rejimî ên li pêşiyê jî wê karibê li ser wan re xwe bi jîyane re bide pêşxistin bi xosletên xwe yê wê rengê re.

Hûner û afrînerî

Dema ku wê bahsa hûnerê û afrînerîya wê were kirin wê, di cih de wê, rewşên weke çêkirina wêneyên bi xîzkirin û bo wê peyxamgirtina ji tişt û rewşan wê were bîra mirov. Lê dema ku em bahsa gotina afrînerîyê bi hûnerê re wê bikin wê çerçoveya wê pîrr zêde wê berfireh bê. Wê, di serî de wê, weke aliyekê giring em dikarin wê werênina li ser ziman ku wê afrînerî wê xosletê mirov ê bi aqilê mirov re bê. Mirov wê çendî ku wê bihizirê wê tiştên ku ew çêbikê wê kifşbikê. Çendî ku ew tişt çêkirin jî wê li ser wan re wê xwe bigihênê aqilên nû. Ber ku ti tişt ku ew biaqilekê jî were çêkirin wê piştî wê çêkirina wê re wê bi gelek aqilan re wê derfet hebê ku mirov wê fahmbikê.

Dema ku em bahsa afrînerîyê bikin wê bêgûman wê dîroka wê pîrr zêde wê mirov karibê kevn li wê bihizirê û herê. Ji mirovê pêşî ê ku ew li ser lingan dimeşê û bidest bikarhanîna kevir, hastû, agir û hwd kir, wê di wê çerçoveyê de wê mirov karibê di wê çerçoveyê de wê, werênê li ser ziman. Di demên berê de wê, mirov wê tiştan wê bo xwe jîyankirin û parastinê wê pêşbixê. Wê, amûran wê bi wê armancê wê çêbikê. Di wê rengê de wê, dema ku mirov wê, bidest çêkirina amûran bi armanc bikê wê, hingî wê, mirov karibê bahsa afrînerîyeka bi zane bi wê re bikê. Berî

wê pêvajoyên weke bikarhanîna hastûyan wê, awayekê afrîner ê ji xwe re bê. Di wê rewşê de wê, mirov wê bi hîs û ajoyên xwe wê gavbiavêjê. Wê di wê rewşê de wê , gavên xwe wê biavêjê. Li kurdistanê wê, di wê warê de wê, heta roja me jî em nûha ji dema neolîtîkê peykelên piçûk û mazin ên ku ew hatina çêkirin cih bi cih mirov wan dibînê.

Ev rewşên ku mirov wan dibînê wê, di aslê xwe de wê, tiştêkê bi têtîgî wê bide me. Di wê warê de wê mirov wê, li vê herêmê wê, di temenekê pirr zû de wê bidest çêkirina tiştên ku ew bi wan bijî û xwe biparêzê wê bikê. Di wê rengê de wê, ev wê, weke aliyekê mirov ê afrînerî ku wê zûtirîn wê li vir wê pêşkeve bê.

Afrînerîya hûnerê wê ew bê ku mirov wê tiştêkê wê, di cih de wê ew were aqilê mirov wê çêbikê. Lê ji aliyekê din ve jî wê, bi xosletan wê, bi hanîna li cem hevdu û bi wê tiştên derxistin wê weke aliyekê esasî ê afrîner bê. Di demên berê de wê, minaq di demên gûtî, hûrî û mîtannîyan de wê, mirov wê rastî wê were ku wê key wê dema ku wê peykelên wan wê werina çêkirin wê, yan laşê wan weke yê şer wê û baskên eylo dênina li ser piştê wan wê çêbikin û yan jî wê, serê eylo dênina ser laş û wê bênina li holê. Ev rewşên afrîner wê, di aslê xwe de wê, weke rewşna afrîner bin. Wê, di wê rewşê de wê, ji gelek tiştan wê tiştêkê derxistin wê, bii wê rengê bê. Di rewşa çêkirina şahmaran de jî wê, kurd wê, hertimî wê, heman tiştê wê bikin. Di wêneya şahmaran û xêzkirina wê de wê, rengên kesk, zor û zer, jin, mar, tac û hwd wê, werina berhevkirin. Di wê rengê de wê, şahmaran wê weke hevgirekê wê were çêkirin.

Afrînerî wê, weke xosletekê aqilê mirov ê bêsinor ku ew dikarê bihizirê bê. Aqil wê laşê wê nebê. Lê mirov wê laşê wê hebê. Dema ku mirov bixwezê bihizirê û bi firê wê bihizirê li wê. Lê wê nikaribê wê bikê. Lê di aqilê xwe de wê karibê wê bihizirê û wê ew wê, dema ku wê li wê bihizirê wê, mirovê bi bask ku ew dikarê bifirê wê tefkîr bikê û wê li wê bihizirê. Di dewama wê de wê, bi wê rengê wê gelek xosletên ku mirov dikarê werênê li ser ziman bi afrînerî wê hebin.

Di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê aqil wê, hizirkirina wê, çendî ku wê weke ji rewşek fizîkî bê jî bê lê wê, karibê ji wê rewşa fizîkî cûdatir bihizirê. Minaq li mirovekê pirr zêde bikîlo û qelew wê bihizirê. Wê mirov wê bi wê rengê wê were berçav. Lê dema ku lê bihizirê wê karibê li wê pirr zêde zayif û zirev li wê bihizirê bê. Ev wê weke aliyekê hizirkirinê bê. Di serî de wê, xosletên afrînerîyê wê temenê çêkerîya mirovî a bi destî bin wê, aqilîya me bê. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov wê dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê

rewşa aqil wê, di wê rewşê de wê, weke rewşek afrîner bê. Aliyê hûnerê ê afrîner wê bi wê rengê wê xosletên wê bi xosletên fizîkî ên tiştên din re bê û ankû bi hizirkirinên cûda bê ku ew werina kirin bê. Di wê rewşê de wê, dema ku ew hat kirin wê, ew bi çerçoveyî wê were kirin. Mirovekê wê dema ku wê li daristanê dihizirê ku ew tenê bi daran xamilandîya. Lê wê karibê dema ku ew xîzbikê sawal û mirovan di nava wê xîzkirinê de li wê daristanê li devera ku xîzkir bicih bikê.

Di hûnerê de afrînerî wê di aslê xwe de wê weke aliyekê ku wê bi wê re wê hertimî wê li wê hizirkirin û wê hewlbê dayîn ku ew were hanîn li ser ziman. Hûner wê ji aliyekê ve wê, weke têgîneka afrîner ku wê jîyane mirov wê, pêşbixê bi kiriniyên ku mirov bi wê tefkîr bikê û çêbikê. Di wê rengê de wê, weke aliyekê bi wê rengê pêşketina mirov û jîyane mirov bê. Di wê rewşê de wê, weke aliyekê din jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê rewşa hûnerê wê, di wê rewşa wê ya heyî de wê, weke berhemna jîyanî ên ku wê hertimî wê karibin bibina temenê hizirkirin, tefkîrkirin û tefsîrkirinên nû ên ku mirov bi aqilê xwe re wê bikê. Li vir afrînerî wê ji aliyê mirov ve wê, bi têgîna hûnerê re wê xwe bide çêkirin. Ew çêkirinî jî wê, dema ku ew bû û pê de wê, weke ku wê hûner wê hin bi hin wê bibê. Her tişta ku ew bû wê, ji aliyekê ve wê mirov dikarê weke berhemek hûnerî wê werênê li ser ziman. Hûner wê, di wê rewşê de wê rengê hemû afrînerîya me ya bi kirinî, awadanî û tiştî û ankû bi xîzkirinî û hwd bê. Di wê rengê de wê, mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê li vir wê, werênê li ser ziman ku wê, hûner wê, di hizirkirina wê de wê, çendî ku wê xweza û heyînên heyî wê, çavkanî jî jî bin wê, dema ku ew çêkirin bû wê, weke çêkirinên razber ku ew bi hûnerî weke di çerçoveyek şenber de hatina çêkirin bê. Wateya wê gotinê çi ya? Wateya wê ew a ku wê tişta ku ew hat çêkirin wê li hemberî hebûna xwezayî wê wê weke rewşek razber wê hebê. Ber ku wê biyendinek ji wê bê. Lê ew berhem ku ew bû wê, di çerçoveya hebûna xwe û xosletên xwe yên heyî de wê, xwediyê şenberîyeka ku mirov wê di çerçoveya wê de salixbikê jî bê.

Dema ku mirov gotina afrînerî danî li şûn ya hûnerê wê hingî wê wateyek cûda wê karibê bide me. Wê hingî wê ji wê berhema hûnerî afrînerîyek bi aqil û hwd ku mirov wê, ji wê bigirê jî wê, bide mirov. Lê dema ku em gotina afrînerîyê dênina li pêşîya wê, hingî wê, afrînerîyek ji jîyanê, hewirdorê û ankû xwezayê û hwd ku wê ji wê çêkerîyna hûnerî ku wê werina çêkirin wê, karibê bi xwe re bi wate bikê û werênê li ser ziman. Ji aliyê hûnera kurdistanê mirov ku bihizirê wê bêgûman wê pîr zêde wê, heyînên hûnerî ku ew hena wê karibin pîr zêde afrînerîyekê bi

mirov re bidina çêkirin. Tenê hewceyê bi nerînek zelal û hinekî bi zane ku mirov karibê bi wê binerê û wê kifşbikê bê. Di wê rewşê de wê, hewce nekê ku mirov dahîyek û ankû jîrekê pirr zêde mazin bê.

Di hûnerê de dîtînen cihêreng ên ku di pêvajoya dîrokî ya nîrxandina wê de derdikevin dikarin li gorî rêgezên pirr cuda bidina nîrxandin, lê ew bi gelemperî dikare di bin çar serokên sereke de were berhev kirin: hûnermend, hunera hunerê, bûyer û nêzîkatîyên civakparêz dikê ku wan fahmbikê di berhemên xwe de. Hemî nêrînen ji bo ravekirina hûnerê ji van çar elementan vedigire. Hin di têkiliyên xebatê de bi cîhana derve re di taybetmendiyên hunerê de digerin. Hinek li bersiva pirsê digerin ka çi huner di hûnerê de ya. Heya ku jiyana wî û hestên wî di xebata wî de têne xuyang kirin, ew karê hunerî serketî tê hesibandin. Li gorî nêrînek din, rastiya hûnerê di dilşewatiya li kirîne de digere. Li gorî nêrînek din, ravekirin û şîrovekirina hûner ne li cîhekî li derve, lê di darêjka sanatê de ya. Xwerûya hûnerê di binyada bêhempa ya xebatê de tê veşartin. Di demên romantismê de, hûner armanc kir ku li şûna ku pêbaweriya hin rêgezan bike û xizmeta kêfa civakê bike, hestên xwe bi vegotina cîhana xwe ya hundurîn nîşan bide. Di vê çerçovê de hûnermend bi giranî girêdana xwe bi kîrûbirra xwe re wenda dike. Li gorî wî, tiştê girîng ew e ku derbirîna hestên wî ya. Armanca wê ne ragihandina cîhana derve ye, lê ragihandina dinya ya ku ew di nav xwe de bi navgînek hestiyarî xewn û ezmûnan re derbirîne. Li gorî wan hûnermend mîna tu kesî nine û kes nikare hestên xwe mîna wî diyar bike wê xwe bibîne. Ji ber vê yekê, hestên hûnermend ji her tiştî girîngtir bûn, û ew tenê dikarin heta ku ew hestên xwe îfade kirin rehet bibin. Xeyal, ku karê hûner û têgîna hunerê wekî derbirîna hestên kesayeta wî destnîşan dike, di xeyalê de faktorek girîng a. Hizirîna xeyalê bi rengê azad îfade kirin tenê heke gengaz bê ku helwesta takekesî bi hestiyaran ve were xuyandin, lê takekes azad a.

Teoriya hûnerbêjîyê hunera hûnerê wekî hestên derbirîne şîrove kir. Li gorî teoriyê, tiştê ku wê bi rastî girîng dibe hestên hûnermend a. Wan hestan tevahî cîhana hundur a hûnermend a. Bûyer jî van hestên wî parve dike da ku ew ezmûnên din nas bike an jî parçeyek ji xwe di van ezmûnan de bibîne. Li gorî hin vegotinan; Dema ku ev ezmûnên li kîrûbiran ve têne veguhastin, divê hin taybetmendiyên exlaqî bêne berçav kirin. Carek din, li gorî vê têgihiştîne, li kêleka van taybetmendiyên exlaqî, xebata hunerê ew ji bo pîvanek nîrx dinirxênê. Ew, xwe wekî kesekê nêz destnîşan dike, me ji hestek estetîkî dûr dike.

Bi gotinek din, hûner ji armanca hûnermend, çand ji armanca çandvan û wêje ji armanca wêjevan dûr dikeve.

Hûner di rastiya wê de weke têngîneka vegotinbar a hêstîyarî wê, temenê fahmkirinê bi wê re wê bikê ku wê çêbikê. Ji hêzrê bi ber hizirkirinê ve ku wê taqabûlê aqilê hêstîyar jî bikê wê, bi wê re wê, şêwayekê wê, di berhemên hûnerê de wê karibin xwe bidina dîyarkirin.

Hûner wê di roja me de wê bi awayekê pirr zêde wê pêşketina wê bibê. Mirovê dema hemdem ku xwe perwerde kirîya û bi zane ya wê, di xwesteka xwe ya hûnerê de wê bijarter bê. Wê hilibijêrê ku wê çî û çawa wê hildê li mejiyê û jîyane xwe. Di wê rengê û awayê de wê hûner wê li ser wê rewşê re jî wê, bi demê re wê pêşkeve ku wê xîtabî hêst û xwestekan bi hevdû re bikê. Rexnegirîya hûnerî wê, weke aliyekê ku wê, di wê warê de wê temenê pêşketina wê biafirênê jî bê. Wê, di wê warê de wê afrînerîyeka pirr zêde wê bi wê re wê, were çêkirin. Rexne di her warê jîyanê de wê, ya rast û ne rast, qanc û ne qanc, qals û ne qals û hwd wê ji hevdû wê cûda bikê. Wê, di wê rewşê de wê weke aliyekê ku wê berê mêyla mirov bide ya baştir. Di wê warê de wê, bi rexneyê re wê baştirin wê têngiştina wê bi mirov re bi hiş pêşkeve ku mirov li ser wê re bibê xwediyê xwestek û hêst û ramanan.

Ku hûner bê û ankû tiştêkê din bi têngîni û tiştî bê ku ew xwe rexne nekê û di rexneyê de derbas nekê wê bi ya ku ew bi wê heya û asta ku ew bi heya wê bi sînor wê xwe bihêlê. Ji xwe hebûna hûnerê bi xwe wê weke rewşek rexneyî a li pêşketina jîyanê bi xwe jî bê. Bi çavê ku ew hûnermend dinerê wê, başî û nebaşîyên wê ji hevdû cûda bikê û wê deneê berçavê girseyên civakê. Di wê rewşê de wê, rexne wê weke aliyekê ku wê berê mirov bi ber pêş ve wê bidiyê de li ser pêşketina mirov a bi ber pêşarojê de. Di wê warê de divê ku mirov wê, rastiye bo hûnera kurd jî wê, werênina li ser ziman ku ew bi mejuya xwe re hewceya wê bi rast xwe fahmkirin û di berçav de derbaskirina wê heya. Wê ev wê weke aliyekê wê yê ku ew xwe baştirîn bide pêşxistin jî bê.

Afirandina hûnerê wê, di nava jîyanê de wê, mirov dikarê wê ji pirr aliyan ve wê hilde li dest minaq wê dema ku wê wêneyek werê xêzkinin wê rewşa ku ew wê di wê de dihê hildan, çêkerî û xwemaliya wê bi çêkerîya wê re wê, weke aliyna ku wê werina lê pirsîn û di berçav de ku wê werina derbaskirin. Di filmekê de wê, mirov wê, di wê de wê çawa wê xîtabê hêst û xwestekên têngîni ên tamaşavana wê bikê wê, li ser wê re wê bisekinê. Ji vê aliyê ve mirov dikarê hinekî li ser têngîna hûnerê û afrînerîya wê bisekinê.

Dema ku mirov hûnerê û ankû wêjeyê û hûnerê jî wê şîrove bikê wê mirov dikarê ji sê aliyan ve wê şîrove bikê di roja me de. Aliyê pêşî ê pozitivist ê hemdemîya dema me bê. Aliyê din wê ji aliyê têngîna kevneşopî û ankû klasîkîya wê re bê. Aliyê sêyem jî wê, bi temen û bingihê wê ve bê. Herdû aliyên dawî dibê ku ew hevdû temem dikin. Lê dema ku mirov hinekî li ser wan bi ponijê wê mirov kifşbikê wê, yekê bi serê xwe wê pêwîstî fahmkirinekê bi hûnerê û têngînên wê re wê hebê. Di roja me de wê, pirr zêde wê nêzîkatîya pozitivist wê weke nêzîkatîyek demkî wê li pêş bê. Ev nêzîkatî wê ji aliyekê ve wê tenê li çerçoveya popûlarîtîyê wê binerê. Wê bi dîtbarî û ankû serrûyî bê. Wê ne kûr û ji bingeh ve wê ne lêkolîner bê. Çanda popûlar hûnerê, di wê warê de wê bi aliyê wê yê ku ew li berçav heya û ku ew karibê hêstek têr bide mirov ve wê li wê binerê. Aliyekê din jî wê, dema ku wê gelek kes wê alaqaqê bidina nîşandin wê, ew weke astna dikarê were hildan li dest. Lê li vir wê, di aslê xwe de alaqa wê nikaribê bibê weê re wê rest û ristekê ku mirov bi wê karibê wê, biast û hêja bibînê û ankû nebînê.

Da-Vinci wê dema ku wê wêneyên şîrove bikê wê şibandina neyikê wê mînaqa wê bide. Di wê rewşê de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê, rewşa şikandinê wê weke aliyekê ku wê di rewşa hûnera wêneyê de wê li wê were hizirkirin bê. Minaqek ku ew ji xwezayê hatibê girtin wê, danîna li ber hevdû wê bê qiyaskirin ku ew si şibihê hevdû û ankû na. Hinek hêkelên ku ew ji dema kevnera mana li roja me wê dema ku mirov li xatên laşê wan hêkelan dinerê wê weke mirovna ku wê, bisşibihina mirovan. Wusa xweşik hatina çêkirin mirov, dibê qey wê aha nûha wê zindi bibin û wê li berçavên mirov wê bi tevger bibin. Wusa wê hêstê dikarin bidina mirov Ji wê aliyê ve wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, ev rewşa şibandîna wê bê temenê wê têngîna essansîalismê bixwe jî ku wê bi wê bawer bikê ku wê tenê yek ya xwemal heya û wê ti carî wê minaqên ku ew weke werina çêkirin wê nikaribin bibina weke wê. Li vir ez divê ku wê bêjim ku tişt **çendî ku ew nêzî rastîyê vê wê wilqasî wê zêdetirî wê karibê hêstan mirov re bide çêkirin. Di wê rengê de wê, di serî de wê weke aliyekê têngîna ê li ser wê têngîna şibandîna re mirov dikarê wê fahmbikê.**

Hêsta rastîyê pirr xort a. Vêca ku mirov wê di rewşa sanatê de wê hilde li dest û wê fahmbikê wê, li vir wê, zêdetirî wê giringîya wê xwe bide dîyarkirin. Di afirandina berhemekê de wê di serî de wê hûnermend wê armançek wê pê re wê hebê. Ew jî wê ew bê ku ew karibê wê hêstê bi

berhema xwe ya ku ew di hilberênê re wê bigirê û bide girtin li kesên ku ew lê tamaşa dikin. Di wê rewşê de wê, hûner wê, têkiliya hêst û dîmenê û berhemê wê, di rewşa afirandinê de wê bikê wan bigihênê li hevdû. Hûnermendê herî baş ku ew dikarê wê hêsta ji rastiye bide girtin di berhema xwe de bê. Wê jî wê, çendî ku ew karibî di afirandina hûnera xwe de ew nêzî rastîyê bê û jidil û bi hûner bê wê, berhema xwe wê baştir wê derxê li holê. Ti berhem ji ya ku ew di xwezayê de dijî wê ji wê ne çêtir bê. Xweza çavkaniya wê ya herî temen û afrîner a. Di wê warê de wê, berhemê çêkirina şibîneka wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê ku wê, di wê warê de wê, hûnermend li ser wê bihizirê bê. Lê hûnermend di rastiye de wê, pêşî ew divê ku rastîya hebûna rast a di xwezayê û jîyanê de ku ew heya ew li wê serwer bê bi meji û aqilê xwe. Ya ku wê temenê baştirinîya wî biafirênê jî wê ev bê.

Di rastiye de wê mirov dikarê wê li ser têgîna xwemaliyê re mirov dikarê wê bêjê ku wê, her berhem ku ew weke kopî jî were çêkirin wê, dema ku ew hat tekûzkirin bi awayekê baş wê, di xwe de wê, xwemaliyekê wê bi hawênê. Di wê rewşê de wê, her tiştê ku ew afirî wê, di aslê xwe de wê mirov nikaribê bêjê ku ew tenê kopî ya. Wê xwemaliyek wê hebê. Ber ku ew berhema ku ew hati afirandin wê weke berhemekê û tiştê hûnerî ku ew hatî çêkirin û heyî li jîyanê bê. Di wê rewşê de wê, taqlîd wê, di aslê xwe de wê, zêde derfeta wê di jîyanê de wê nebê. Ber du sedeman. Yek di demekê de kirina tiştê wê, ti carî di wê demê de wê piştê wê dûbare wê newê kirin. Ya din jî wê, her wê bi hebûna xwe re wê hebê ku ew hebê. Wê ti tiştê ku ew hebê wê hebûna wê bi tiştê din wê nebê û ankû mirov nikaribê bêjê ku wê hebê. Wê her tiştê wê bi xwe û hebûna xwe wê hebê. Têgîn û rewşên weke hewldana çêkirina weke wê û ankû şibandina wê, ew wê tenê xoslet bin û wê mirov dikarê cûda wê li ser wê bisekinê û wê fahmbikê.

Hûner û pêşaroj

Hûner wê weke gotineka ku mirov çiqasî bixwezê wê karibê çerçoveya wê berfireh bikê û wê bînenê li ser ziman. Li vir me di serî de çerçoveya mijare xwe tang girt. Me di çerçoveya pêşketina hûnerê a li kurdistanê û bi civake kurd re ku ew pêşketîya di derbarê wê de têgihîştinekê bidina çêkirin. Lê bêgûman wê dema ku mirov bahsa hûnerê bikê wê, bi wê re wê, di serî de wê ji aliyê teorî û felsefîkî û hwd ve wê gelek aliyên wê yên din wê hebin ku mirov bi wan ve girêdayî wê hilde li dest û wê fahm bikê. Di aslê xwe de hûner wê temenê wê li ser fahmkirinaka giştî ya di

çerçoveya civakê û xwezayê de cûda û cûda bê. Di wê rewşê de ev herdû gotin wê, bi teorî wê pêwîstî bi wan hebê ku mirov bi gotina hûnerê û hwd re wê hilde li dest. Gotina hûnerê, ya çandê û hwd mirov dikarê wê, di çerçoveya hevde werênê li ser ziman. Navaroka gotina hûnerê wê, di aslê xwe de wê, bi gotina çandê re wê werê li ser ziman. Hûner wê, li ser jîrbûn û jêhatîya destî û bi wê bikarhanîn û çêkirina amûr û tiştan û hwd re wê were fahmkirin. Gotina hûnerê ji aliyekê din ve jî wê, di wê çerçoveyê de wê zêdetirî wê, bi mantiq û çerçoveya wê re wê li ser çerçoveya bi dîmenkirina bi wêneyî û hwd re wê rûniştî bê. Wê weke têtîneka fêlsekî û teorîkî wê hanîna wê ya li ser ziman wê pêşkeve. Di wê rewşê de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov di çerçoveya demên hemdem de wê hildina li dest wê, weke aliyekê giring wê, giring bê ku mirov wê, bi çerçoveyî wê, hilde li dest. Lê ji aliyekê din ve jî wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê rewşa hûnerê wê, di wê çerçoveyê de wê weke ku me di beşa afrînerîya hûnerê de hanî li ser ziman wê li ser rewşên weke girtina bi şibîn û fahmkirina weke a ji xwezayê wê li ser wê girtî bê. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê ji aliyekê ve wê gotina biriqîna ji xwezayê ku mirov wê bi wê werênê li ser ziman wê ne şaş bê.

Di wê rengê û awayê de wê, werênê li ser ziman ku wê di wê rewşê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê rewşên xwezayî wê, mirov dikarê bi têtînî fahmbikê. Felsefe wê, dema ku wê pêşkeve wê, bi kifşkirina xwezayê û fahmkirina wê re wê pêşkeve. Aqil wê bi dîtina xwezayê a bi hiş re wê pêşkeve. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê rewşa hûnerê wê, di wê rengê de wê, bi xwezayê re wê weke bûjen û kirdeyê wê li hemberî wê bimênê. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê fahmbikê.

Ji aliyê têtîna xwezayî ve wê, dema ku mirov wê hilde li dest wê, mirov wê dema ku wê aqilê wî pêşkeve wê, bi dîtina xwezayê bi hiş re wê pêşkeve. Wê, di dewama wê de wê, dîtina xwezayê bi hiş wê weke aliyekê giring wê, di wê rengê û awayê de wê, xwe bi awayekê wê bide dîyarkirin. Di rewşa xwezayê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, rewşa xwezayê wê bi dîtina wê ya bi hiş re wê xêva mirovî wê ew bi zîndî wê bigirê ji wê weke wê. Di wê rewşê de wê, dema ku wê bigirê wê bi xoslet û teybetmendiyên wê re wê bigirê. Di wê girtinê de wê girtina ku ew bû wê di xêve de wê weke ku mirov dikarê wê werênê li ser

ziman wê dîmenekê ji wê bê. Ew dîmen wê, her çendî ku wê weke dîmenekê wêneyî ê ji wê hatî girtin jî bê lê wê, di aslê xwe de wê, weke derkkirina xwezayî a bi aqilî bê. Wê, di wê rengê û awayê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Xweza wê bi hemû rewşên xwe re wê, rewşek pirr xweşik û nazîk wê bi xwe re wê raxê li berçav. Wê, di dewama wê de wê weke aliyekê din wê mirov dikarê wê kifşbikê û wê werênê li ser ziman ku wê hemû tiştên ku mirov ji xwezayê digirê wê weke wê çêkê wê, weke aliyekê têgînî ê bi hişê mirov re bê.

Li vir wê divê ku mirov wê werênê li ser ziman wê dema ku wê mejiyê mirov wê, bidest girtina wê bikê wê bi xosletên wê bigirê. Wê, piştê wê bi hanîna li cem hevdû a xosletan re wê, ew wê sûdbigirê û wê çêbikê. Minaq wê di xwezayê de wê bi darekê û ankû li ser rûyê ardê wê kevçiyek, sênîyek û ankû cêrek wê şîn nebê. Ew wê, weke tiştina ku mirov wê bi destê xwe wê çêbikê. Lê bo çêkirina wê di serî de wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê hişmendiya di derbarê xwezayê de wê mirov di mejiyê xwe de wê li ser wê hişmendiye re wê di astek duyemin de û ankû di dîmenekê din ê duyem de wê bigihijênê li hişmendiyekê û ankû fahmkirinekê. Di wê rewşê de wê dema ku wê, pêvajoya çêkiriya mirovî wê bibê wê di serî de wê, bi levkirina van herdû aliyên bi hiş ên li ser hevdû re ku ew pêşdikevin re wê, temenê afrînerîyekê wê bi mirov re wê biafirê. Li vir wê ev wê bibê. Minaq wê dema ku wê, mirov wê avê vexwe wê pêşî wê devê bikira avê weke heywanekê û wê vexwerta. Lê piştê wê fêrî herdû destên xwe wê bibê cem hevdû wê herdû kefên mistên destên xwe bi hevdû re wê tişî av bikê û wê bibê ber devê xwe û wê ji wê vexwe. Dema ku ew kefên mistên desyên xwe tişî av dikê wê hingî wê hişekê bi wê kûrîya kefên mistên dest re wê çêbikê ku ew tişteke wusa çêbikê û bi wê avê vexwe. Wê ev mirov bibê û bigihênê çêkirina zerikên avê. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, rewşa wê xwe bide diyarkirin. Piştî ku wî ew kifşkir. Wê hinekî din wê bihizirê ku ew destikekê wê çêbikê ku ew bi wê bigirê. Piştî ku destikê wê çêkir wê bihizirê ku ew destiik hinekê din dirêj ba wê, baştir bûba. Bi wê rengê wê bi demê re wê tiştina ku mirov wê çêbikê wê bi lê zêdekirina xosletan re wê, pêşxistina wê bikê. Pêşxistin wê di wê rewşê de wê ji temen ve wê bi zîndîtîya jîyane me ve girêdayî bê. Wê bi wê re wê li ser temenê fahmkirina me ya bi tiştan û xosletên wan ve wê girêdayî bê. Çêkirina tiştan wê weke kifşên mirovî ên ku ew jîyane wî

diadilênin, levdikin, rayîdixin û xweşiktir dikin bin. Li ser wê re wê, mirov wê xwediyê rewşên xwe yên jîyanî bê ên bi aqil re bê.

Fêrbûna ji xwezayê wê serûwana mirov a di jîyanê de ku ew bi aqil dikeve wê di temenê xwe de wê bihawênê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê weke aliyekê din wê bênê li ser ziman ku wê ew serûwan wê dem bi dem wê xwediyê pêşketinên ku ew li ser hevdû bi temen dibin bin.

Aqil û jîyan wê di pêşketina wan a bi hevdû re wê, di wê rengê de wê bi hevdû re wê bibê. Pêşketina wan bi hevdû re wê, aliyên weke têgînên çandî, hûnerî, wêjeyî û hwd re jî wê bi kevneşopîyê wê bi xwe re wê bênê. Di wê rengê de wê rewşa bi têgihîştin û gotin kirina rewşên hizrî bi teorîkî weke minaq bi hûnerê û hwd re wê, çerçoveyek aqilî a ku mirov wê bi wê re wê, li ser çêkirin û afirandinê a bi wê re wê, bikê. Hûner wê bo çi û ji çi re bê? Wê di serî de ev wê weke pirsek giring a ku mirov wê divê ku wê bi pirsênê. Ez weke nivîskarê van rêzan dikarim bersivekê binivîsênim. Kesekê ku ev nivîs xwend jî wê karibê ji min cûdatir ew bersivekê di mejiyê xwe de biafirênê. Wê demekê piştê wê karibê bersivek baştir jî di mejiyê xwe de biafirênê. Ber ku wê aqil wê bi jîyankirinê re wê hertimî wê bi wasif û pêşketîner dibê. Di wê çerçoveyê de wê, bi zanetir dibê. Çendî dem têve diçê jî wê li ser wê re wê, pêşketina mirov wê bi fêr û azmûnên mirovî ên jîyanî re wê zêdetir bibê. Wê ev jî wê, temenê baştirin hizirina mirov wê biafirênê. Di wê rewşê de mirov divê wê bênê li ser ziman ku wê sanat bo pêşketina jîyanê a bi mirov bê. Ji aliyê mirov ve jî wê bo mirov û poêşketina wî ya di jîyanê de bê. Wê, di serî de wê, weke aliyekê mirov dikarê wê kifşbikê û wê li vir wê werênê li ser ziman.

Ji aliyê pêşketinê ve mirov, dikarê bersivna din jî ji fahmkirina hûnerê a di jîyanê de re wan bibînê. Ew jî wê, bi wê re bin. Minaq em di demek hemdem de dijîn û di roja me de wê hûner wê, ji du aliyan ve wê bi giştî mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê li ser ziman. Yek wê mirovê bi zane wê bi hûnerê wê xwe hertimî wê bikê ku wê têr bikê. Di wê rewşê de wê, hûner wê temenê hişyarîya mirov a li hemberî pêşketinên civakî wê biafirênê. Dema ku ew wê çenekê wê demê mirov nikaribê bêjê ku mirov bi mejiyê xwe re gihiştîya têgînekê bi hûnerê û ankû pêşketinên hizrî ên bi wê re. Di serî de wê divê ku mirov wê werênê li ser ziman. Hûner wê ji aliyê xwe ve wê, weke rewşek û qêrîneka ku ew li hemberî ne başiyên mirov ên di jîyanê de jî bê. Wê ne temenê bédengîyê bê. Ku ew bo temenê bédengîyê û ankû piştî ku mirov wê dît û piştî wê re jî

bêdeng bû wê, hingî mirov nîkarîbê wê rewşê bi fahmkirineka hûnerî û hwd re wê werênê li ser ziman. Hûner wê heydarî li hemberî her rewşên jîyanî û mirovî bê. Wê, di serî de wê mirov dikarê wê weke aliyekê wê yê jîyanî wê werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, hûner wê hinekê wê berpîrsîyarîyeka wijdanî a ku mirov wê, têdîgihê û bi wê bi têgihîştin dibê û wê heybûnê bi wê dide nîşandin bê.

Fahmkirina hûnerê û her wusa têgînên bi wê rengê di aslê xwe de wê, weke aliyekê giring bê. Ji aliyekê ve wê sanat û têgihîştinên wê ên weke bi ekolî û hwd pêşdikevin wê bi hevdû re wê çerçoveya pêşxistineka bi perwerdekirinê a di jîyane mirov de bê. Di wê rewşê de wê, mirov wê bi rewşên ku mirov dijî re wê rû bi rû wê werênê. Ew rû bi rû hanîn wê, mirov wê, bikê nava tevgerê de. Wê di wê rewşê de wê, rastîya hûnerê û hwd wê, xwediyê wateyekê bê ku mirov wê, di serî de wê fahmbikê û wê werênê li ser ziman bê.

Hûner wê aliyekê civakê û mirov û keseyetê ê xwe naskirinê bê. Di wê rewşê de wê aliyê civakê ê rêxistinî, pêşxistinî û rayîxistinî jî wê bi xwe re wê bide çêkirin. Di wê rewşê de wê hûnerê wê dema ku mirov wê fahmbikê wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê bi wê rengê wê werênê li ser ziman. Di nava jîyanê de wê, hûner wê, ji kîjan aliyê ve wê mirov hilde li dest wê bi watelekîrîna wê mirov diikarê wê fahmbikê. Di wê rewşê de wê, ev wê weke aliyekê wê yê giring ê ku mirov dikarê wê, di serî de wê fahmbikê bê. Di wê rewşê de wê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê rewşa hûnerê wê, weke aliyekê bi dîmenkirina rastiyê bê. Di wê rewşê de wê gotinên weke şibandina ji xwezayê, bîriqîna ji wê, kopîkirina ji wê û hwd wê têrê nekin ku wê vebêjin. Di serî de wê hûner wê, di rewşa hildana li dest a mijaran de wê, bi çi nerînê wê hilde li dest? Li vir mirov dikarê bahsa nerîneka hûnerî bikê? Bêgûman mirov diikarê bikê. Nerîna hûnerî wê, nerîna rastiyê a ku ew di çerçoveya rastteqînêya rastiyê de wê hilde li dest û wê fahmbikê bê. Wê mijarek ku ew hilde li dest wê, ew wê mijarê wê bi awayekê ku wê başî û nebaşî û hwd wê hemû aliyên wê yên ku ew divê ku ew werina derkkirin bi têgînê wê di mejiyê mirov de wê bicih bikê û wê mirov bigihîjênê li têgihîştina wan. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê mirov diikarê wê, weke aliyekê giring wê mirov wê werênê li ser ziman.

Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê, çendî ku wê dem wê têve wê herê wê zêdetirî wê pêşketina bi zanebûnê wê bibê. Ev jî wê, weke aliyekê din ê ku mirov di wê rewşê de wê zêdetirî li berçav bigirê. Wê fêrbûn wê li ser xoslet û teybetmendiyên re wê bibê.

Di wê rewşê de wê, rewşên weke hûnerê bi dûmenkirina rewşan li berçav re wê bikê û wê bixwezê ku mirov rewşê fahmbikê.

Di wê rewşê de wê dema ku mirov wê ji aliyê têngînî ve hilde li dest wê, mirov wê çawa wê hilde li dest? Hûner wê, weke têngîneka afrînerîyê ku wê bixwezê bi mirov li ser levkirinên xosletan re ku wê li mirov sipahê werênê jê bê. Ji aliyekê din ve jî wê, dema ku mirovê hûnerê hilde li dest wê weke felsefeyek sipehîbûnê û ankû sipehîkirinê bê. Îdeale wê ya bi armanca xwe gihandina sipehîyeke xweşik jî wê di çerçoveya wê hebûna wê de wê mirov dikarê fahmbikê bê. Hemû fahmkirina wê di wê warê de wê, xwe bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, dema ku wê tiştê nebaş bê ku wê ew wê nebaş wê bide nîşandin wê weke kirdeya wê dîtbarîyê wê sipehîyê û ankû xweşikbûnekê wê bi lêgerînî wê, bixwezê ku mirov bi aqilê xwe bigihênê wê. Sipehîyî bi dîtbarîya rû, bi xuyên keseyetîyê, bi tiştê xweşik çêkirina wê û hwd re wê, hebê û wê di wê de wê were lêgerîn. Li ser fahmkirina hûnerê wê di wê warê de wê gelek têngîn wê pêşkevin. Hemû jî wê di ancâmê de wê bikin ku ew hûnerê li ser temenekê sipehî ê bi dîtn, dîtbarî û dûmenkirina bi wêneyî û hwd re wê bidina rûnandin.

Bêgûman ji aliyê têngîna hûnerê û pêşketina wê ya di pêşarojê de wê mirov ku wê hilde li dest wê gelek aliyên têngînên ku mirov wan kifşbikê û wan werênê li ser ziman û kifşbikê wê hebin. Di serî de wê mirov diikarê wê weke aliyekê giring wê dikarê wê bêjê ku wê têngîna hûnerê wê weke têngîneka felsefîkî wê bi ji gelek aliyên ve wê kifşbikê û wê werênê li ser ziman. Aliyên wê yên weke bi xêzkirina wêneyan, bi çêkirina hêkalan û hwd wê tenê hinek ji wan aliyên wê yên ku mirov wan kifşbikê û temen ve bi teorîzekirinê re wê pêşbixê û wê werênê li ser ziman bê. Wekî din wê bi teybetî bi gotina hûnerê re wê werênê li ser ziman ku wê, di roja me de di demên hemdem de wê weke têngîneka dîzaynkirinê jî wê pêşkeve di nava jîyane civakê de. Wê li ser têngîna darêjkê re wê fahmkirina wê hanîna wê ya li ser ziman wê ji vê aliyê ve jî wê giring bê. Bi reng û awa kirina jîyanê wê di serî de wê, li ser hizirkirina wê re wê bibê. Lê wê di serî de wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê hûnera afrîner wê zêdetirî wê, di demên hemdem de wê derkeve li pêş. Wê xwezayê jî wê dem bi dem di nava xwe de wê werênê li ser ziman. Lê ji wê zêdetirî wê, pêşxistinên jîrî û zêhnî wê zêdetirî bi wê û afrînerîya wê re wê pêkevin û ji temen ve wê ew wê, pêşketina wê bidina dîyarkirin.

Di serdemên hemdem wê teknîk û teknoloji wê zêdetirî wê pêşkeve û wê pêşkeve hûnerê wê ji gelek aliyan ve wê ji temen ve wê bi bandûr bikê. Wê, di pêşketina wê de wê teknoloji wê weynek mazin û dîrokî wê bilyizê. Lê hûner jî wê, bi awayên xwe yên pêşdikevin re wê, pêşketina teknîk û teknolojiyê wê, ji temen ve wê bi bandûr bikin. Wê, di awayekê de wê, di nava hevdû de derbasbûna wan wê pirr zêde wê pêşkeve. Di roja me de wê, navdenda teknolojiyê wê ji aliyekê ve jî wê bê temenê çêkerîyeka hûnerî a xiyalî jî. Wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov diikarê wê, li vir di serî de wê, werênê li ser ziman.

Teknoloji û hûner wê, bi demê re wê çandek civakî û felsefîkî ku wê were teorîzekirin jî wê pêşbixê. Wê bi wê re wê, motif, pêjn û darêjkên ku ew dihên bikarhanîn navaroka wan bêsînor dihê bi rengkirin û afirandin di navende teknolojiyê de wê, weke aliyekê ku wê mirov karibê wê li vir bi têngîn û pêşketina teknolojiyê re wê hilde li dest û wê werênê li ser ziman bê. Di aslê xwe de wê, teknoloji wê, xamlandina navaroka wê, ji aliyekê ve wê, bi hûnerê re wê bê. Hûner wê rengên pêşketina jîyanê ên civakê wê bi awayekê pênasakirî wê bènê li berçav û ku mirov wê dema ku wê dît wê weke ku mirov di nava wê jîyankirinê de bê wê, bide dîyarkirin. Ev jî wê, weke aliyekê teknoloji û hûnerê ku ew li ser temenê pêşketina civakê ku wê zawacaka hişmendî wê bi hevdû re wê çêbikin bin.

Guhertina cewherê karên hunerê, zêdekirina têkiliya wê ya bi gel re, zêdekirina muze û deverên pêşangehê ji bo keşfên nû re dibe cihê; Têgîna hunerê dijîtal li vir rast raber dike. Dîjîtalîzasyona hunerê, karên kinetîkî, masterbîrên ku ji hêla lêgerîna înternetê ve hatine afirandin têne axaftin. Kelepûrên zanistî yên fîlimên ji dehsalan berî niha rûyê îro ya me ne. Materyalên nû yên wekî data, matematîkî û formulên endezyariyê dibin perçeyên bingehîn ên afirînerên hevdem, ji ber ku nîgarên kevneşopî, peykel, û hunerên kevneşopî nekarin rûyê dijîtal a nûjen, hunera komputerê bigirin.

Di demên hemdem de wê haşîr û naşîrbûyîna teknolojiyê û hûnerê wê ji aliyê pêşketina hûnerê û bi teknolojiyê ve gihîna gelek girseyan bi carekê wê, tenê wê weke aliyekê ku mirov li ser wê re wê, bibê. Wê berhemên ku ew dihên pêşxistin ku ew hên hûnerî bin û ne hûnerî bin wê di cih de wê, bèn gihandin li girseyan. Wê ji pêşengehekê wê weşanên zîndî wê di tv'yan de wê bèn kirin. Wekî din wê, di derbarê çand û hûnerên demên berê de wê, belgefilm û hwd wê, werina çêkirin. Wekî din jî wê, ji aliyê

pêşketina teknîkê û înternettê ve wê hertimî wê, afrînerîyên hûnerî wê ji wê re wê, bi darêjkî û hwd wê bina payxam.

Wê jî mirov dikarê wê weke aliyekê din ê giring wê dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, di wê rewşê de wê, bi hûnerê û çandê xwe gihandina civakê û hemû beşên wê bi wê hem heya wan ku ew ji hevdû dibê û heya wan ji hûner çanda hevdû dibê wê, weke aliyekê ku mirov wê, dikarê wê werênê li ser ziman. Bi teknolojiyê re wê, her tişt wê bê pêşkêşkirin ji mirov re. Wê dema ku mirov xwest ku tiştêkê fêrbibê wê tenê navê wê, di roja me de wê bi tikênê li bernemeyên weke 'googlê' û hwd û wê bigihijê zanîna a di derbarê wê de.

Teknolojî û huner dinyaya ku em roj bi roj jiyan dikin re ji nû ve diafirênê. Xeyalkirina têgehên, yên ku em wekî bingeheke zexm dizanin, tenê nîşanî me nade ku em nêrîn û ramanên xwe yên di derbarê xwezayê de bi sînor dikin. Ew digel vedîtînen nû û ezmûnên nû, mejiyê me di cîhekî cûda de rêber dike û cîhê hûrusên nû diafirîne. Encamên aqil û zanyarî yên mantiqê ku bi têngîhiştina estetîkî ya nû re têngildar dike, xeyalên me yên afrîneriyê di hunera îroyîn de diafirîne. Hizirîna afrîner, bextê dema niha diyar dike.

Bi teknolojiyê re pêşxistinên teknîkî ên weke robotan û hwd wê di aslê xwe de wê ji aliyekê darêjkî ve mirov niikaribê bandûra pêşketinên hizirî û hûnerî di temenê wan de red bikê. Di wê rengê de wê, hûner wê aliyê hizirkirina me ya xiyalî ku em dikarê wê, bi dîmen bikin di mejiyê xwe de jî wê, di afrînenê. Ji wê aliyê ve wê, weke aliyekê giring mirov dikarê wê, di serî de wê, werênê li ser ziman.

Hûner di aslê xwe de di roja me de ya hemdem de sînore hizirkirin û aqilê mirov dide zorê. Di dewama wê de mirov dikarê bînen li ser ziman wê têngînen hûnerî wê, ji aliyekê ve wê dema ku mirov li meji û aqilê 'çeker' bihizirê wê, pêşketinên wê yên ku ew dibin wê, weke aliyekê wê bidina diyarkirin. Darêjkkirina tiştê û ankû rewşan wê weoe xosletekê têngî û pêşketina hûnerê a her dayimî bê. Di wê çerçoveyê de jî wê li ser wê re mirov dikarê bêjê ku ew çendî ku ew pêşdikeve jî wê, bi astbûna xwe wê dem bi dem wê bi xwe re wê dema ku bi ber pêşarojê de diherikê wê bijî.

Di wê rengê û awayê de wê mirov dikarê wê bêjê û bînen li ser ziman ku wê aqilê hûnerî wê weke aqilekê hemdem wê di pêşketinên bi wê rengê de wê bi afrînerîya xwe wê weyn bileyizê. Hûnerê mirov nikarê tenê ji têngîneka weke xêzkirina wêneyekê, pêşxistineka dîmenekê û ankû fahmkirina di wê çerçoveyê de a civakî û hwd ji wê bi sînor bi tenê

fahmbikê. Ji wê zêdetirî wê, weke têtîneka ekolî ku wê pîrr şaq û lingên wê yên ku ew bi temenî pêşdikevin û hê wê pêşkevin wê hebê. Di wê rengê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê li vir mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê li ser ziman. Weke têtîneka dîzaynkirinê, pêşxistinê, fahmkirinê û têtîhiştina civakî jî wê fahmbikê. Di wê rengê de wê, di demên hemdem de wê hûner wê gelek armanc wê di nava wê de wê hebin ku ew bi wan dijî û pêşdikeve. Wê erk û berpirsîyarîyên mazin bo pêşketina civakê bi ber aliyên baş û pêşketî û bi reng û awa de wê, erk û weyna xwe wê bide dîyarkirin. Di wê rengê û awayê de wê hûnera demên hemdem wê weke hûnera afrîner a demê ji temen ve bê.

Cizîre bota, kurdistan, 2003, Abdusamet yigit